

VICTOR ȚĂRANU
PROFESOR

PAGINI

CULTURALE

**ISTORICE, LITERARE, SOCIALE,
DIDACTICE ȘI CRONICI**

TIPOGRAFIA „GHEORGHE ASACHI”

10887

8R.09

723

Nu se
mută acasă.

VICTOR ȚĂRANU

PROFESOR

Domnului G.T. Kirileanu,
distinsului cărturar,
Omagiu,

PAGINI

Victor Țăranu

30 iunie 1940.

CULTURALE

ISTORICE, LITERARE, SOCIALE,
DIDACTICE ȘI CRONICI

10887
4.400

TIPOGRAFIA „GHEORGHE ASACHI”

Biblioteca Documentară

Piața Nea-Ńi
Regina Maria

K. 11.2860

Străjeria ca disciplină și educație.

Am putea spune că viața românească a intrat într'o fază cu totul nouă, prin crearea instituției oficiale: *Straja Țării*.

Mișcarea universală de concentrare a energilor, în vederea unei transformări radicale a societății, a dat de gândit conducătorilor noștri, care s'au îndreptat, în primul rând, spre școlari. Școala, ca singură instituție de educație integrală, a fost într'o mică măsură secundată, din timp în timp, și de alte societăți sau asociații cu caracter cultural ori disciplinar, înființate din inițiativa particulară, ca: Tinerimea Română, Cercetășia ș. a.

La un moment dat, diferitele activități sociale au dus la punerea în acțiune a tinerețului, care ajunsese să impresioneze, fără să se observe că acest tineret îmbrățișa diferite forme de manifestare și ajungea să se fărâmițeze în grupuri efemere, irosind multă energie și întârziind, uneori, prea mult maturitatea de gândire și de acțiune rodnică.

Multe formațiuni politice apoi, care au

luat naștere după război, s'au străduit să capteze tineretul. Vechile partide nu s'au lăsat mai prejos, neținând seama de vârstă, de situație, de răspundere; și, cu toate că acest tineret era mânat să activeze în spirit național, fricțiunile și înverșunările adverse, firești ori măsluite, luau proporții tot mai neliniștitoare.

În alte țări, tineretul a fost organizat oficial așa fel, încât el trebuia să asigure continuitatea unui regim: *Balilla* italiană este viitorimea fascistă; *Tineretul hitlerit* este viitorimea național-socialistă; *Liga Comsomolilor* în Rusia este imensa mulțime a tinerimii sovietice. Așa au socotit unele state că-și pot asigura mai bine viitorul.

La noi, spre a se evita forma acută a ciocnirilor ideologice înverșunate, ca și a manifestărilor violente, M. S. Regele Carol al II-lea a instituit *Straja Țării*.

Spre deosebire de orice alte societăți ori asociații similare, dela noi sau de aiurea, străjeria s'a născut dintr'un principiu și se realizează pe un program complet: *Principiul armonizării virtuților individuale cu forțele creatoare ale națiunii; programul educației integrale o societății în devenire*. Și, întrucât este așa, străjeria nu mai este o asociație, nu este nici chiar numai o instituție; străjeria este o *disciplină națională* cu atribute de armonizare și educație aplicate pe teren. Căci,

străjeria nu este o școală de înmagazinare a cunoștințelor, ci este câmpul vast de aplicare a cunoștințelor și a deprinderilor dobândite, după cum a fost definită de însuși creatorul ei; „*Străjeria nu este o școală de carte, străjeria este școala vieții pentru un neam întreg*“.

Ca program, străjeria urmărește o educație integrală: fizică, spirituală, națională. Pentru a-și atinge scopul, străjeria se reazimă pe o metodă, care trebuie să fie unitară în vederea unificării sufletești a tineretului românec de pretutindeni. Dela formele exterioare, ca: salutul, uniforma, ceremonialul pavilionului național etc., se ajunge la disciplina interioară a fondului spiritual.

Nefiind încă pe deplin fixată sau nefiind suficient înțeleasă, străjeria a întâmpinat și obiecțiuni. Ideală ca principiu, impresionantă ca program, străjeria se află totuși la începutul ei. Întâmpină dificultăți inerente, căci nu s'a descătușat din sufletele tuturoră svâcnirea, care trebuie să devie uriașă.

Dându-ne seama că atâta element uman, în primul rând, nu poate fi lăsat nici chiar numai în mâna oamenilor de bună credință, se impune ca o supremă datorie a educatorilor, care posedă o întinsă cultură filosofică și pedagogică, care sunt perfect cunoscători ai limbii, literaturii, istoriei și geografiei naționale, care, prin însăși exemplul lor de viață,

sunt caractere desăvârșite, să între în primele rânduri ale *Străjeriei*.

Numai astfel străjeria își va putea ajunge mai grabnic și mai durabil scopul: educație unitară, solidaritate socială, deprinderi morale și aplicare rodnică pe teren.

Cunoscând adevărul sociologic că dezvoltarea omului este în funcție de viața colectivă, că civilizația este un produs al vieții sociale și că viața socială este o sinteză de valori naționale, înțelegem că *străjeria, în felul cum a fost concepută și creată, se constituie ca o disciplină normativă națională și socială totodată*. Cunoscând, la fel, noul spirit al vremii care cere ca orice disciplină și chiar orice știință să fie puse în funcțiune socială, înțelegem care este importanța covârșitoare a străjeriei și care este rolul preponderant al conducătorilor ei.

Nu viață cazonă, nu comandanți de trupe ; ci viață integrală, cu făuritori de spirite și creatori de înaltă viață națională, aceasta voește să fie străjeria.

Regina Maria.

Au fost zile de mare doliu național, când în vara anului 1938 a închis ochii marea regină, Maria a României.

Vieța ei, de o neîntrecută bogăție sufletească, se împletește cu întregul destin al Neamului și numele-i se înscrie strălucitor în ctitoria Țării.

Regina Maria s'a născut la 17 Octomvrie, 1875, în Anglia, la Eastwell din Kent, în vechiul regat al heptarchiei anglo-saxone, ca al doilea copil al principelui Alfred da Saxa-Coburg-Gotha, duce de Edimburg — fiul reginei Victoria—și al principesei Maria, fiica țarului Alexandru al II-lea. Este, deci, nepoata reginei Victoria.

În casa părintească, mica principesă Maria primește o strălucită educație dela mama sa, în timp ce tatăl său, pasionat marinar, era plecat mai mult în lungi călătorii pe mare.

Despre călătoria sa, regina noastră ne-a lăsat bogate mărturii în cartea intitulată : Povestea vieții mele.

„*Eastwell ! Casa în care m'am născut, cu*

multe camere, unele cercetate, altele necercetate de noi, apartamentele noastre de copii, camera în care ne făceam lecțiile și salonașul intim al mamei, unde ne citea câte o carte uneori, seara, și ne dădea voie să umblăm în comorile depe mesele ei; sufrageria cea mică, salonul și draga bibliotecă în care se așeza pomul de Crăciun și din care o galerie, în chip de seră, ducea în grădină... Ele mi s'au întipărit parcă mai adânc în minte, precum și passiflorele roșii aprinse, de o specie nemai-întâlnită aiurea, cățarate pe tot pereții de sticlă. Florile erau ca niște stele purpurii, atârinate de lujerele lor agățătoare, prin coțoare subțirele, puse parcă anume prea sus, ca să nu le putem atinge... Mama, care se scula devreme, prezida dejunurile. De fapt, ea era totdeauna cea dintâi la masă.. Atât de severă a fost educația ce ne-a dat-o mama în privința punctualității, încât toată viața mea am păstrat un sentiment de îngrijorare și aproape de vinovăție, în privința timpului. Pierderea a cinci minute îmi pare aproape o crimă și până în ziua de azi, conștiința nu nu mă lasă în pace, dacă întârzii o clipă".

Din minunata-i copilărie a păstrat impresiile cele mai bogate, care i-au hrănit regeasca imaginație, așa cum se poate observa în romanele bogate în reverii: „Visătorul de vise” și „Ilderim”.

În strălucitorul parc al castelului dela East-

Regina Maria
1875-1938

well, s'a îndrăgit de podoaba încântătoare a florilor. Trandafirii și crinii mai cu seamă, au pasionat-o totdeauna dându-i acea noblețe a simțirii, acea subtilitate a graiului, acea expresivitate a privirii veșnic zâmbitoare, neîntrecut blazon al ființelor superioare, care fascinează, domină și încălzește chiar cele mai aride suflete.

Comoara sufletească familiară, împletită cu nestematele naturii îndrăgite, scăldau în lumina fericirii pe mica principesă, care-și purta podoaba virtuților și fineța grațiilor între înțeleapta sa mamă și neuitata-i bunică bătrână, acea blândă și bună „lady“.

„Pentru noi copiii, răzoarele înfățișau sin-teza tuturor năzuințelor noastre și-mi aduc aminte cum am întrebat în repeșite rânduri pe păzitori, care era răzorul lui papa și acel răzor, cu toate că semăna cu celelalte, ni se părea nouă deosebit.

Aici, în grădina căsuței elvețiene, am descoperit eu, pentru întâia oară, înaltul crin al Maicii Domnului (Lilium Candidum). Pentru mine a fost o revelație. Niciodată nu văzusem o floare mai desăvârșită în frumusețe, nobilă, falnică, având în ea ceva aproape sacru, poate pentru că amintește picturile religiei... E o lume întreagă în mirosul crinului Maicii Domnului, ceva biblic, ceva legendar... Din ziua în care am descoperit minunea acestor crini albi, în

grădina căsuței elvețiene, m'am străduit să-i sădesc ori unde mi-am făcut grădină.

Acum, de curând, am izbutit mai presus de cele mai scumpe așteptări ale mele; aceasta s'a întâmplat la Balcic, pe o terasă deasupra Mării Negre".

La o educație aleasă a corespuns îndată și o cultură înaltă, precum și uimitoare înclinații artistice. Principesa învăță curând mai multe limbi europene, se pasionă pentru pictură și muzică, iar mai târziu deveni o neîntrecută maestră a scrisului. Se înclina astfel dorințelor mamei sale, care voia să facă din odrasle „copii minune".

După ce și-a cunoscut țara, cu locurile, oamenii, obiceiurile și manifestările de complexă viață socială, pe care o minte fragedă putea să le priceapă, tânăra principesă s'a desprins din grădina copilăriei și a patriei, trecând peste mări și țări până la curtea țarului Rusiei, unde avea să-și vadă rubedeniile și unde avea să ducă multă vrajă, dar și mai multă speranță, lăsându-ne cele mai realiste descrieri din acel timp.

„Rusia! Ochii mei de copil uimit, văd palate uriașe, parcuri minunate, fântâni, grădini, uimitoare întruniri de rubedenii, parade militare, slujbe religioase în biserici sclipitoare de aur, bijuterii atât de uluitoare, încât abia poți crede că sunt adevărate; cai cu trap vijelios, cu coamele și cozile fluturând în vânt și cu

părul atât de lustruit, încât îți puteai oglindi fața într'insul; regimente întregi de Cazaci cu înfățișare sălbatică, însă atât de pitorești, încât ar fi fost la locul lor în basmele cele mai fantastice... Ochii mei mai văd și lungi coridoare, vestibuluri și saloane, de o mărime peste fire, care se deschid unele într'altele, iar picioarele noastre tropăie sfios peste largi întinderi de podele, atât de nemărginite și de lustruite încât ni se pare că pășim pe ghiață.

Și peste tot un miros foarte caracteristic: un amestec de terebentină, de piele de Rusia și de fum de țigară, cu un parfum, unic în felul lui, care deosebia palatele imperiale".
(I, 127-128.)

Din Rusia, principesa a plecat în Malta, bogată și pitoreasca insulă din Mediterana, unde tatăl său se afla comandant al unei escadre britanice.

Intr'un mediu cu totul nou, de veșnică primăvară, de senine orizonturi, cu nesfârșite unde aducătoare de miresme ale florilor, principesa sorbea frumuseți nebănuite, străbătând adesea întinsul mării spre Italia, spre Turcia, și insulele vecine, adunând priveliști, ecouri și gânduri pentru viitor.

Cu plecarea din Malta se termină copilăria principesei.

*
**

O călătorie în Germania îi va da prilejul

să cunoască o nouă viață, mult mai intensă, sobră uneori, veselă altădată. Aici a participat la reprezentații teatrale, la concerte, în cercurile înalte princiare unde avea să cunoască și pe Ferdinand, principele României, viitorul ei soț.

Logodna s'a făcut acolo la Potsdam în prezența kaiserului Wilhelm și al Augustei Victoria, iar căsătoria s'a fixat pentru ziua de 27 Decembrie, 1892, în castelul Sigmaringen, unde avea să sosească din România principele Ferdinand, moștenitorul tronului regal.

Călătoria aceasta a principelui moștenitor a fost o pagină de legendă argeșeană: „*Dela Predeal începu să ningă, ninsoarea se prefăcu în viscol, troenile acoperiră întreaga Europă; zăpezile infundară drumurile și căile ferate. După multe peripeții, principele Ferdinand ajunse în Anglia și la 26 Noembrie urcă treptele palatului dela Windsor, unde era așteptat de regina Victoria împreună cu principesa de Edimburg, viitoarea soție*". (România, 21 Iulie, 1938).

De acolo, alaiul s'a îndreptat la Sigmaringen din cauza unui doliu la curte.

La nunta princiară au sosit ca'n povești: împărați și împărătese, regi și regine, principii și principese din multe țări: împăratul Germaniei, regele și regina României, prințul imperial al Rusiei, principele și principesa de Saxa, ducele și ducesa de Connaught...

Nesfârșitele daruri de nuntă au legat atunci fericirea părechii princiare și destinele României de lumea europeană.

Primită în țară cu sufletul plin, bogat și darnic al întregului popor dela Dunărea de Jos, principesa a reușit să se identifice cu toate marile aspirații ale neamului românesc.

A cunoscut ținuturile virginale ale unei țări nouă, a vorbit cu blânzii și răbdătorii țărani, a luat parte la ceremoniile dese și lungi până la plictiseală, dar mai presus, principesa României a cunoscut dragostea de mamă.

„In fiecare zi, la o oră anumită, venea Unchiul (Carol I) să mă vadă cum stam culcată cu noua mea comoară în brațe. Se purta cu mine cu deosebită bunătate și arăta multă luare aminte strănepoatei lui Elisabeta, care era un copil cât se poate de drăgălaș, cu ochii mari deschiși, cu fața solemnă... Toată lumea era bună cu mine, plină de atenții; sufeream totuși de oarecare apăsare și lipsă de liniște, ceea ce îmi oboseau nervii; simțeam curente potrivnice ce se învâртеau în jurul meu... De mare ajutor în acest timp mi-a fost sora mea Sandra, care era atunci de șaisprezece ani. Ea mă păzea și iubea din suflet pe mititelul Carol, luându-și pe lângă el rolul de mamă, câtă vreme eu eram reținută în pat”. (II pag. 87)

Cu timpul, alte călătorii duc pe principesa noastră la marea serbare din Moscova, unde

avea loc încoronarea țarului Nicolae al II-lea. Avu prilej să admire cetatea legendară, curtea imperială cu magistrala-i solemnitate, lumea moscovită care și-a doborât zeii, ca o crudă înșelare.

În „Povestea vieții mele”, Maria a României zugrăvește cu amănunțime viața dela curtea regală a României, austeritatea înțeleptului rege Carol I, bunătatea până la naivitate a reginei Elisabeta, frământările politice, figurile proeminente din viața statului, societatea în continuă și rapidă prefacere, de-o-parte viața rustică a celor mulți, de alta viața mondenă a câtorva, înfârșit Bucureștii, acel oraș al „veseliei, al bogăției și al petrecerilor”.

Astfel, în scurtă vreme s'a stabilit o comuniune de viață între națiune și principesă, iar prin legăturile ei de rudenie, prin spiritul ei diplomatic plin de rafinerie, prin simpatiile câștigate, România se făcu apreciată și solicitată în angrenajul altor popoare de mare cinste.

La 1914, Maria, regina României, deschidea o pagină glorioasă în istoria neamului. În momentul jurământului de credință depus de Ferdinand ca rege, „o aclamare prelungă ce ce mă umplea de fiori, izbucni din sute de inimi: Regina Maria... Și ne uitarăm unul în fața altuia, poporul meu și eu. Acesta a fost ceasul meu, un ceas ce n'a fost dat multor ființe pe lume, căci în acel ceas, scumpii mei

Români nu aclamau numai o idee, o tradiție, sau un simbol, ci aclamau și o ființă pe care ajunseseră s'o înțeleagă. Străina venită de peste mări, nu mai era străină. Eram a lor. Au putut urma desamăgiri și dureri, căci suntem cu toții în mâna Domnului, dar ziua acesta a fost una din cele mai mari, care mi-a fost dat s'o trăiesc". (II, p. 499).

Ca regină, Maria a României a desfășurat o bogată și multiplă activitate, marcând vremuri de glorioasă epopee în timpul războiului și de strălucitor prestigiu în vreme de pace până la sfârșitul unei sguduitoare vieți clasice.

Fiorul altor prefaceri, pe care le aduce războiul, îl încercase regina Maria încă din 1913, când, alături de unchiul său, regele Carol I, privea trecerea oștirii românești peste Dunăre.

În 1916, regina se situiază în centrul marilor evenimente, cu sufletul dăruit întreg unui neam sgduit, când de înfrângeri dure, când de prăbușiri lașe, la care se adaogă dureroasa moarte a principelui Mircea.

În toiul războiului, regina era pretutindeni: în spitale și pe front; în refugiu și la masa diplomatică; în satele de țară și în palatele înfiorate de apropierea primejdiei. Pretutindeni alina, îmbărbăta, ajuta din puținul ei avut și dădea sfaturi profetice din belșugul gândurilor sale, ori scria puterilor aliate. Peste plaiurile și câmpiile Moldovei fâlfâia o credință regească.

„Nu-mi închipuesc că slaba mea strădanie poate îmbunătăți cu mult starea de lucruri îngrozitoare; nu-mi fac iluzia că pot, cu slabele mele mijloace, să ușurez situația, dar câtă vreme va fi suflare în trupul meu, gândire în creierul meu și un ban în buzunarul meu, voi pune orice în joc ca să alin toate durerile și să deștept atâtea energii câte voi putea. Acesta e dreptul meu și am să mă războiesc cu toți cei ce nu-și fac datoria și nu vor să lucreze“. Așa notează regina în ziua de 9 Februarie, 1917. (III, 186)

Indurând alătura de soldații români grozăvia războiului, privind cu spaimă revoluția rusească, sguduită dureros de catastrofa prăbușire care amenința forțele aliate, regina devenea o eroină a suferinței alături de țara cotropită și de familia amenințată.

Figură de cutremurătoare tragedie clasică, zeiță a durerilor universale, ea rămânea, cu toate acestea, suprema nădejde a milioaneilor de îndurerați, dela rege până la umilul copil orfan.

Regele pleca pe front; regele se întorcea de pe front. Oștirea pierea eroic în lupte grele, oștirea rezista cu încordare supremă. Spitalele gemeau de suferință, spitalele se'nviorau sub ochii albaștri ai reginei protectoare. Toată speranța unui neam se aduna în minunatu-i suflet. Mărăștii aduse victoria. Din glia străbună se înălța magistral generalul Averescu.

Basarabia își croi destinul după aureola fiului ei : tatuca Averescu. Dușmanii comuni se rostogoliră în propria lor îngâmfare și mișelie, iar țara se întregi pentru totdeauna. Fericierea reginei copleșea frenezia poporului deslănțuit și sublimul viforoasei epopei fascinară privirile, simfonizau auzul, copleșeau inimile. Soarele parcă se oprise în loc să privească marea minune și pe glorioasa regină a Țării.

„Transilvania, Bucovina, până și Basarabia! România-Mare! Parcă îmi venea amețea când îmi dădeam seama de mărinimia soartei. Nu e vorbă, pornise poporul nostru în război cu cântecul pe buze, fiindcă se ducea să lupte pentru visul lui de veacuri“. (III³ 584).

La 18 Noemvrie, 1918, regele Ferdinand, marele rege întregitor de țară, și marea regină Maria, protectoarea neamului românesc, intrară în triumf în capitala României Mari.

De acum înainte, regina luă în scut ocrotirea supușilor ei, printr'o neadormită veghe, prin crearea operelor de asistență, împărțând din plin toate bunurile ei sufletești cu toți fiii Patriei.

Vieața ei, gândurile, opera de necontestată creație au luat vieață eternă și în minunate scrieri. Era încă una din alesele ei însușiri înnăscute :

„Chiar din copilărie eram înzestrată cu o vie imaginație și îmi plăcea să spun povești copiilor mei și cu cât mergeam spre maturi-

tate, poveștile propășeau împreună cu mine, iar copiilor mei, chiar după ce se făcuseră mari, le plăcea să m'audă povestind. Imi înjghebam basmele din belșugul de viziuni ce-mi pluteau în imaginație. Mai totdeauna erau fantastice și închipuirea mea era atât de colorată, încât puteam zugrăvi locuri minunate și oameni minunați, uneori eroici, alteori grotești sau hazlii și viața lor era un amestec de durere și de caraghioslâc, însă în toate plutea un puternic șuvoi de idealism și se simțea o nuanță de romantism. Frumosul juca un mare rol în toate... Frumusețea de orice fel ar fi, mă atrage ; atât de limpede vedeam tot ce povesteam, încât făceam pe ascultătorii mei să rătăcească împreună cu mine prin grădini și palate minunate, prin locuri pustii, pe vârfuri de munți, pe lungi țărmuri de mare sau prin locuri ingrozitoare, unde se întâlneau cele patru vânturi". (II, 472).

Cu același suflet bogat, sincer și nobil, a scris regina în limba engleză și franceză : cărți de reverii, patriotice și documentare, multe traduse în românește. În reverii a redat lumea visului, așa cum și-a făurit ea singură această lume poetică din basme și legende : *Crinul vieții*, 1913 ; *Visătorul de vise*, 1914 ; *L'enfant du soleil*, 1915 ; *Ilderim*, 1915 ; *Minnola, histoire d'une petite reine malheureuse* (în *Revue des deux mondes*), 1915 ; *Patru anotimpuri din viața unui om*, 1915 ; *Povestea*

unei inimi, 1915; Regina cea rea, 1916; și Glasul de pe munte.

În scrierile patriotice, primul gând s'a îndreptat asupra țării noastre, în opera sa Țara Mea, 1917; Gânduri și icoane din vremea războiului, 1919; Dinainte și după războiu, 1925; iar ca scrieri documentare, ne-a lăsat Povestea vieții mele, în care, pe lângă autobiografia sa, ne prezintă o minunată frescă a vieții noastre sociale și politice, dela începutul secolului al XX-lea. Cele mai prețioase pagini oglindesc vremea războiului de întregire cu toate frământările din launtru țării și cu scene impresionante din luptele eroice.

* *

Domnița pornită depe țărmurile marine ale Marii Britanii, strălucită descendentă din mari împărați, a creat prin geniul ei o țară din nou înnobilită la Dunărea de Jos: România. Insușirile marilor ei strămoși, altoite în minunatul suflet daco-roman, au deschis izvoarele de energie și de belșug ale unui popor reîntinerit: cu sabia, cu vorba și cu pana, măestrit meșteșugite de o covârșitoare personalitate, pe care nîciodată n'a avut-o neamul nostru atît de viu și atît de etern întrupată.

Iluminată de Providență, ea a prevăzut destinele poporului, peste care trebuia să domnească și i-a creat o dinastie strălucită și activă.

Impăcată prin înalta-i virtute, iertătoare prin neclintita-i credință, pilduitoare peste toate veacurile, prin suprema jertfă pentru neamul nostru, ea simbolizează Țara.

Mareșalul.

Figură celebră de stil și viață românească, desprinsă din țara răsăriteană a Basarabilor, Averescu marchiază în istoria Românilor gloria ostășească, eroismul consacrat, cîntea imaculată și superioritatea umană. Toate aceste însușiri au contribuit în chipul cel mai strălucit la crearea României moderne din ultimii 60 de ani. Soldatul dela 1877, ofițerul dela 1913, eroul din 1917; salvatorul neamului dela 1907 și 1921; mentorul ponderației politice din timpul rostogolirilor electorale; spiritul de redresare morală și de revizuire a evenimentelor strălucite, Averescu reprezintă energia activă și răbdarea strategică; acțiunea creatoare și prevederea totală; chibzuința moldovenească din urmă și înțelegerea unanimă, etica în născută și justiția dură.

Averescu a reînviat mitul dac și spiritualitatea romană, a creat geniul ostășesc al rasei noastre și a ridicat demnitatea națională peste toate veacurile viitoare.

Cu însușiri străvechi adaptate tehnicei actuale, ținând atent pasul cu mersul istoriei și cu

întorsăturile evenimentelor, Averescu a fost totdeauna prezent la datorie.

Pe plaiurile Țării nu există nici un suflet de român care să nu simtă duhul generalului. Și cu cât trece vremea și cu cât se precipită evenimentele, din împărăția umbrelor se înalță temerar și biruitor marele general, iar Mărăștii sunt gata să străfulgere din nou pe dușmani la hotarele neclintite ale Țării. De aceea, în sufletul tuturor Românilor, glasul mareșalului răsună veșnic: prezent!

Basarabia.

S'au împlinit 20 ani, de când în memorabila şedinţă dela 27 Martie, st. v., din anul 1918, Sfatul Ţării şi Guvernul Republicei Basarabiei au venit cu următoarea declaraţiune :

„Republica democratică moldovenească, în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră şi vechile graniţe cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de 106 ani, din trupul vechiei Moldove, în puterea dreptului istoric şi a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-şi hotărască soarta lor, de azi înainte şi pentru totdeauna se uneşte cu mama sa, România“.

Optzeci şi şase de voturi pecetluiau dorinţa marei majorităţi a Sfatului şi actul unirii, astfel încheiat, e primit cu unanimă mândrie şi cu adâncă emoţie de tot poporul românesc, fiind recunoscut apoi, prin tratatul dela Paris, din 28 Octomvrie, 1920, de către marile puteri: Anglia, Franţa, Italia şi Japonia.

S'au scurs în pace 20 ani de la înfioratul sunet de alarmă, care a limpezit, cel dintâi, gândurile popoarelor, aducând la matcă neamurile răzleţite.

S'au scurs 20 ani de viață comună națională și cu fiecare zi ce trece, amintirea acestor vremuri se deșteaptă în noi mai viu, iar istoria noastră se înzestrează tot mai bogat pentru urmași.

Despre țărișoara aceasta moldovenească, Basarabia, începe să se vorbească tot mai mult. Și se vorbește mai mult, pentru că ea are un bogat trecut istoric și o năvalnică viață prezentă de afirmare și valorificare a caracterului etnic-național.

O descătușare din robia altor gânduri, o mică efortare pentru câteva clipe de reculegere și astfel, într-o privire retrospectivă, nu credem că păcătuim sau devenim banali reamintind trecutul istoric al Basarabiei, precum și viața culturală a acestei provincii românești.

Socot că a fost prea adânc fiorul copilăriei și al tinereții noastre, prea sfânt sângele vărsat de martirii naționali și prea arzătoare lacrimile tuturor, câți au stat în slujba idealului de unire, ca să nu folosim, oricât de des, zilele de aniversare ale unirii și acelea de mari sărbători naționale, spre a vorbi și de Basarabia.

Istoria ne spune că în timpuri vechi, cu 600 ani a. H. trăiau aici Sciții, un popor nomad: fără statornicie, deci. Cel dintâi popor așezat și deci autohton, era acela geto-dac, bine cunoscut încă de pe vremea lui Alexandru Macedon (336-324).

*Mareșalul Averescu
(1859 .. 1938)*

Cucerirea romană îngrămădea pe Geto-Daci tocmai în acest ținut al Basarabiei de azi, deoarece aceștia căutau să se ferească de romanizare.

Prin contactul neîntrerupt însă cu Romanii și această populație trece la noua viață daco-romană și apoi la încheierea neamului românesc.

Când începea revărsarea din răsărit a puhoiului barbar, aici, pe aceste meleaguri, se crea un popor nou, vrednic urmaș al strălucitei ginte latine.

Peste colonizările romane creștine, începură de pe la anul 260 d. H. să invadeze Goții, după care au urmat, timp de o mie de ani, valurile de năvălitori. Am zis colonizări romane creștine, pentru că așa ne-am născut noi Românii: creștini, spre deosebire de vecinii noștri care deabea după 900-1000 de ani trec la creștinism. Se împleteau în sufletul neamului acestuia, așadar, chiar de la începutul său, *virtutea de rasă și virtutea creștină*.

Și, poate, tocmai fiindcă eram creștini mai întâi, a trebuit să suferim martiriul năvălirilor străine. Basarabia a fost cea dintâi încălcată de năvălitori. Dar cu acești barbari noi n'am făcut casă. Ba chiar mulți din ei nici nu-și construiau măcar adăposturi, căci porneau mereu după pradă spre apus și miază zi, pierzându-se cu timpul. Astfel și-a căpătat înțeles adânc proverbul: *Apa trece, pietrele rămân*.

Rămăsese aici totuși, în sudul Basarabiei, un neam de oameni: Tătarii, cărora le plăcea să prade numai și apoi se retrăgeau. Aceștia priveau mai mult spre calea întoarsă. Ba chiar au fost fugăriți din Bugeac de către Domnitorii Munteniei, Basarabii, după care ținutul sudic s'a și numit Basarabia.

Dar ținutul acesta de sud a fost râvnit mereu de Munteni și de Moldoveni, căci ținta amândurora era să aibă gurile Dunării. Când Muntenii pun stăpânire pe Chilia, vechiul *Ly-costomos* (Gura Lupului) și Moldovenii ocupă Cetatea-Albă (*Asprocastros*), vechiul *Tyras*.

Intr'un document din 1387, Mircea Vodă al Munteniei se intitulează, încă din primul an al domniei, stăpânitor și Domn al părților tătărăști și al amânduror malurilor Dunării, din Făgăraș și până la Marea cea mare.

Subt Petru Mușat (1375-1391) se recucește granița de răsărit a Moldovei pe Nistru și chiar peste acest fluviu cu ținutul Haliciului; iar Moldovenii ridică cetăți de apărare.

Cu timpul, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, Domnii mari ai Moldovei, întregesc țara și cu cetățile de la Dunăre. Pentru stăpânirea acestor cetăți s'au dus lupte grele cu Turcii și au avut loc nenumărate tratate și negocieri cu craii Poloniei și regii Ungariei. *Noi nu cuceream nimic, ci ne reluam vechile noastre drepturi străbune.*

Gurile Dunării formau un *primum movens*

al popoarelor vecine și de aceea, Basarabia se prefăce într'un câmp vast de operații militare pentru Turci, Poloni și mai târziu pentru Ruși. Sudul Basarabiei mai devenea pentru aceștia din urmă și poarta largă de trecere spre Balcani și Țarigrad. De aceea și luptele Moldovenilor au devenit tot mai crâncene în această parte a țării lor. Nu e timpul și nici locul prea potrivit ca să înșir acele războaie deslănțuite pe aceste meleaguri moldovenești.

Luptele purtate însă de voievozii noștri pentru zăgăzuirea cotorpitorilor, au fost destul de lungi și destul de grele. *Nicăieri pe pământul românesc nu a curs mai mult sânge de eroi moldoveni, decât pe țărinele Basarabiei*: în Bugeac, la Chilia, la Cetatea, la Catlabuga, apoi la Roșcani, Tighina, Lipnic, Hotin etc. sub Petru Mușat, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Ion Vodă cel Cumplit etc., precum și sub alți Domni mai mărunți de la Alexandru Cornea și până la Cantemirești.

Cu toată vitregia acelor timpuri și cu toate că împrejurul nostru se ridicau popoare puternice, favorizate de împrejurări care nouă ne-au lipsit, totuși niciodată în trecutul nostru, atât Basarabia cât și celelalte provincii românești n'au putut fi înstrăinate ca suflet. Despre puterea acestui neam își dădeau seama în primul rând Turcii, care oridecâteori reușeau să stăpânească cetăți de ale noastre.

nu îndrăzneau totuși să se amestece în obiceiurile cârmuirii, nici să-și impună limba lor sau să ne distrugă datinele noastre.

Vremurile de mărire și de biruință sunt pilde grăitoare, născute din vitejiile Orheienilor, ale Sorocenilor sau ale Codrenilor. O clipă de înălțare și de înfrățire cunoscuse și Basarabia noastră sub domnia întregitorului Mihai Viteazul. Prin vălmășagul luptelor, din deslănțuirea poftelor străine, din urgia chiar a ambițiilor interne, se desprinde, așadar, și pentru Basarabia, o pagină istorică mai senină. Printre nenumăratele file însângerate, Moldovenii aceștia dârzi au rezistat în fața tuturor primejdiilor, cu atât mai mult cu cât dușmanii erau mai numeroși și mai fățiși.

Din clipa când am intrat în relație de prietenie cu popoarele vecine, creștine însă, am fost mai nefavorizați. Din timpul lui Dimitrie Cantemir se stabilesc legături cu Rusia, iar Moldova pretindea în mod legitim întregirea ei cu cetățile dela Dunăre și dela Mare, smulse mereu de Turci. Târziu, la 1771, aceste cetăți revin Moldovei, însă țările române devin teatrul luptelor între Ruși și Turci. Basarabia era cea dintâi invadată și de data aceasta.

Când la 1806, Rușii declară un nou război Turcilor și se arată biruitori, ei pretind Moldova, dar sub amenințarea lui Bonaparte se mulțumesc cu Basarabia, prin pacea dela 28 Mai, 1812, încheiată la București. Cu răslui-

rea acestei provincii din trupul Moldovei, se sfărmau și vechile tratate dintre Moldoveni și Turci, prin care se garanta integritatea teritorială.

Protectoratul rusesc ce se impunea tot mai intens, devenea apăsător și demasca intențiile Rușilor, de a cuceri și a robi națiunile dunărene.

Pentru Basarabia au urmat vremuri grele și zile de urgență. Libertățile aparente acordate subț Alexandru I, erau răsturnate chiar și în forma aceasta de neconținutele prădăciuni precum și de pustiirea ținuturilor prin mijlocirea trupelor cantonate în provincie. La un moment dat, sărăcia devenise atât de mare, încât Moldovenii nu mai puteau să aibă speranța zilei de mâine; iar generalul rus Cutuzov răspundea chiar, delegațiilor de boieri moldoveni: *Vă las numai ochii să plângeți.*

Din această cauză, Moldovenii din Basarabia treceau Prutul la frații lor liberi, încât a fost nevoie ca ținuturile rămase în părăsire să fie colonizate.

De pe la 1818, încep colonizările, mai ales în Basarabia de sud, cu alte neamuri, pentru a se denatura aspectul românesc al ținutului. Subț Țarul Nicolae I, se începe în mod forțat politica de rusificare a Basarabiei prin administrație, școală și biserică; armată și colonizare. La 1871 este ridicat în scaunul arhiepiscopal dela Chișinău Pavel Lebedev toc-

mai pentru a întreprinde această operă ru-sească.

Rusificarea prin cler a întâmpinat însă obstacolul mulțimii de Moldoveni și rezistența chiar a preoților. Este caracteristic faptul că la anul 1842, nu se găseau în toată circum-scriptia Bălților, decât 2 preoți care să știe limba rusă. Pavel Lebedev a închis 336 de bi-serici moldovenesti, a distrus cărțile scrise în românește, gonind și pe toți preoții care, în curs de 2 ani, nu învățase limba rusă și se adresa astfel către coloniștii din Bolgrad : *Dis-prețuiți exemplul de nerezunoștință al acelor care plătesc cu ură adâncă poporului rus, binefacerile săvârșite pentru neatârnare și libertatea dăruită.*

Prin armată rusificarea se făcea mai curând, căci tinerii încorporați nu puteau convorbi decât în limba rusă.

Prin școală se făcea însă rusificarea sistematic :

a) Impuținarea școalelor, pentru a lăsa pe Moldoveni pradă analfabetismului și acest rău a prins rădăcină adâncă și se observă până în ziua de azi.

b) La școli erau trimiși dascălii cei mai șoviniști sau rusofili. Nu exista nici o bibliotecă cu cărți românești. Elevilor li se spunea că limba română e pentru prostime, adică pentru țărani; iar limba rusă pentru cei culti și învățați.

Se pare că propaganda era atât de mare, încât și azi mai păstrează unii formula aceea impusă din calculul politic.

Mai grozavă a fost măsura împroprietăririi.

Pământurile să dădeau mai curând Ucrainenilor sau coloniștilor, iar Moldovenii erau siliți să emigreze spre Siberia, Caucaz, Turchestan sau pe valea Amurului. Nu e de mirare deci, că în timpul războiului modia! se găseau la Vladivostoc 30.000 de agricultori români.

Toate măsurile acestea însă, nu putea duce la nimicirea Moldovenilor și chiar Rușii de la un timp, se vedeau supuși ei unui proces de românizare.

Unii bărbați de stat ruși și unii scriitori ruși sfătuiau guvernul Rusiei să retrocedeze Basarabia Moldovei, întrucât lor nu le poate aparține. Se constata în fiecare zi că sufletul românesc vibra tot mai puternic.

Și era un suflet românesc aici!

Doinele basarabene o mărturisesc în jalea lor adâncă:

Frunză verde de cireș,
Măi badiță Gheorgăieș,
Hai din codrii Bâcului
Pe malurile Prutului,
Să ne facem bordeieș
Cu ușorii de cireși,
Și cu pat de măcieș;
Când om vrea ca să dormim,

În departe s'auzim
Buciumele păstorești,
Din câmpii moldovenești.

De dorul nestins al fraților, odihna nu-și
putea avea loc.

Sau :

Foaie verde trei măslina,
Îa-auzi, maică, Prutu vine ;
Dare-ar Dumnezeu să sece,
Să rămâie pietrele,
Să le ardă soarele,
Să trec cu picioarele
Să-mi văd surioarele.

Sau :

Prutul ista ni disparte,
Prutut ista n'are moarte.
Dar ne-om pune noi cândva
Și cu gura l-om seca,
Să nu mai fim depărtați
De iubiții noștri frați. ¹⁾

Și a fost secat Prutul acum 20 ani ! Cu simțiri adânci, cu plângeri și nădejde, așa se înfățișează doina basarabeană. Dar ca manifestare artistică avem și cântece bătrânești. Aici a luat naștere balada lui Novac, Toma Ali-moș, Baba și Turcu, Cântețul Ialpeului etc.

Credințele, superstițiile, datinele în Basarabia sunt acelea românești.

1) St. Ciobanu : Monografia Basarabiei.

II. Vieața românească de aici a continuat să fie o mărturie incontestabilă și n'au lipsit nici condițiunile pentru dezvoltarea și a unei vieți culturale.

Inceputul mișcării culturale se observă desigur în mănăstiri. Cele mai vechi mănăstiri sunt: Vărzărești și Căpriană, care datează din sec. al 15-lea.

Prima este ctoria lui Alexandru cel Bun; a doua, a lui Ștefan cel Mare. Cu timpul, aceste locașuri sfinte au fost mereu înzestrate de voievozii noștri cu moșii sau ocine și cu daruri diferite. Celelalte mănăstiri sunt de dată mai recentă, din sec. al 18-lea și au fost întemeiate mai mult de călugării veniți din Moldova. Sărace în inscripții și în izvoade, totuși aceste mărturii sunt prea scumpe pentru neamul românesc. Câteva documente dela m-reă Hâncu și Chirova, câteva cărți vechi la Suruceni ș. m. d., dovedesc o tradiție culturală. Pe lângă aceasta, trebuie să știm că între Principatele libere și Basarabia s'a ținut o legătură culturală prin vechile reviste românești: *Curierul Românesc* și *Albina Românească*, precum și prin scriitorii surghiuniți aici.

Căci în Basarabia au trăit și mai trăiesc nobili de sânge moldovenesc și doamne române cu aleasă cultură românească, care urmăreau scrisul acelor reviste și țineau contactul cu literații români.

Vieața aleasă, cu manifestări și producțiuni

literare, se afla adunată în cărți. Prin legătura cu Kievul lui pe P. Movilă, marele mitropolit român al Rusiei; prin legătura cu Apusul, Basarabeni au o literatură religioasă pe deoparte, și o literatură beletristică pe de alta. În a doua jumătate a sec. al 18-lea găsim școli românești la Hotin, unde se află cărturarul Amfilohie episcopul, autorul unei bune *Geografii* și a unei *Aritmetici*, în care erau descrise unitățile de măsură latine, ca piciorul Romei ș. a.; și autorul unei gramatice teologicești. Fiindcă știa bine și limbile apusene, el afirmă și ideea originii latine a neamului său. Valoarea lui Amfilohie este cu atât mai mare, cu cât este cunoscut și de savanți străini ca Engel și Andreas Wolf, care folosesc scrierile episcopului basarabean pentru studiile lor istorice.

Mai târziu, Basarabia cunoaște și o epocă culturală, ca aceea a lui Gavril Bănulescu, noul episcop al Hotinului, originar din Câmpulungul Bucovinei. Acesta traduce din slavonește cărți religioase și se intitula mai târziu Prea Sfințitul Chiriuchir Gavril Mitropolit și ierarh al Moldovei, Valahiei și Basarabiei.

Acest mitropolit avea și darul versificației și a reușit să perfecționeze limba scrierilor vechi religioase, întrebuintând câteodată și neologisme italienești.

Prin activitatea lor, acești doi ierarhi întrețin o flacără vie pentru simțirea românească în înstrăinata Basarabie.

Această provincie ne-a dat un grămatic pe Ștefan Mărgeală; iar, tot în prima jumătate a sec. 18-lea, se ridică din ținutul Hotinului familia Hajdeilor, veche familie boierească datând din sec. al 16-lea. Deși scriitorii din această familie compun scrieri în limba rusă sau polonă, totuși simțirea lor a rămas totdeauna românească. Astfel, la 1858, când se pregătea unirea Principatelor, Alex. Hașdeu trimitea fiului său Bogdan, la Iași, scrisori de îmbărbătare, cu gândul și de a fi tipărite. În scrierile sale el afirma un naționalism cumpătat, apelând la solidaritatea fraților săi.

Meritul mare al acestui cărturar este că el a publicat în rev. rusească *Veestnicu Evropei* cele dintâi poezii populare românești din Basarabia.

Fiul său, Bogdan Petriceicu Hajdeu, începu la fel să se intereseze de soarta neamului românesc din Basarabia; dar el trece curând în Moldova sudică, ca magistrat al Tribunalului din Cahul. Când, la 1878, sudul Basarabiei trece la Ruși, Bogdan Hajdeu vine la Iași și apoi se stabilește în capitala țării, unde desfășoară o prodigioasă activitate culturală.

Dintre scriitorii basarabeni, cităm în continuare pe Constantin Stamate, poet și patriot înflăcărat, supranumit „Lebăda Basarabiei”, care ne-a dat în versuri *Povestea povestelor*, cu eroul legendar Bogdan, fiul lui Ciubăr Vodă, precum și un șir de poezii erotice și tra-

duceri din limba franceză și cea rusească, toate adunate sub titlul de *Musa Românească* a cavalerului Const. Stamati.

Din Basarabia s'au ridicat și alți scriitori mari ai Românilor, care au trecut în țara liberă, ca Alecu Russo, autorul operei „Cântarea României”, apoi familia Cogălnicenilor, Alecu Donici ș. a.

E vrednic să amintim figurile literare ale lui Vârnav, care și-a povestit propria viață în cadrul mediului basarabean; Ioan Sârbu, fabulist și poet, care-și începe poeziile cu o frumoasă alcătuire închinată Moldovei.

Astfel, Basarabia și-a avut partea ei de contribuție la dezvoltarea culturală românească și durerea ei a fost înscrisă în pagini bine simțite, până la apropierea zilelor de eliberare și de înălțare a ei, cum zice alt poet basarabean, Al. Mateevici:

Eu cânt căci văd că ele vin
Acele zile de senin;
Eu cânt că văd de-acum că piere
A țării veșnică durere.
Eu cânt că văd necazul frânt,
Aud plugari în zori cântând,
Nu doine de amar, de dor,
Inviorarea țării lor.
Și glasul vieții ascultând
Venirea zorilor eu cânt.

Incepând dela 1900, un grup de tineri entuziaști au tipărit și ziare moldovenești, pen-

tru răspândirea slovei române, ca: *Basarabia, Viața Basarabiei, Moldovanul, Luminătorul, Cuvântul Moldovenesc și Școala Moldovenească.*

Prin școală, biserică, tipografii și chiar prin teatru, cultura românească din Basarabia s'a dezvoltat urmând vechea tradiție moldovenească.

După încheierea marelui act al unirii din 1918, Basarabia, care venea cu zestrea ei la sânul patriei-mame, a fost îmbogățită cu multe școli și așezăminte culturale. Rezolvarea fericită a problemei agrare și în ultimul timp reluarea legăturilor diplomatice cu Rusia au asigurat liniștea populației din această provincie, care se poate dezvolta azi în pace și în deplină libertate. A dispărut și vechea teamă a surghiunului în Siberia; cnutul nu mai lovește, iar țarinele așteaptă brațe tot mai puternice pentru a-și da rodul lor. La orașe se accentuează o activă desfășurare culturală și o viață mai bogată în fapte bune se arată zi cu zi.

Totuși să nu credem că opera e desăvârșită. Suntem în plină dezvoltare, e drept, dar încă se ivesc lipsuri mari.

Analfabetismul descrește încet. Supralicitația electorală, care a mers până la îngăduirea părinților de a-și ținea pe copil acasă, impune azi o adevărată cruciată de dascăli, pentru a convinge pe sătenii noștri despre foloasele învățaturii.

Pe alocurea se înmulțesc sectele religioase, și pentru combaterea lor sunt foarte bine venite echipele de propagandă culturală pornite atât din inițiativa militară cât și din îndemnul civil. Molimele și ravagiile tuberculozei au pus în discuție una din cele mai acute probleme sociale, în aceste părți, așa că instituțiile de binefacere și de profilaxie sunt bine venite oriunde iau ființă.

Intensificarea unei vieți culturale, raționalizarea muncii productive, o mai largă manifestare în fapte, niciodată nu vor fi prea de prisos pentru Basarabia. Căci, pe lângă statornicirea unui echilibru economico-cultural între provincii, trebuie să ținem seama și de mândria unei regiuni înzestrate, precum și de chemarea noastră de rasă aleasă și dominantă.

Crezul acestui neam e liber azi să prindă forme nouă de viață românească și la flacăra vechilor tradiții să dăm curs larg manifestărilor sufletești; cu atât mai pline de avânt să fie, cu cât am avut și zile grele da zăgăzuire a forțelor noastre național-spirituale.

Revalorificarea vechilor virtuți nu sunt posibile decât prin școală, biserică, armată și așezăminte culturale.

O excursie în Delta

La începutul lui Iulie, am plecat dela Piatra-Neamț un grup de 31 excursioniști, după un itinerariu stabilit mai dinainte: Galați—Vâlcov; Vâlcov—Ismail—Bolgrad—Tighina—Chișinău—Iasi—Piatra-N. 28 de absolvenți și diplomați ai Școalei Normale din Piatra-Neamț, din prima serie cu opt clase, însoțiți și de trei profesori, ne simțeam toți colegi în vagonul care căpătă îndată viață de tinerețe și de veselie. Ne duceam în dimineața aceea îmbălsămată spre alte zări. La Mărășești am făcut cel dintâi popas, unde am vizitat micul muzeu militar regional cu prețioase relicve și trofee, îndeajuns de impresionante pentru a deștepta mai viu fiorul dragostei de neam și lege, ilustrând mărețele zile de glorie românească, din vara anului 1917.

La Galați am fost găzduiți la Internatul școalei normale „C. Negri”, prin bunătatea rece a d-lui N. Conț, directorul școlei, care ne-a recomandat și restaurantul cel mai acceptabil la „Matei Căciulă”.

A doua zi, la orele 9 dimineața, am luat vaporul „Vasile Lupu” și astfel, desprinși din

munte și părăsind orașul, pornirăm—la un loc cu altă lume,—în legănarea valurilor și a gândurilor pe drumul *fără pulbere* a Dunării. Cine nu a călătorit cu vaporul pe Dunăre, greu își va putea închipui freamătul unei vieți nouă, comunicative, liniștite și recreatoare, cu priveliști care variază dela un cot la altul al fluviului, pe ambele maluri românești, cale de 10 ceasuri. Orașele pierd din impozanta lor rigiditate și rămân în depărtare numai ca pitorești siluete. Deodată, în fața ochilor se leagănă în valuri *Brateșul* lui Petru Majă, îngheșuit de Dunăre și de Prutul tainic, care se strecoară fericit că, după ani de blestem, a reușit să înfrățească pe Românii de o parte și de alta a laturilor sale. Privim podul arcuit de peste Prut și apoi atenția fiecăruia este răpită când de câmpia basarabeană, când de șirurile dealurilor dobrogene. În stânga se deslușește târgușorul Reni adăpostit de pomi, iar mai departe lacul mohorît al Cahulului. În dreapta, Isaccea, unde vaporul ancorează pentru a lua pasageri. Târg primitiv și vesel, cu lume împeștrită ca rasă, dar uniformă ca îmbrăcăminte. Aici se înălța în vechime o cetate getică, botezată de Celți: Noviodunum. La plecare ne comunicăm impresiile. Fiecare știe ceva interesant despre trecutul istoric al Dobrogei, al acestei Dacii Pontice.

Ajungem la Tulcea.

E neînchipuit de curios acest oraș. Parc'ar

fi zidit din ruine romane de către o caravană arabă. Teren lutos și prăfuit, cu câteva clădiri mai atrăgătoare și vârfuri de minarete. În timpul popasului, am avut răgaz să străbatem și orașul. Ne place că auzim vorbindu-se românește, deși populația este alcătuită din Români, Ruși, Lipoveni, Greci, Armeni, Turci și Nemți. Odinioară stăpânea aici regele get Zyraxes, când localitatea purta numirea de Aegyssus. La Tulcea întâlnești totdeauna un prieten: orașul este atrăgător și ospitalier. Observăm că lumea să grăbește, căci e cald, dar este și ora mesei. La plecare, luăm masa pe vapor și ne simțim tot mai înviorați. Abia acum observăm că dela Tulcea ne-am întors înapoi cu vaporul pe brațul Sf. Gheorghe, pentru a să lăsăm și brațul Sulina și să apucăm pe dunga aurie a Chiliei.

Un grup de studenți, strânși în jurul profesorului Voinea dela Cluj, notează explicațiile despre fauna și flora Dobrogei și a Deltei. Ne interesează și ne folosesc tuturor unele cunoștințe, mai ales despre viața de pe insulele plutitoare ale Deltei. În apropiere de Ismail, observăm cum se adâncește spre inima Basarabiei pânza argintie a lacului Ialpug, vestit prin bogăția sa în pește și prin cherhanale ospitaliere. La Ismail s'au urcat pe vapor mulți țărani basarabeni. Se cunosc după înfățișare că unii sunt Români (Moldoveni) domoli și tenaci; alții Ruși, blonzi și osoși. Se văd și Bul-

gari mărunți și negri, ori câte un Lipovean roșcovan, rătăcit și el pe vapor. Lipovenii călătoresc rar cu vaporul; mai curând se duc zile întregi pe apă cu barca lor greoaie. Ne atrage cu deosebire figura inteligentă și plină de bunătate a unui țăran din aceștia. Este un moldovean din Chilia, Neculai Oprea, care se întoarce dela Ismail cu vecinul său :

„Este Vania Feodorovici, vecinul meu. Ne împăcăm bine și la vie și la pescuit. El nu știe să vorbească decât rusește. Harnic, dar bea, bea mult“. Neculai Oprea vorbește tot așa de bine rusește ca și românește. Știe limba bulgară și turcă. Din moși, strămoși, știe că este originar din Chilia, unde sunt mulți Români; unii bulgarizați. El și ai săi nu și-au pierdut niciodată limba; poate și-au schimbat portul. E mulțămît și nu se plânge decât de vreme secetoasă : „Vara aceasta a fost darnică în ploaie și prielnică în rod. Numai liniște să fie în țară, luminare celor mari și apoi slavă Celui de Sus“. Așa vorbea și așa gândea Neculai Oprea din Chilia și mare i-a fost bucuria când vaporul s'a oprit la mal și s'a dat jos „la el acasă“, urându-ne : „*Noroc și Doamne ajută!*“. La Chilia au mai rămas Caravasile și Podico, îmbrățișați de părinții lor, căci la Școala Normală din Piatra-Neamț se află elevi din aceste părți ale Moldovei dunărene.

Avem două Chilii. Aceea din stânga Dunării se numește Chilia Nouă. Mare centru de

antrepozit comercial în vechime. Alexandru Macedon zidise aici cetatea Aquillea (Lycostomos), unde cu vremea, Genovezii întemeiară un adevărat centru comercial. Atenția multor neamuri a fost atrasă în această parte, iar Muntenii și Moldovenii au dus lupte aprige pentru stăpânirea Chilie. Subt Alexandru cel Bun a intrat în posesiunea Moldovei : iar Ștefan cel Mare și-a primejduit aici viața în lupta cu Turcii.

Întreaga viață economică a Moldovei nu putea respira odinioară decât prin acest debușeu al Chilie. De aceea Moldovenii lui Alecsandru cel Bun ridicaseră aici baraj, pentru a împiedeca trecerea corăbiilor spre Brăila.

Pe malul drept al brațului dunărean de nord, se află Chilia Veche, deși întemeierea acestui centru comercial este de dată recentă și se datorește emigranților din Basarabia în timpul războiului Crimeii.

Prinși de înțelesul și rostul trecutelor vremuri și furați de priveliști nouă, parcă am uitat de locurile natale. Dunărea se scufundă în verdeață. Pe valurile ei domoale plutesc bărci cu pânză, care se pierd printre vapoarele încărcate cu chereștea. În dreapta mai apare Cășlița Dunării (este și Cășlița Prut). Am trecut și de Pocrovca cu Români mulți și vrednici. În urma noastră soarele scapătă într'un apus de rubin aprins, departe undeva spre începuturile Dunării, aruncând spre noi dungi de

argint și pânze de umbre, care ne învâluie odată cu revărsarea serii. Sirena vaporului ne anunță că intrăm spre cel din urmă „port”. Emoție nedeslușită și freamăt de viață împăcată. Excursionistii cântă. Așa am ajuns la Vâlcov.

Vâlcov este Veneția în formele-i rustice, străjuit doar de lumina lunii, care se oglindește în zeci de canale ale pitorescului ținut dunărean. Căci Vâlcov nu este decât o stațiune dunăreană. Până la mare mai este o cale de un ceas.

La debarcarea în Vâlcov ne întâmpină curioase grupuri de lipovence, toate în pestelci albe. Un gardian ne conduce la un fel de restaurant, cu grădină de salcâmi în care se găsește improvizată o masă lungă, din două scânduri de brad. Ospățul nu poate consta aici decât din pește. Păstruga e mâncarea de sezon. Peste noapte rămânem pe vapor. Cine are loc doar-me în cabine; cine nu, pe băncile de pe bord. E bine și răcoare. Sunt și case de primire, ieftine și convenabile, spre pildă, la Hagî Vasia, unde „de atâtea ori a dormit Ionel Brătianu”, după cum ne încredințează în limba sa, gazda vrednică și de curățenie și de respectabila-i barbă cum e funinginea.

A doua zi, odihniți și întremați, am avut plăcerea să vizităm un adăpost lipovenesc și să luăm masa cea mai „selectă” din toată excursia, anume *uha*.

Din ce se compune această minunată mâncare?

Din păstrugă mai ales și din alte soiuri de pește, se prepară o fiertură într'un vas mare de tuciu, unde se adaogă roșii și ardei mici. Se alege într'un blid de lut carnea de pește, care e scăldată în propia-i grăsime și este aromată de zarzavaturi. Acesta e felul întâi, iar al doilea fel îl formează zeama rămasă, un fel de borș pescăresc scăzut și picant. Un pahar de vin nu strică în asemenea ocazie, iar în lipsă, nevoia te face să bei apă din cana-luri. De notat este că toți mănâncă din același blid cu linguri de lemn, pe care ți le oferă gazda.

În timpul acestei mese ne împrietenirăm mai bine cu pescarii, care aproape toți știu românește și astfel am putut să ne avântăm spre mare, până la *Vâlcioac*. Pentru angajarea unei bărci cu motor, ca să pornești spre mare, este nevoie de concursul prietenos al cuiva. Suntem însoțiți chiar de d. Stoica, șeful comisar-iatului local, așa că nu mai suntem suspectați la pichetele de grăniceri.

Privelıştea mării e sublimă. Ne copleșește imensitatea mișcătoare a talazurilor ei. Întâlnirea Dunării cu Marea Neagră, între Vâlcov și Vâlcioac, dă naștere la o crâncenă încăerare de valuri. Intocmai ca într'un impetuos asalt, Dunărea străpunge marea pe o adâncime de câteva sute de metri și în rostogolirea ei de

forțe turburi înmărmurește pasăre și vânător, pescar și călător. În același timp, marea se încordează într'o arcuită ređută de talazuri, care se înalță și se rostogolesc într'un vâjâit asurzitor și adânc, pentru a-și apăra nebună, imensa-i împărăție.

Ajunși în largul mării ne reculegem, dar ne și grăbim să o străbatem pieziș, pe drumul cel mai scurt al unei coarde de arc, cum ar spune d-l Capșa, care începu să dea iar drumul sacului cu glume.

La Vâlcioac am stat o bună parte din zi. Ne rețineau plaja și băile de mare, sclipirea scoicelor, meșteșugul pescuitului, ciudățenia vieții puținilor locuitori ai nisipurilor aprinse.

La întoarcere am înfruntat mai senin tălăzuirea mării și vânzoleala valurilor dunărene. Apele se împrietenise cu noi, de aceea ne-am încumetat să apucăm cu barca pe alt canal, căci între Vâlcov și Mare sunt peste patruzeci de canale. Am putea spune că nici nu se găsește uscat. Un întins păpuriș și păduri de trestii, printre care răsbat cu anevoie și cu zilele în mână femei împotmolite, ducând grele sarcini de snopi de trestie. Bărbații sunt plecați după vânătoare de păsări sau de pește. În acele părți, femeia conduce gospodăria lacustră și dă toată directiva familiei. Ea este stăpânul de fapt, rămasă ca o târzie ilustrare a matriarhalului primitiv din vechile clanuri ale societății omenești.

Intorși la Vâlcov, mai vizităm marele depozit frigorifer de pește și apoi, luând vaporul pe cursul întors al Dunării, ne oprim la Ismail.

La Ismail vizităm Episcopia, liceele, Seminarul și Cetatea.

Aspect de oraș. Foarte mulți școlari. Unii sunt în frigurile examenelor. Aici ne întâlnim și cu profesorii dela Piatra-Neamț, care se luptă cu căldurile și cu oboseala examenului de bacalaureat.

Dela Ismail plecăm cu autobuzul la Bolgrad. Nu este cale ferată. Timp de peste un ceas străbatem astfel câmpia Ismailului, bogată în lanuri răskoapte. Șoseaua merge paralel cu lacul Ialpuș. Suntem în plin Bugeac. Pe aici hălăduiau odată hoardele de Tătari, care porneau desele prădăciuni contra avuțiilor moldovenești.

Bolgradul este o însăilare de oraș cu ulițe largi, care se întretaie paralel din loc în loc, formând așa numitele cvartaluri. Peste oamenii ca arama și peste locuințele mărunte, domină o catedrală uriașă, rătăcită parcă într'un secetos pustiu. Biserica n'are podoabe artistice, dar e bogată în argintărie și aur.

Intr'o parte a târgului, două licee. Găzduim la Internatul liceului de băeți, liceu bogat, care întreține anual din veniturile lacurilor de pește din sudul Basarabiei, în mod gratuit, câte cinci sute de elevi ai coloniștilor bulgari.

La Bolgrad, odată cu venirea serii, se arată lume multă; majoritatea e fără ocupație, săracă și roasă de boală. Multă vieață stearpă și mult ogor întelenit. Aici este câmp de lucru pentru învățători și dacă ochii conducătorilor ar fi mai deschiși, aici ar trebui să fie rânduie cu adevărat apostolatul, după lege și după spiritul românesc. Dar nicăieri ca în regiunea aceasta de sud a Basarabiei nu este o mai dramatică vieață dascălească: învățători desamăgiți în vigoarea tinereții și a dorului de muncă, care în loc să treacă în paginile de glorie ale noii generații eroice, au trecut mai curând în paginile de roman ale scriitorului B. Iordan (Învățătorii, Pământul ispitelor, Revizori și inspectori), el însuși învățător. Colaboratorul d-lui Iordan, învățătorul V. Munteanu, a fost întâlnit de noi la Bolgrad, gata oricând să ne zugrăvească cu meșteșug umoristic toată tragedia vieții școlare din sudul Basarabiei.

La Bolgrad am avut prilejul să vizităm și o *cherhana*. Este locul unde se depozitează peștele prins din lac.

Prinderea peștelui este vrednică de reținut. Din largul apei, mreje mari sunt trase la mal cu ajutorul bărcilor și al frânghiilor, după o comandă anumită, cunoscută din cântecul pescarilor de pe Volga. Sute de kilograme de pește sunt scoase în coșuri de nuiele sau în lăzi cu ghiață. Tot în același moment se și ține li-

citație de vânzare după cele mai sumare forme, apoi, peșteles încărcat în care speciale este transportat pentru anumite piețe din țară, iar restul se vinde în piața târgului.

Cherhanaua este prevăzută de altfel cu gratare și cuptor pentru eventuala *uha*, atât de căutată de vizitatori.

Dela Bolgrad am plecat spre Tighina.

Trenul se ia din gara Traian-Val. Prin aceste părți trece vestitul val roman spre Nistru. Drumul este lung și obositor, din cauza aglomerației în vagoane.

Plouă din belșug. Este un an excepțional pentru această parte a Moldovei.

La Tighina avem ce vedea. Oraș mare cu 50.000 locuitori. Școli, biserici, dar mai ales Cetatea Tighinei, veche, dinainte de Ștefan cel Mare, cu redute din vremea voievozilor, cu insigne și steme pe ziduri din vremea Turcilor, este și azi o adevărată fortăreață, care străjuește în lungul Nistrului adâncit în râpi. Podul de peste Nistru, refăcut de curând, leagă două lumi cu totul deosebite. Pe celălalt mal al fluviului se zărește Tiraspolul. Ne interesează viața de peste Nistru, dar nu putem vedea decât o sinistă întindere, cu câteva holde pipernicite. Case fără urmă de vite, fără țiipenie de om; niciun lătrat de câine, nici un suflet de copil. În toată această întindere tăcută și stearpă, o singură mogâldeață la celălalt capăt al podului : *sentinela roșie*.

Pe linia largă a căii ferate, un tren colos se duce tainic și întunecat dincolo de Nistru. Tighina are de fapt o înfățișare mai urbană, cu foarte mulți străini însă, veșnic preocupați, veșnic grăbiți.

Plecăm spre Chișinău.

În spre nordul Basarabiei câmpiile au alt aspect : mai bogate în vegetație și în vite ; se aude mai multă vorbă românească. Adie parcă un aer moldovenesc cunoscut, de nord. Din gara Chișinău străbatem tot orașul, cu toată oboseala care a început să fie tot mai stăruitoare.

Chișinăul este într'adevăr un oraș cu clădiri impozante și monumente de artă. Vizităm câteva : Mitropolia, Muzeul, Grădina, Teatrul și apoi grăbim la întoarcere, să prindem trenul de Iași. Suntem de 8 zile pe drum.

Din inima Basarabiei ne despărțim cu o neînțeleasă nostalgie, cu o bogăție de amintiri. În drum, poposim puțin la Iași și apoi adunând iar gândurile și impresiile, le ducem cu noi pe meleagurile nemțene. Numai în urmă simțeam cum se deșteaptă în noi vraja locurilor cunoscute, simfonia valurilor, minunatele apusuri și răsărituri de soare, eforturile de viață și lupta pentru biruința de mâine.

Plutașii.

Una din categoriile muncitorești ale ținutului Neamț o formează și plutașii. Vieața acestor oameni trece însă nebăgată în seamă și poate tocmai din această pricină, plutașii au devenit mai curând subiect pentru poezie și pentru pictură.

Arta știe să idealizeze minunat vieața cea mai simplă și cea mai rustică. Dar dincolo de cântec și de pitoresc se sbate traiul aspru al mulțimii anonime.

Oricine poate observa zilnic cum trec plutașii pe valea Bistriței, oameni veșnic pe apă —cu zilele în mână —câștigându-și din greu existența. Și nu ne-ar preocupa atât de mult sudoarea muncii care-i destinată atât de vi-treg numai Românului, dacă munca aceasta, a plutașilor în special, ar fi înțeleasă, îndrumată și ocrotită. Dar, se vede că în vâltoarea vremii și încâlceala preocupării acelor soi de oameni care s'ar fi cuvenit să aibă mai multă chibzuință administrativă și mai mare răspundere politică, nu era loc pentru acest fel de preocupare.

Plutăritul nu este o muncă de plăcere și

mai ales munca aceasta nu e ușoară, tocmai pe valea periculoasă a Bistriței.

Pornind dela Dorna sau din diferite scheli ale apei vijelioase, plutașii nu țin seama nici de vreme, nici de alesul plutei; pe ploaie, pe frig sau pe secetă, de cum se desghiață Bistrița și până toamna târziu, plutașii pornesc să înfrunte valurile apei și intemperiiile vremii, cu palmele mereu încleștate pe cârmă, pe țuiac sau pe topor, încovoindu-se din greu la cârjoitul apei și străbătând cu grijă nahlapii în colțurile primedioase, pentru ca după zile și nopți de trudă, să ajungă la destinație: fie la Broșteni, fie la Piatra ori la Bacău.

Plutăritul cel mai anevoios este dela Dorna la Broșteni, fiindcă tocmai pe această distanță se află Cheile Bistriței, Toancele și alte caturi pline de primejdii.

Se înțelege deci, că nu ori ce muncitor poate fi și plutaș. Plutașul trebuie să fie un om pe deplin sănătos, voinic și cu mintea ageră, de aceea ocupația aceasta a plutăritului o îndeplinesc cei mai vrednici oameni dela munte.

Astfel stând lucrurile, iată cum în chip legitim se poate întreba: *Cum este îndrumată munca și cum este ocrotită viața acestor oameni?*

Cu această întrebare deschidem însă o pagină dureroasă de viață românească:

Speculați de negustorii și antreprenorii străini, care dispun de toată lemnăria de pe va-

lea Bistriței, plutașii sunt nevoiți să-și sdrobească oasele și să-și macine vieața ducând șiruri de catarguri pe un preț de mizerie la metru cub.

Expuși la fiecare pas primejdiei, plutașii sunt lipsiți de asistență socială reală în cazuri de nenorocire. Lăsați fără îndrumare, plutașii n'au putut alcătui o breaslă organizată pentru apărarea muncii și a vieții lor.

S'a făptuit astfel un păcat îndoit față de acești muncitori: *un păcat social neglijând vieața unor oameni ai valurilor și un păcat național lăsând să se jăcmănească munca, și să se destrame atât de stupid vieața celor mai vrednici români.*

Inregistrăm cele observate, cu credința că poate în mintea cuiva va scăpăra ideea de întreprindere a unei acțiuni pentru asigurarea unui traiu omenesc acestor români lipsiți de îmbrăcăminte, de hrană, despuiați de străini și năuciți altădată de politicieni. Pietrenii mai în vârstă nu pot uita că acești oameni dela munte au format mândria județului și ca atare, prin instituțiile de ocrotire locale s'ar cuveni să se ia măsuri, deocamdată, pentru ca plutașii să nu mai doarmă pe drumuri și pe sub râpi, în frig și în zloată, să nu mai fie jefuiți și otrăviți de cârciumarii de pe la răspântii, și să fie îndrumați spre o vieață chibzuită, în bresle, pentru a-și putea redobândi—cel puțin—mândria lor românească din trecut.

Cărticica monahului Ioanichie.

Un manuscris, nu prea vechi, de mai bine de o sută de ani, a fost găsit la domnul Vasile Ionescu din comuna Hangu. Scris cu litere chirilice de mâna pioasă a unui călugăr dela mănăstirea Pângărați, manuscrisul, care cuprinde 30 foi, este de o rară corectitudine, așa încât literele par tipărite.

Foile manuscrisului din hârtie vărgată, mată, destul de groasă și de foarte bună calitate, au dimensiunile 20,5/16 cm.

Meșter în arta scrisului, călugărul Ioanichie folosește cerneală neagră pentru text și aceea roșie pentru tipic, încadrând șirurile în chenare simple dar foarte regulate, de dimensiunile 17/13 cm. care au deasupra lor titlu repetat al manuscrisului.

Manuscrisul cuprinde slujba Sfintelor fecioare Olimbiada (= Olimpiada) și Eupraxia, pe care Biserica ortodoxă le prăznuște la 25 Iulie, în ziua Adormirii Sfintei Ana. Rugăciunea este alcătuită în mare parte de monahul Ioanichie, care împletește compunerea originală a privegherii, cu cântări din Litie, Catavasier, Evanghelie și din diferite canoane

bisericești, indicând glasurile și podobiile după modelul cărora trebuie să urmeze cântările.

Totuși o separare a expresiilor proprii scriitorului de cele biblice, nu o socotim nimerită, deoarece compunerea formează un tot organic; și nici nu am avea putința să o facem aici, dat fiind spațiul restrâns.

Manuscrisul este intitulat astfel:

„Aciastă cârtică ce cuprinde întru sine slujba Sfințelor fecioare Olimpiada și Eupraxie, s'au scris în zilele Prea Blagocestivului nostru împărat Nicclae Pavlovici a toată Rusia. Fiind Mitropolit Moldaviei Prea osfinția sa Kyrio Kyrio Veniamin; fiind Eu în sfânta Monastire Pângărații, în vremea egumeniei Prea osfinției sale Episcopului Aftanasie.

La anul 1833, Dechemvrie, 13. „Ioanichie Monah“.

Este o veche tradiție, izvorită din pietate și din răbdare monahală, ca slujitorii permanenți ai lui Hristos să scrie cu mâna lor anumite cărți bisericești, în adăpostul cucernic al chiliilor, chiar atunci când tiparul le putea fi mai avantajos.

Dar călugărul Ioanichie dela Pângărați avea și darul de alegere a cuvântului și unele înclinări spre versificare.

În fruntea manuscrisului se găsesc următoarele stihuri:

*In ce chip soarele a privi nu poate,
Ca să lumineze unghiurile toate,*

*Ci rămân supt umbră multe neajunse
 Supt niște perdeale de dânsul ascunse,
 Scriitoriul din ochi așa treace
 Neputând spre toată slova să să pleace.
 Slova supt perdeaoa ochiului să ascunde,
 Care cu vederea nu poate pătrunde;
 Și așa rămâne greșala în carte
 Căci noi oamenii sântem de îngeri departe.
 Așa dar mă rog la tot cetitoriul
 Ca să fiu crezut eu scriitoriul;
 Și unde am greșit să să îndrepteaze
 Cu duh de blândețe să să lumineaze,
 Și să mi se crează toată osteneala
 Carea au apărat cât putu greșala.*

(Semnătură „Criptogramă“)

Partea originală a textului, preocuparea de ortografie și folosirea unor alese cuvinte din graiul poporan, toate aceste arată că monahul era un cărturar mai deosebit și destul de vrednic pentru vremea sa și pentru locurile unde-și ducea traiul său călugăresc.

Sunt interesante unele sentințe și figuri stilistice, de pildă:

„Că moartea voi ca umbră ați socotit, la Dumnezeu mergând“. (fila 5).

....„Mintea o ați făcut lăcaș dumnezeestii Troițe (f. 4).

Și prin împărtășire îndumnezeindu-vă“ (fila 7 verso).

„Luntrea sufletului vostru necufundată pă-

АЧАСТЪ ;

КЪРТИЧКЪ ЧЕ КУПРИН-
ДЕ АТРУ СИНЕ СЛУЖБА СФНТЕ-
ЛШР ФЕЧВАРЕ ОЛУМБІАДА ШИ СУПРА-
ХІЕ ; САУ СКРИС , АЗНАЛЕ ПРѢ-
БЛАГОЧЕСТІВУЛУИ НОСТУ АПЪРАТЬ
НИКОЛАЕ ПАУЛОВИЧЪ , АТОАТЪ РОССІА
ФІИНАДЪ .

МИТРОПОЛИТ МОЛДАВІЕН , ПРѢШ-
СФНЦІА СА , КУРІШ КУРІШ , ВЕНІАМ-
НИНЬ ; ФІИНАД СУ АСФНТА МОНАСТІ-
РЕ ПАХИЗРАЦІИ ; АВРЕМѢ ЕГУМЕНІЕН
ПРѢШСФНЦІЕН САЛЕ , ЕПІСКОПУЛУИ
АФЛНАСІЕ :

ЛА АНУЛ , АШЛГ : ДЕКЕМВРІЕ , ГІ .
ІОАННИКІЕ МОНАХЪ :

zindu-o, cinstitelor, de valurile amărăciunii desfătărilor" (f. 8 v.)

„Slava cea curgătoare ca un somn o ați socotit" (f. 13 v.).

„Lepădând dormitarea dela ochii sufletești ați adormit întărtările trupești, Sfintelor fecioare" (f. 15).

„Spice de fapte bune au răsărit" (f. 18).

„Ca niște crini în grădina patimilor au înflorit prea slăvitele fecioare" (f. 20 v.).

„Turtureale frumoase și *rândureale* binegrăitoare ale stăpânului arătându-vă, ceale ce ați fost iubitoare de ciste, la *frumsețile* cerești v'ați mutat" (f. 23).

„Pentru cuvintele buzelor tale eu am păzit căi aspre (f. 29).

Lexic.

Ceste = aceste (a) fila 10 verso.

Danțul = bucuria f. 25.

Frumsețe = frumusețe f. 10 v.

Grab = grabă (de grab) f. 10 v.

Intrarmat = înarmat f. 3 v.

Înțeleptit = înțelept f. 2.

Lăcui = a locui f. 26 v.

Luptătoriu = dușman, diavol. (Nebiruite ați rămas de meșteșugirile luptătorului) f. 2.

Milosârdie = milostivire, îndurare f. 1.

Mueri = femei.

Năpăști = pl. dela năpastă, ispite f. 2.

Nematerialnice = nemateriale (bucate nematerialnice) f. 18.

Oserdie = osârdie, tragere de inimă; f. 1.
Se află și cuvântul osârdie f. 23.

Oserduitoare = cea cu tragere de inimă f. 16 v.

Ostenicioasă = plină de osteneală f. 19 v.

Ostenință = osteneală f. 3 v.

Paști, e (a) = a se afla, a sta: *unde paști* = unde stai? f. 26 v.

Postnicie = pustnicie. Se află și cuvântul pustnicie, f. 13, 14.

Rândureale = rândunele, cuvânt rotacizat întâlnit o singură dată la f. 23; dar se află și forma rânduneale, la f. 25 v.

Rumpe = a rupe f. 18.

Sălbătăcească = sălbatică f. 8 v.

Sângiuri = pluralul dela sânge f. 24.

Sărăci (a) = a fi lipsit de... (de toate bună-tățile am săracit f. 23.

Ucenița = ucenica, f. 27 v.

Natura operelor religioase.

1. Conștiința nimicniciei omului față de eternă putere divină, precum și încrederea noastră în bunătatea nemărginită a celui Atotputernic, au determinat și pe scriitorii noștri ca să creeze opere, în care să strălucească scânteia Dumnezeirii.

Intr'o operă de artă, de altfel, trebuie să „se toarne de sine emoțiunea de care întreaga ta ființă vibrează“, zice Al. Vlahuță în studiul său : *Onestitatea în artă*.

Nu trecătoare emoții, ci numai acelea care is permanente în noi și pot fi un izvor de sentimente superioare, numai acelea dau viață eternă și operei de artă.

Sentimentul estetic, în primul rând, însoțind cu plăcere percepțiile, deșteaptă în om reprezentările, imaginile și combinările acestora precum și „producțiile naturii organice și ale unor activități omenești, anume ale artelor frumoase, ca : poezia, muzica, pictura, sculptura, arhitectura“ (I. Găvănescul, Psihologia). Dar sentimentul estetic nu poate fi despărțit de sentimentul religios, după cum nu poate fi în afara sentimentului moral, deoarece numai

din împletirea lor se naște frumosul, binele și adevărul, având și acestea însușiri comune : „Frumosul este strălucirea adevărului“, zice Platon.

Artiștii care au fost dotați cu această totală zestre sufletească, au reușit definitiv în creațiunile lor : Leonardo da Vinci în pictură (*Cina cea de taină*) ; Jean Goujon în sculptură (*Diana de Poitiers*) , Bach în compozițiile lui religioase, Dante în poezie (*Divina Comedia*), etc.

În literatura română, mai toți scriitorii au compus opere, în care sentimentul religios predomină, înălțând sufletele ori purificându-le. Esența neamului nostru este, de fapt, de natură religioasă, pentru că dela Geții „cei nemuritori“ și până în vremurile noastre, am fost stăpâniți de sentimentul unirii cu o putere spirituală atât de mult, încât toate activitățile și manifestările noastre de viață s'au efectuat sub imperiul acestei spiritualități ; dela împlinirea tuturor formelor mistice, până la sacrificiul omului pentru dobândirea veșnicului repaos.

Ca popor, am trăit și-am învins subț semnul crucii ; ca națiune, ne-am format pe temelia creștină ; ca stat, am pornit cu preoți în frunte. Acest duh stăpânitor și călăuzitor a rodit în toate producțiile spiritului românesc și în această direcție, un loc de frunte îl ocupă literatura.

2. *Avem o literatură religioasă și o literatură*

străbătută de un puternic sentiment religios.

3. Mărturiile primelor texte religioase din secolul al XV-lea: Psaltirea Scheiană, Codi-cele Voronețian ca și Psaltirea Voronețiană și Psaltirea Hormuzachi, arată o convingere și o voință puternică în același timp: convingerea că și în limba românească se poate exprima credința în Mântuitorul lumii; voința de a scrie românește.

Cărțile religioase, manuscrise și tipărituri, răspunzând cerințelor sufletești ale Românilor, au prilejuit deșteptarea națională și formarea unei limbi literare, care au păstrat unirea sufletească a Românilor și au dus la închegarea conștiință a statului de mai târziu.

Coresi cu vestitele lui tipărituri dela Brașov; fiul său Șerban, care începe tipărirea celei dintâi biblie; apoi marii mitropoliți: Varlaam din Moldova, Simeon Ștefan din Transilvania și Teofil din Muntenia; începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, timp de o sută de ani, literatura religioasă chiamă pe credincioși la o vieată corespunzătoare cu sufletele lor. Această literatură împlinea o cerință a sufletelor creștine și năzuia spre scopuri înalte: întărirea ortodoxiei, unirea Românilor, liniștea socială.

Astfel, Varlaam, tipărind „Răspunsuri la Catehismul calvinesc“, provoacă cea dintâi polemică literară-religioasă între ortodocși și calvini. Cu doi ani mai înainte, Varlaam ti-

părise Cazania pe care o intitula: *Carte românească de învățătură și o adresa la toată seminția românească pretutinderea ce se află pravoslavnici întraceastă limbă*; în timp ce în Muntenia, Teofil, ajutat de călugărul Moxa, isprăvisse de tipărit *Pravila dela Govora* (1640) cea cuprinzătoare de canoane și legi, iar Simeon Ștefan, în Transilvania, ducea la bun sfârșit a doua biblie: *Noul Testament* (1648) într'o limbă pe care să o înțeleagă toți Românii, măcar că erau atât de resfirați.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, Dosoftei mitropolitul traduce *Psaltirea în versuri* (1673) precum și *Liturghia* (1679), introducând astfel limba română în biserică. În traducerea *Psaltirii*, Dosoftei a folosit versiunea metrică poporane, de aceea cartea a fost cetită cel mai mult de mulțime. Pentru gustul poporului, Dosoftei a tradus și *Viețile Sfinților* într'o îngrijită formă literară.

Traducerea *Liturghiei*, apoi, a fost de o însemnătate covârșitoare, deoarece a răspuns unui imperativ urmărit încă dela Coresi, acela de a se introduce limba română în biserică, ajungând prin aceasta „limba liturgică a neamului”. Numai Antim Ivireanul, mitropolitul Munteniei, mai împlinește acest mare rol în țara lui Constantin Brâncoveanu, la 1713. Literatura religioasă corespundea unui spirit religios unanim: Domni și Vlădici, boieri și țărani, toți erau un suflet și un gând, atunci

când părăsind poftele și ambițiile lumești, se uneau în numele Domnului pentru întărirea ființei neamului. De aceea, literatura religioasă ca și întreaga mișcare culturală a Românilor au fost patronate de Domni.

În ordine cronologică apar: Ștefan cel Mare, Radu al IV-lea, Neagoe Basarab, Mihai Viteazul, Matei Basarab, Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu voievodul culturii din epoca sa, Domni care s'au întrecut în ridicarea și de biserici creștine. Boierii cărturari și oameni mireni au aceeași preocupare de a-și lega numele și activitatea lor de opere religioase. Teodor Mrișescul, pe timpul lui Ștefan cel Mare, era vestit pentru lucrutul icoanelor; Manole, meșterul, a înălțat Mănăstirea Argeșului; Udriște Năsturel, cumnatul lui Matei Basarab, alcătuia stihuri și traducea cărți religioase de propagandă creștină. Eustratie Logofătul, la fel, se ocupa cu traduceri religioase și juridice în Moldova lui Vasile Lupu, fără a mai vorbi de mulțimea de tipografi, xilografi, traducători, dieci și pisări, care ajutau la desvoltarea și afirmarea unei bogate literaturi religioase.

Spiritul acesta religios a influențat puternic și literatura istorică, literatura care lua naștere paralel cu acea religioasă: pomelnicele, analele și cronicile, atât din perioada slavonă cât și din acea românească, sunt izvodite dintr'o dragoste creștină și se desvoltă spre un

ideal creștin. De aceea, concepția cronicarilor este și teologică: „Toate puterile sunt dela Dumnezeu de sus“, de aceea „Moartea păcătoșilor cumplită ieste“ (Gr. Ureche). Domnia este socotită de drept divin, căci Domnul este domn numai din mila lui Dumnezeu, iar cine se ridică împotriva Domnului, este potrivnic lui Dumnezeu (I. Neculce). Însă și Domnul nu trebuie să facă strâmbătate, căci aceasta nu-i plăcută lui Dumnezeu (Gr. Ureche). Când și Domnul și poporul uită de porunca Celui-de-Sus, atunci vine blestemul și urgia cerului; *așa justifică toți cronicarii căderea Domnilor, pierderea războaielor și întreaga nenorocire a oamenilor*. Poporul însă nu poate judeca pe Domn, căci acesta fiind trimisul celui Atotputernic, „bun ori rău, la toate primejdiile lui ferit trebuiaște că oricum iaste, dela Dumnezeu ieste“; zice Sfânta Scriptură: Nu este nici o putere fără numai dela Dumnezeu dată. (M. Costin)

Dacă scrierile religioase își îndeplineau menirea lor în sine și prilejuiau alte împliniri spirituale, apoi scrierile istorice sunt pătrunse de un puternic sentiment religios care nu aparținea numai cronicarilor, ci întregului popor. Și scriitorii religioși și istoricii era interpreți credincioși ai sufletului și ai concepției unui neam întreg, de aceea operele lor sintetizează viața complexă a unui popor și rămân un nesecat izvor de inspirație pentru meșteriî de mai târziu ai scrisului românesc.

Toată această viață complexă a neamului nostru era desprinsă din ortodoxism și nu primea nici o rătăcire. Când vitregia timpurilor a dus, cu începerea sec. al XVIII-lea, la unirea cu biserica Romei a o parte din Români, la baza acestui act prea important a stăruit instinctul de conservare al neamului și ideea creștină, care și-a făcut drum de secole prin formele ei latine. O parte din operele corifeilor Școalei Latiniste sunt teologice. Traducerile și tipăriturile religioase de data aceasta sunt făcute pentru desăvârșirea textelor mai vechi, pentru o mai bună îndrumare creștină, cu explicări și interpretări, precum și cu afirmarea de principii în direcție teologică, istorică și filologică.

Samuil Micu dă a patra biblie, o carte de rugăciuni cu litere latine, o „teologhie” dogmatică și una moralicească. O astfel de scriere de îndrumare morală mai dăduse și Varlaam, dar acesta, numai pentru călugării săi dela Secu (Neamț) și cei din împrejurimi. Samuil Micu a tradus și cărți de propagandă creștină: *De urmarea lui Hristos*, după Toma Kempis (Dela Câmp), având aceeași preocupare ca și Udriște Năsturel, din al XVII-lea secol.

Urmașii Școalei Latiniste au continuat să cultive cartea religioasă sau *Știința sfintei scripturi*, cum zicea Timotei Cipariu, deoarece cărturarii noștri, în mare parte, se ridicau dintre canonici ori din aceia care studiaseră și teologia, cu deosebire în Transilvania.

Secolul al XIX-lea, începând dela 1830, este supranumit secolul naționalităților și al invențiilor. Un duh nou începe să fiarbă în omnire, după cum tot la fel se nascocesc multe lucruri de folos dar și de năucire a minților, culminând în această lature cu materialismul ucigător al lui Karl Marx. Spiritul nou european pătrundea și la Români, iar scriitorii noștri l-au prins în manifestările lor literare-poetice.

Pacea dela Adrianopole din 1829, care nu putea lăsa indiferenți pe Români, a răsunat ca un ecou de viață nouă mai ales în sufletele tinerilor entuziaști.

De robia neamurilor păgâne ne scăpase Dumnezeu și vitejia strămoșilor; dar nu se ivise robie mai perfidă decât aceea a „pravoslavnicilor” dela răsărit—Rușii.

Vasile Cârlova, în poezia sa: *Rugăciune*, imploră dreptatea divină pentru nația sa încercând totodată să desprindă o filosofie mistică și socială. De acum înainte, toți poeții și prozatorii noștri vor fi pătrunși de spiritul creștin pentru mântuirea neamului românesc, oglindind noul ideal în cele mai desăvârșite producțiuni poetice ale lor. Biblia și problema creștinismului vor forma preocuparea de căpetenie a cărturarilor, după cum se vede la Eliade Rădulescu, în scrierile: *Biblice* (1858). *Cristianismul la începutul său* (1836) și chiar în traducerea *Sfintei Scripturi* (1858); iar cre-

dința noastră strămoșească și sentimentul religios vor forma teme pentru creațiunile poetice. Eliade însuși compune *Rugăciunea dîmineții*, iar Gr. Alexandrescu imploră puterea divină pentru mântuirea sufletului, socotind virtutea la baza vieții morale în poezia sa: *Rugăciune*, întocmai ca și filosoful german Fichte, creatorul idealismului transcendental. Chiar în oda sa filosofică socială: Anul 1840, Gr. Alexandrescu, încrezător în noile prefaceri sociale din omenire, leagă măreția vremurilor visate, de vechea bucurie creștină a mântuirii.

*„Când se nascu copilul ce s'aștepta să vie,
Ca să ridice iarăși pe omul cel căzut,
Un bătrîn îl luă'n brațe, strigând cu bucurie:
„Sloboade-mă, Stăpâne, fiindcă l-am văzut!”*

*Astfel dreptii ar zice, de ar vedea'mplinite
Câte într'al tău nume ne sunt făgăduite.
O an, prezis atîta, măreț reformator !
Incepi, prefă, răstoarnă și îmbunătățează,
Arată semn acelor ce nu voesc să crează;
Adu fără zăbavă o turmă și-un păstor.*

Până la Alecsandri, tema religioasă a fost neglijată de scriitorii noștri. Istoria trecutului și tradițiile poporane încep să formeze obiectul de predilecție al scriitorilor, care se găseau în spiritul vremurilor romantice—cu zări de iluzorii forme democratice. Cărturarii încep să fie absorbiți de partide politice, care

aveau să se închege spre nenorocirea unui neam nevinovat.

V. Alecsandri, care este cel mai reprezentativ om al epocii sale, în multilaterală sa activitate literară ne-a dat și opere străbătute de un adânc sentiment religios. Poeziile sale lirice, în care cântă iubirea sau patria, poetul împletește aceste sentimente de fericire cu triumful creștin. Ființa dragă poetului este îndumnezeită (O seară la Lido), patria este un rai pământesc (Imn patriei), și amândouă imaginile „înalță pe om spre Dumnezeuire” (Vis de poet). Insuși poetul în viața sa omenească era un bun creștin, de unde și optimismul său. Credința în Dumnezeu și într-o viață viitoare liniștește, înobilează și face încrezătoare chiar sufletele artiștilor. Această credință a poetului se vede în poezia „Glas din stele”, scrisă la moartea Principesei Maria:

*Tot ce-i frumos, tot ce inspiră
Un farmec răpitor,
A se'nălța la cer aspiră
În rai încântător.
Iubire, geniu, inocență
S'adună lângă Providență
Cu razele care cu drag
În Soare se retrag.
Copilul ce se stinge'n floare
E mistic curcubeu,
Ce leagă strâns pământ cu soare
Și om cu Dumnezeu.*

*Ah, fericirea mea e mare,
Căci am acum spre adorare
Un Dumnezeu în cerul sfânt
Și altul pe pământ.*

Dar întocmai ca și Cârlova, ori Grigore Alecsandrescu, însă fără a pune o problemă Divinității, Alecsandri imploră puterea dumnezească pentru fericirea patriei sale (Imn religios) sau pentru învierea altor neamuri (Christos a înviat).

Tema Învierii a fost des cântată și de alți poeți. Suferința Mântuitorului și Învierea au format subiecte de epopee religioasă la scriitorii italieni și germani.

La noi, Vasile Aron compune: „Patimile și moartea Domnului”... (1855), dar o epopee religioasă desăvârșită n'avem. Tema Învierii în special, a fost asociată de zilele primăverii, de învierea naturii. Astfel, însuși Alecsandri ne dă două pasteluri: *Floriile și Paștele*. În primul pastel, imaginile primăverii calde și vesele se reduc la refrenul copilăresc:

*Vin Floriile cu soare
Și soarele cu Florii.*

Paștele este un pastel, în care poetul a zugrăvit un adevărat crâmpei de viață moldovenească în zilele de mare sărbătoare a bucuriei creștine:

*De Paști, în satul vesel, căsuțele'nălbite
Lucesc sub a lor maldări de trestii aurite,*

*Pe care cocostârcii, înfipti într'un picior,
Dau gâtul peste aripi, tocând din ciocul lor.*

*Un scrânciob mai la vale, pe lângă el adună
Flăcăi și fete mândre ce râd cu voie bună;
Și'n sunet de vioare, de cobze și de nai
Se'ntoarce hora lină, călcând pe verde plai.*

*Bătrâni cu fețe stinse, Români cu fețe dalbe,
Românce cu ochi negri și cu ștergare albe,
Pe iarba răsărită fac praznic la un loc,
Iar pe'mprejur copiii se prind la luptă'n joc.*

*Și scrânciobul se'ntoarce, purtând în legănare
Părechi îmbrățișate cu dulce înfocare,
Ochiri scânteietoare și gingașe zâmbiri
Ce viu răspând în aer electrice luciri.*

Poezia a fost publicată acum 70 de ani în rev. Convorbiri Literare.

Cu acest subiect și tot în cadru de largă fericire, prilejuită de zilele Invierii Domnului, au mai scris Gh. Coșbuc: *La Paști*; iar Demostene Botez: *De Paști*.

Insufletită de un ideal înalt, literatura noastră, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, are mai mult un caracter eroic. Invocația divină și spiritul de jertfă erau atribute ale patriotismului.

Ortodoxismul nostru neclintit și dragostea aprinsă pentru neam au fost principii de viață eternă și izvor de creație spirituală, așa că unele idei socotite fundamentale în secolul al

XIX-lea european, ca social-democratismul, pozitivismul ateist și materialismul mecanic, dacă au avut răsunet la noi, n'au putut prinde în adâncime. Niciodată țărănimea română nu și-a pierdut seninătatea sa aristocratică și nici spiritul războinic; niciodată nu ne-am sdruncinat credința în Dumnezeu cel atotputernic și atotștiutor. Totdeauna am implorat bună-tatea Mântuitorului și am adorat pe sfinți; totdeauna am crezut într'o lume spirituală, care-și începe veșnicia dincolo de moartea pământească a omului.

Cercetând literatura noastră dela Alecsandri încoace, observăm că cei mai desăvârșiți scriitori și cei mai mari cugetători ai noștri, au fost pătrunși de acest mare adevăr, pe care l-am enunțat mai sus și care formează însăși esența sufletului nostru românesc.

Marele poet cugetător Mihail Eminescu, pe care unii critici improvizați l-au socotit ateu, era el însuși pătruns de dragostea unui trecut de glorie și de credință:

*Rămâneți în umbră sfântă Basarabi și voi Mușatini,
Descălecători de țară, dătători de legi și datini,
Ce cu plugul și cu spada ați întins moșia voastră
Dela munte pân'la Mare și la Dunărea albastră.*

(Scrisoarea III).

*Dumnezeul nostru: umbră; patria noastră: o frază;
In noi totul e spoială, tot e lustru fără bază;*

Voi credeți în scrisul vostru, noi nu credem în nimic.
(Epigonii).

Adânc cunoscător al problemelor filosofice și sociale, care frământau mintea multor cugetători ai lumii, Eminescu nu se împăca cu ideea că lumea este supusă unui joc de forțe oarbe, care macină sau crează succesiv universul. Chiar când ideea nimicniciei universale, ori ideea zădărnicii eforturilor omenești le întâlnim oglindite în unele creațiuni poetice ale sale, acestea nu reies din propria cugetare și credință a poetului, ci sunt concluzii logice deduse din poetizarea unor anumite concepții filosofice (*Mortua est*, *Scrisoarea I-a*).

Eminescu a fost și a rămas un desăvârșit creștin și a implorat Divinitatea pentru mântuirea preasbuciumatului suflet omenesc :

<i>Rugămu-ne 'ndurărilor</i>	<i>Privirea adorată</i>
<i>Luceafărului mărilor,</i>	<i>Asupră-ne coboară,</i>
<i>Din valul ce ne bântue</i>	<i>O, maică prea curată</i>
<i>Innalță-ne, ne mântue.</i>	<i>Și pururea fecioară</i>
	<i>Marie !</i>

(Rugăciune)

Tot la fel, poetizând ideea renunțării totale pentru dobândirea veșnicului repaos, poetul se simte fericit că Părintele ceresc i-a dăruit norocul să trăiască în lume, pentru a simți fericirea nimicirii de sine. De altfel, poetul este îndurerat de vanitatea năzuințelor omenești, care nu poate înfrânge legile firii, și soarbe eternitatea izolându-se de vremelnicia lucrurilor omenești.

Dela Eminescu, literatura română începe să fie adesea străbătută de ideea nimicniciei omului față cu Puterea supremă, de sentimentul resemnării în clipele de disperare și de duhul religiozității înnăscute.

Astfel, Alexandru Vlăhuță își risipește în-doiala credinței în fața măreției naturii și a armoniei universale și-și dă seama de existența unei uriașe ființe supreme:

Și adânc smerit, cucernic, pocăit în fața lumii,

Slavă și 'nchinare-adus-am bunului Stăpân al lumii.

De aceea, Vlăhuță va cânta alături de triumful vieții și triumful creștin (Christos a înviat) și normele creștine ale vieții (Cuvântul); iar pierderea credinței nu o mai socoate firească decât odată cu rătăcirea minții (La icoană).

Dar cel mai fidel interpret al sufletului poporului nostru în manifestările lui de toate zilele, ca și în cele mai impresionante momente din viață, este marele poet Gh. Coșbuc. Bucuria și seninătatea creștină a Românului, manifestate în zilele de mare sărbătoare, precum și filosofia resemnării și misticismul veșniciei, sunt oglindite cu toată plasticitatea și cu toată strălucirea în *Colindătorii*, *La Paști*, *Moartea lui Fulger*, *Vara ș. a.*

În *Colindătorii*, Mântuitorul se apropie de lume prin sufletul copiilor; în „*La Paști*“, se îmbină duioșia mamei bătrâne cu clipa de ob-

ștească fericire, pe care o simt copiii; în *Moartea lui Fulger*, pe lângă obiceiurile creștinești dela înmormântare, ne este redată atitudinea sufletească a poporului nostru în fața morții și resemnarea în fața marii dureri a pierderii celor mai scumpi din viață:

*Credința 'n zilele de-apoi
E singura tărie 'n noi;
Că multe-s tari cum credem noi
Și mâne nu-s!
Și-oricât de amărîți să fim,
Nu-i bine să ne deslipim
De cel ce viețile ne-a dat.
O fi viața chin răbdat,
Dar una știm: ea ni s'a dat
Ca s'o trăim!*

În viață ca și în natură, poetul vede voia și duhul dumnezeesc, așa că moartea nu-i decît o fericită întoarcere în sânul naturii mame:

*Cât de frumoasă te-ai gătit,
Natură, tu! Ca o virgină
Cu umblet drag, cu chip iubit.
Aș vrea să plâng de fericit,
Că simt suflarea ta divină,
Că pot să văd ce-ai plăsmuit!
Mi-e inima de lacrimi plină
Că'n ea s'au îngropat mereu
Ai mei și-o să măngrop și eu!
O mare e, dar mare lină —
Natură, în mormântul meu*

E totul cald, că e lumină!

(Vara)

Aceeași chemare a naturii îndumnezeite o simte și poetul St. O. Iosif (Icoane din Carpați); D. Anghel (În grădină), Nichifor Crainic (Alma mater) și mai presus, Alfred Moșoiu în minunata poemă religioasă a naturii: *Rugăciunea florilor*:

*Plăpând ghiocelul
Ieșind din zăpadă
Striga; „Tatăl nostru”
Ca lumea să-l vadă.*

*„Care ești în ceruri”
Șopti floarea soare
Și-un val de lumină
Căzu pe răzoare . . .*

*Smerit busuiocul,
Când vântul îl mână
Și-i scutură roua
„Sfîntească-se ’ngână.*

*Când „numele Tău” spune
Trist, ochiul de bou,
Nu știi de-a fost șoaptă
Sau numai ecou.*

*Albastră ca cerul
O nu-mă-uita
Spune: „Împărăția
Să fle a Ta”.*

*Și „Facă-se vola”
Suspîn’o camee
Călcată’n p cioare
Pe alba ale . . .*

*Când nuferii’n lanuri
Văd stele că sânt,
Șoptesc: „Cum e’n ceruri”
Așa pre pămînt”.*

*Și grâul când mure
Vuește într’una,
A zis: „Pânea noastră
Cea de totdeauna”.*

*Iar nalba și gura
De leu, amîndouă,
La fel rugătoare
Răspund: „Dă-ne-o nouă”.*

*Cu gândul la fluturi
Stau rozele’n glastre
Și spun; „Iartă nouă
Păcatele noastre” . . .*

„Precum noi lertăm
Greștii", încet
Răspunde garoafa
Uscată'n buchet.

Iar spinii, ce-odată
Martirii îi purtară:
„Și ne izbăvește
De rele!" . . . oftară.

Și crinii, podoaba
Fecioarei cinstite
Șoptesc: „Nu ne duce
Pe noi în lșplte".

Și vântul pornește
Ecoul divin:
C'un freamăt, pădurea
Răspunde: „Amin!".

Pe de altă parte, ideologia pământului, cultul patriei și al strămoșilor, precum și tot sensul unei vieți etnice și religioase și-au găsit expresie poetică în operele celor mai reprezentativi poeți ai neamului nostru: Octavian Goga și Lucian Blaga.

Primul volum de poezii al lui Goga se începe cu „Rugăciune", în care poetul imploră Divinitatea să-i dea toată puterea și toată tăria ca să plângă întreaga durere a neamului său.

Octavian Goga concepe fericirea omului numai în luptă nepotolită pentru triumful neamului și al omenirii, singura justificare de altfel a existenței omenești.

Ridicându-se, la fel, din sclavia materiei, poetul Lucian Blaga simte că întreaga sa ființă e străbătută de suflul divin și că în nepătrunsa imensitate cosmică, omul trăiește într'adevăr numai cu „ultimul strop din lumina creată în ziua dintâi" (Lumina)". Expresionist în concepție, Blaga este poetul însetat de o înnoire spirituală, construind adesea sisteme filosofice,

ceea ce scade creațiunea poetică. Rămâne însă ideea că *arta trebuie să fie religie*; rămâne profunda credință a poetului în Dumnezeu și în întreaga operă universală a Dumnezeuirii (*Psalm Vreau să joc, Ioan se sfâșie în pustie*).

Religiositatea operei de artă ca temă poetică, în afară de orice tendință, o găsim concepută în poezia lui Panait Cerna, Al. Stamatiaș și George Gregorian.

Cerna cântă durerea omenească a lui Isus și concepe durerea umană ca singura cale a fericirii, spre triumful vieții.

Cerna poetizează virtuțile omenești: credința (Isus); speranța (Către pace) și dragostea (Șoapte). Al. Stamatiaș cântă fericirea întoarcerii la credință (Pe drumul Damascului), iar Gregorian, prinosul pentru Tatăl creator, către care tinde omul (Omul).

Natura operelor religioase în literatura română se prezintă, așadar, sub diferite aspecte: opere religioase de natură ideologic-ortodoxă (textele biblice); opere literare cu caracter istoric, străbătute de sentimentul religios (cronicile); opere literare de inspirație religioasă (scrieri teziste) și poezie de concepție religioasă (creațiuni estetice).

În ultimă analiză, numai inspirația divină a rămas valabilă pentru creațiunile eterne artistice.

Octavian Goga.

Suntem obișnuiți să vedem în poeți oameni izolați de societate, trubaduri adesea nefericiți, ori cântăreți hedonici ai frământărilor sentimentale.

Poetul Octavian Goga nu se împacă în această izolare, nu rătăcește în lumea poeziei și nici măcar nu-și exprimă în versuri pasiunile intime.

Integrat în colectivitate, el devine exponentul simțirii și al aspirațiilor acestei mulțimi. Sensibil la durerile neamului său, Octavian Goga dă expresie acestei suferințe, nu spre a concepe creațiuni artistice din lungă durere a Românului, ci pentru a răscoli și a sgudui sufletele noastre prin impetuoasa revărsare a versului.

De aceea poetul nu este al său, ci al nostru al tuturor, interpret desăvârșit al simțirii colective în fața cerului și a pământului.

Cel dintâi volum de poezii al lui Octavian Goga, începe cu *Rugăciune* (1905), în care poetul, risipind pasiuni individuale, imploră Divinitatea—în felul invocațiilor homerice“,—

ca să-i dea tăria, pentru a putea buciurma lumii durerea unui neam :

*Alungă patimile mele,
Pe veci strigarea lor o frânge
Si de durerea altor inimi
Învăță-mă Stăpâne-a plânge.
Nu rostul meu de-apururi pradă
Ursitei maștere și rele,
Ci jalea unei lumi, Părinte,
Să plângă'n lacrimile mele.
Dă-mi tot amarul, toată truda
Atâtor patimi fără leacuri,
Dă-mi viforul în care urlă
Si gem robiile de veacuri.
De mult plâng umiliții'n umbră
Cu umeri gârbovi de povară . . .
Durerea lor înfricoșată
În inimă tu mi-o coboară.
În suflet sămănă-mi furtună,
Să simt în matcă-i cum se sbate,
Cum tot amarul se revarsă
Pe strunile înfiorate ;
Și cum subț bolta lui aprinsă,
În smalt de fulgere albastre,
Încheagă-și glasul de aramă :
Cântarea pătimirii noastre.*

Spre deosebire de exagerările sonore ale lui Bolintineanu, ca și de ocazionalele poezii patriotice ale lui Alecsandri, Octavian Goga mărturisește cu sinceritate vaierul unui popor că-

zut în robie, voind să-l facă a crede în puterea biruinței liberatoare.

Încă din 1906, Titu Maiorescu, cel mai sever critic literar, prezentând la Academia Română raportul de premiere a poeziilor lui Octavian Goga, îi recunoaște desăvârșitele însușiri poetice și în creațiunile patriotice, întrucât „*patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendință politică, un simțimânt adevărat și adânc; de aceea este născător de poezie*”.

Când Românii de pretutindeni au simțit cum vibrează de puternic sufletul lor în poeziile: *La noi, Oltul, Dela noi*, etc. au consacrat pe Octavian Goga, drept unul dintre cei mai mari poeți naționali.

Fanatic în credința biruinței naționale, popoul este neliniștit și chinuit și de suferința socială a Românului.

Țărănimea este zăgăzită în toată cruda realitate, la munca aprigă a ogorului, în umilitate și revoltătoarea stare de iobăgie, așa cum se vede în *Clăcașii*:

.

*Erau clăcașii: oștenii fără nume
Ce duc războiul mare-al tuturor,
Cei ce se sting în neguri și uitare
Și cad și mor de cruda 'mpovărare
A tuturor durerilor din lume . . .
Erau atâți în slujba lor de clacă
Cei osândiți să plângă și să tacă.*

.
*Atunci, în ziua mare-a 'nvierii
Acești ostași cu fețe ofilite
Cu zâmbet mort, cu suflete trudite,
Ca 'ntineriți de suflul primăverii
S'or ridica ei care au fost străjerii
Amarului și-ai morții și-ai durerii,
Cu brațul greu de greul răsplătirii,
Toată țărâna gliei desrobite
Și munții toți și-adâncurile firii
Vor prăznui, din pacea lor urnite,
Infricoșata clip'a primenirii,
Când suflet nou primește întrupare
Și'n strălucirea razelor de soare,
El hărăzește vremii mbătrânite:
Vestmântul nou, de nouă sărbătoare.*

În partea întâia a poeziei se înfățișează munca istovitoare a celor mulți „oșteni fără de nume”, sub ochiul necruțător al stăpânului; în a doua parte, este viziunea mântuirii neamului adusă de fiii acestei imense mulțimi martire.

Poetul a reușit ca din suferințele naționale și sociale ale neamului său, să creeze o mistică revoluționară, care trebuia să răzbească odată în stările învechite, să primenească sufletele și să revizuiască toate conștiințele pentru o strălucită viață nouă a neamului său.

Poezia lui Octavian Goga urmează un plan desăvârșit, pornind dela invocarea Dumnezeuirii și urmărind viața totală a unui popor în toate unitățile lui sociale, dela familie (Pace)

la satul cu figurile lui tipice: *Apostolul, Dascălul, Dăscălița, Lăutarul*, etc., la provincia cuprinsă de convulsiuni (*Oltul, Dela noi*), la neamul care freamătă vulcanic după mântuire (*Clăcașii, Plugarii, În codru*).

Legătura cu pământul și cu tainele lui se vede în al doilea volum de poezii: *Ne cheamă pământul* (1909), iar cine vrea să cunoască mai bine ce devine omul înstrăinat de el însuși sau rupt din marea colectivitate de comună în părtășire a neamului său, să citească celelalte două volume de poezii ale poetului:

Din umbra zidurilor (1912) și *Cântece fără țară* (1916). Octavian Goga a fost predestinat să devină bardul pătimirii noastre naționale și sociale. Incredzător în misiunea socială a poetului, Octavian Goga irumpe din adâncuri sbuciumul colectivității și dă expresie artistică celei mai depline și mai puternice conștiințe a unui neam, care trebuia să ducă la desrobirea și la triumful românismului.

Liviu Rebreanu.

La cincizeci de ani.

Sărbătorirea unui scriitor în viață este mai mult un prilej de plăcere intelectuală, dar și de reîmprospătare a scrierilor sale.

La vârsta de cincizeci de ani, marele nostru romancier, răscolitor de gânduri adânci, își socoate fiecare an în plus, ca un dar.

„Tatăl meu a murit la 61 ani. Nu mă tem de moarte, fiindcă stau de 25 ani cu ea de vorbă. Am ucis în opera mea mulți oameni și destul de veridic. Mă gândesc cu oroare la boală, la decrepitudine”.

Fiu de învățător din Târlișina Someșului, Liviu Rebreanu, după absolvirea liceului român din Năsăud, a învățat carte la Unguri și la Sași, a urmat universitatea din Budapesta și la 21 ani obține gradul de sublocotenent. Încă din liceu, citea în limba germană pe scriitorii clasici, iar literatura română a cunoscut-o mai târziu. „Om al munților și al pădurilor” — după cum mărturisește singur Rebreanu, natura țării i-a intrat în ochi și în suflet de mic copil: „Valea Someșului a fost și va ră-

mănea pentru mine cel mai plăcut loc de pe pământ. Dragostea îndărătnică a noastră a Transilvănenilor pentru pământ este explicabilă, prin faptul că mai bine de cincisute de ani am fost proprietari și sentimentul acesta al dragostei de glie s'a moștenit din tată în fiu". (Adevărul Literar, 8 Dec., 1935).

Sufletul lui Rebreanu a fost adânc sbuciumat mai târziu. Inclinat cu desăvârșire spre litere, el putea deveni un mare scriitor în limba germană sau maghiară. Forța atavică însă, l-a mânat spre glasul gliei românești. Smulgându-se de sub dominațiune străină, în momentul când drama vieții de familie și a neamului său l-ar fi putut mistui, Rebreanu porneste spre Țară urmând drumul înaintașilor săi, Coșbuc și Iosif.

Ispita politică nu l-a abătut de la nobila preocupare artistică. Când odată i s'a încredințat *Direcția culturii poporului* la Ministerul Sănătății, Rebreanu devenea obiectul de atac al opoziției politice și scriitorul a plecat de acolo.

Astăzi, într'un pitoresc colț de țară, lângă Pitești, se află gospodăria sătească a scriitorului nostru. Aici, îndrăzneți gazetari l-au iscodit și l-au zugrăvit apoi, așa cum apare el: înalt și viguros, cu ochii albaștri, cu părul de argint, revărsând în jurul său numai prietenie și bunătate. Este modest, uneori superstițios și stăpânit de fiorul neantului, „închizând multă gingășie sufletească în masivitatea-i fizică".

Indrăgît mai cu seamă de opera lui Creangă, din care respiră naturaleta vieții poporului, și din scrierile lui Coșbuc, care cuprind crâmpie de idilică epopee a vieții țărănești, Rebreanu, cu a sa simțire originală și cu o nouă zestre sufletească agonisită din văi cu freamăt românesc, a intrat tot mai sobru și mai adecuat în câmpul literaturii noastre.

A debutat cu nuvela *Codrea*, pe care a publicat-o în revista *Luceafărul*, de sub conducerea lui Octavian Goga. Tendința acestei reviste, urmărită cu tenacitate dela 1902 până la 1913, era de a regenera literatura ardeleană, pentru a o împleti strâns și armonic cu cea din vechiul regat. Apoi, Rebreanu a colaborat puțin timp la *Vieața Românească*, revista ieșeană condusă atunci de C. Stere și care avea ca ideal înstăpânirea poporanismului pur. Neînțelegând să rămâie adeptul unei anumite ideologii politice, Rebreanu s'a grupat, împreună cu E. Gârleanu, I. Dragoslav, C. Moldoveanu, Cincinat Pavelescu și alții în jurul *Convorbirilor Critice* (1907-1910), revistă condusă de criticul Mihail Dragomirescu, care urmărește ca ideal frumosul și obiectivitatea.

Aruncând la coș unele versuri și piese dramatice neisbutite, Rebreanu publică două volume de nuvele și schițe: *Frământări*, 1912; și *Golanii* în 1916. Din intuiția realității luau ființă tipuri și caractere, care prefătau cea dintâi capodoperă a lui Rebreanu, romanul

Ion. Acest roman a fost plămădit și desăvârșit în anii de sbucium ai românimii, între 1916 și 1920. În momentele când prin sabie se crea țara adevărată, cel mai mare romancier al nostru se iveau să creeze prin pana sa, adevăratul sat românesc în orchestrație de epopee.

Ion a Glanetașului din Armadia, eroul principal, este un flăcău sărac, cu temperament volițional și stăpânit de lăcomia pentru pământ. Pentru această sete amarnică, el recurge și la viclenie reușind să captiveze pe o fată bogată Ana, pentru ca astfel să poată constrânge pe tatăl acesteia să i-o dea. Dar ajuns stăpân peste pământ *mult*, Ion își simte sufletul pustiu fără adevărata lui iubire, care era Florica, o fată săracă, ajunsă altuia soție. Simțindu-se mistuit de dorul Floricăi, Ion este mânat instinctiv spre ea. Sfârșitul este năpraznic: Ana se sinucide și în clipa fatală, Ion se prăbușește sub loviturile bărbatului legitim.

Din ciocnirea celor două pasiuni, cea dintâi pământască isvorită din *glasul pământului* și cea de a doua sufletească, născută din *glasul iubirii*, se desprinde ideea fundamentală a romanului: veșnica luptă între materie și spirit sub dominația instinctelor, de unde și fatalitatea prăbușirii în drumul cel mai apropiat de ideal.

Vieța romanului se completează semnificativ cu acțiuni secundare, în care apar pe rând: învățătorul Zaharia Herdelea cu soția

sa, oameni cu necazuri multe și cu bucurii prea rare, așa cum este totdeauna viața învățătorilor de cînte, dar a căror fete vor imita mof-turile modei și al căror fiu, Titu, va deveni aprigul naționalist, vestitorul unei alte generații. Iată-l și pe părintele Belciug dușmăni-du-se cu învățătorul, și tot astfel se perindează tipuri de țărani, care dau contur desăvârșit acțiunii principale din roman. Rusticitatea vie-ții noastre, în tainica și adîncă ei frămîntare, zăgăzită atît de obiectiv și de poetic de Re-breanu, a dus la crearea adevăratului roman românesc.

În al doilea roman, *Pădurea spînzuraților*, autorul ne zăgăzește orchestrația metalică a epopeei războiului nostru oglindit prin mile-nara mistică națională. Eroul principal, Apos-tol Bologa, se sbuciumă între două datorii, pen-tru a-și sfârși atît de tragic viața prin spân-zurătoare, ispășind astfel marea vină de a fi hotărît cu votul său spînzurarea lui Svoboda, tovarășul ceh de aceeași suferință națională. Scena inițială petrecută la începutul romanu-lui deschide un lung proces sufletesc, în care timp Bologa nu se regăsește pe sine, întocmai ca Hamlet; este un obsedat și de aceea pri-mește moartea ca o împlinire a destinului. În privința concepției de altfel, *Pădurea Spânzu-raților* este cel mai bun roman psihologic din literatura noastră, deși s'ar părea că subiectul pierde din actualitate; ceea ce nu se va întâm-pla cu romanul *Ion*.

În *Adam și Eva*, Rebreanu construiește romanul filosofic, prin viziunea vieților trecute, în șapte ipostaze, plecând de la lumea misterele și ajungând până la materialismul vieții actuale care zădărnicește rețrăirea spirituală a sexelor. Autorul depășește realitatea pentru o liberă delectare intelectuală, găsim liniștea deplină în reîntoarcerea la fericirea vieții eterne.

În *Ciuleandra* se analizează fatalitatea patologică a nebuniei, care se redeșteaptă atavic în ritmul jocului Ciuleandra, mergând la fantazia regenerării rasei și apoi la crimă.

Crăișorul—Horia—apărut în 1929, este romanul răscoalelor țărănești din Ardeal, care prefătează romanul Răscoala (1932) oglindind răsvrătirea din 1907. Mai puțin poetic, romanul *Răscoala* este cea mai sguuitoare dramă a societății românești.

Dacă romanele de până acum ne-au emoționat, ne-au înduioșat și ne-au sguuit prin dramatismul lor, Răscoala ne înciudează și ne lasă apoi striviți în neputința de a lua vreo atitudine. Realitatea fenomenului social este atât de apropiată de ochii noștri, încât Răscoala devine romanul cel mai de actualitate. Din romanul Ion, găsim aici pe Titu Herdelea care trece în vechiul rugat și e martor ocular al fenomenului politic și al problemelor agrare nesoluționate la vreme, ci numai agitate.

Vedem pe țăranul român la 1907, ca și acum, pe planul întâiu al discuțiilor și al programelor. Unii îl apără, alții îl ferecă în legi; îl mână la întruniri și-l alungă apoi ca rebel. Il idealizează și-l scormonesc cu interes, fără ca toate acestea să fie cerute de țăranii. În evoluția ei, societatea românească o fost urnită în chip lent și permanent de țăranii. N'am avut diferențieri de clasă decât câteva privilegii acordate de voievozi, aceluia care se distingueau în războaie. Dar printr'o fatalitate a vremurilor s'a ridicat la noi o clasă diriguitoare de infiltrație străină, care a paralizat valorificarea elementului autohton, încât recucerirea drepturilor sociale s'a făcut numai sub amenințarea surdă a masei autohtone și în urma divorțului dintre generațiile proprietare. *Răscoala* reprezintă această epopee a păturii noastre țăărănești, în care vieața colcăe din plin, în luptă surdă cu clasa stăpânitoare: Miron Iuga este boier vrednic, dar el dispune ca un proprietar autonom. Fiul său, Grigore, este mai democrat în concepție. Arendașul Platonu este șters, iar arendașul român, Cosma, e stăpânit și el de presentimentul apropiatei exproprieri. Pe de altă parte, țăranii amăgiți de politicieni, bătuți de jandarmi, neajutați nici de primarul lor, rup legătura cu boierii și-pun toată nădejdea numai în dreptatea lui Vodă. Dar socotind că drumul între popor și rege este zăgăzuit tot de *boieri*, țăranii freamătă,

se adună, țin sfat și treptat-treptat se urnesc, pentru a păși la o altă viață. Freamătul lor îl înțelege numai învățătorul Ion Dragoș, care, pentru sinceritatea sa, va avea de suferit toată ura fărădelegilor. Se ivesc astfel motive de revoltă, scânteia se aprinde dela urecheala unui copil neastâmpărat, oamenii scormonesc toate vechile nemulțumiri, satele se contaminează de ură ca și de poște, conacurile luară foc, furturile se făceau la lumina zilei, cucoanele fură batjocorite și ucise, *boierii* măcelăriți..., pentru ca noul guvern să potolească răscoala în vărsări de sânge afișând astfel restabilirea ordinii. Și în încheiere:

„Vechiul conac părea întinerit sub tencuiala nouă și în cadrul pomilor înfloriți. Ruinele castelului au fost curățate, iar pe locul lor câteva ronduri de flori dădeau parcului o înfățișare mai vastă și mai prietenoasă. Noul administrator Halunga a luat în mână conducerea, parc'ar fi fost aicea de când lumea. Vorbea țăranilor prin vorbă blândă, printr'o bunătate potrivită împrejurărilor, prin pilda lui de muncă și de energie. Proprietarul apoi, Grigore Iuga, strângea duminica pe țăranii la curte ca să le asculte el însuși necazurile și păsurile. Auzea aceleași plângeri, spuse cu mai multă rezervă, despre lipsa porumbului și greutatea datoriilor. Niciunul nu mai aducea vorba despre întâmplările răzmiriței, iar când întreba el, primea același răspuns: S'au iuțit oa-

menii, cucoane Grigoriță, c'ășa a fost scris! Singur Lupu Chirițoiu a îndrăznit să spuie odată: N'a sosit încă ceasul dreptății, cucoane Grigoriță, dar trebuie să sosească odată și odată, că lume fără dreptate nu se poate".

Clasică prin factura ei, opera aceasta oglindește moravuri sociale, fiind, susceptibilă și de multe interpretări de doctrină politico-socială, fără a întuneca valoarea artistică.

Prin atmosfera românească a romanelor sale, *Ion și Răscoala*, în care se deslănțuesc pasiuni primare și originale isvorite din violente contraste sociale, Rebreanu crează capodopere literare, cu care se impune de-a-dreptul în literatura universală.

Fenomenul politic românesc din ultima vreme ni l-a zugrăvit Rebreanu în romanul *Gorila*, în pagini de un sguđuitor dramatism împletite cu cele mai nuanțate sentimente.

I. Al. Brătescu-Voinești.

Născut la 1868 în Târgoviște, locul bogat în amintiri istorice și fericit oraș al poeților, unde au văzut lumina zilei și alți înaintași ai literaturii românești (Iancu Văcărescu, Cârlova, Eliade, Gr. Alexandrescu), Brătescu Voinești se coboară dintr'o veche familie de boieri neaoși. Studiile și le-a făcut în țară, la liceul Sf. Sava și apoi la Facultatea de Drept din București, intrând întâi în magistratură și apoi practicând avocatura în orașul său natal. Atras și de curente politice ajunge deputat, dar mai curând s'a remarcat un om de înaltă cultură, de neîntrecută vervă și de literat distins.

A ocupat funcțiunea de director general al teatrelor și de secretar general al Camerei Deputaților; este membru al Ateneului Român din 1911 și apoi membru al Academiei Române, din 1918.

Figură distinsă și atrăgătoare, păstrează aceeași vioiciune de tinerețe, gata să te observe și să-ți vorbească. Oricine s'a bucurat de prilejul unei convorbiri sau unui anturaj cu Brătescu-Voinești păstrează amintirea unor clipe de înălțare și de fericire, căci omul acesta e

înzestrat cu multe daruri sufletești, adunate din bogăția unei lumi de elită cu care a venit în contact, precum și din frământarea altei lumi pe care a iubit-o cu pasiune artistică.

Așa, spre exemplu, D-l Mihai D. Ralea spune că l-a auzit odată la o masă a „Vieții Românești” la Iași: „Între supă și friptură, a spus, cu neînchîpuită măiestrie, atâtea lucruri, încât un tânăr nuvelist de astăzi ar fi găsit acolo material pentru un volum”.⁽¹⁾

Dar nu numai un spirit critic poate să conchidă astfel; trecători de toate zilele, muncitori, funcționari, simpli particulari sau oameni din înalta societate, s’au întâlnit adesea cu Brătescu-Voinești în capitală, la o masă mai intimă, pe treptele Parlamentului sau ale Academiei Române; în câmp sau în munți, la pescuit ori la vânătoare. Totdeauna cu fața zâmbitoare, învălită în neaua vremii ca o resemnare senină; uneori cu vădită bunătate, alteori cu spontană glumă, toate aceste autentice împletiri ale idilicului românesc, evidențiind firescul unei vieți nealterate.

Dar Brătescu-Voinești poartă cu dânsul și gândirea și sufletul unei lumi apuse, luminate de geniile acestui neam ca: Eminescu, Titu Maiorescu, I. L. Caragiale, Al. Vlăbună ș. a.

Sub farmecul poeziei idilice eminesciene, Brătescu-Voinești a compus în tinerețe și ver-

(1) M. D. Ralea, *Perspective*, 1928, p. 53.

suri, pe care le-a publicat în aceeași vestită revistă ieșeană: *Convorbiri Literare* (Sub cais). T. Maiorescu i-a fost cel mai prețios profesor și îndrumător; Caragiale i-a însuflat îndemnul de a zugrăvi pe năpăstuiții și pe biruitorii vieții, iar cu Vlăhuța a creat ideologia moralității în artă și amândoi au pus temelie unui minunat edificiu de viață românească prin revista „*Lamură*” și ziarul „*Dacia*” (1918). A colaborat și la „*Viața Românească*”; azi este în comitetul de conducere al Rev. *Fundațiilor Regale* și de reținut e faptul că numai după ce și-a publicat crâmpeiele de viață gândită și trăită, și-a adunat apoi în volum scrierile sale. Poate tocmai de aceasta Brătescu-Voinești începe să fie cunoscut ca literat mai târziu decât contemporanii săi. Pe de altă parte, scrierile risipite nu-s cunoscute în adevărata lor valoare, mai ales că publicul nostru, *cititor grăbit*, este cam lipsit de gustul estetic și de judecata obiectivă.

În 1903 apare volumul *Nuvele și schițe*, apoi *In lumea dreptății*, 1908; *Neamul Udreștilor*, *Intuneric și lumină*, 1912; *Rătăcire*, 1923; *Firimituri*, 1929; *Cu undița* și *In pragul apusului*. Pentru teatru a tradus din Emile Augier comedia *Guérin Notarul* și singur a compus drama modernă *Sorana*, ambele jucate cu succes pe scena Teatrului Național. Ca scrieri ideologice are *In slujba păcii*, 1919 și *Huliganism*, 1937.

Ca scriitor, Brătescu Voinești excelează în schițe și în nuvele. În asemenea specii literare viața curge simplu și natural, când duioasă ca un apus de tinerețe, când plină de voieșie ca o regăsire familiară.

Cu simplitate și bonomie arta marelui scriitor ne farmecă și ne cucerește întocmai ca sclipirea unui metal prețios. În scrierile sale găsim lumea celor dezarmați și inadptabili.

Unii sunt dezarmați prin deosebirea de vârstă (Niculăiță Minciună) sau de autoritate (Microbul). Niculăiță cade victimă a cinstei. Narațiunea înfățișează viața castă dela țară în antiteză cu imoralitatea oficialității ticluitoare a mediului meschin, în care fatal se va sbate eroul. Fondul tragic al nuvelei desvăluie toată murdăria autorității cazon, care urmărește cu groază pe cel mai pașnic om.

În Microbul, narațiunea înfățișează umorul comunicativ ca un început de viață veselă, pentru ca desnodământul să se prăbușească în tragic. În trupurile schilodite bat atâtea inimi nobile, dar nesfârșita răutate omenească biciuiește crud și ipocrit suferința, acolo unde aceasta e mai cumplită.

Este atâta adevăr și realism în aceste două crâmpeie de viață, încât se pare că autorul ne urmărește pas cu pas, ca să ne immortalizeze cu păcatele și cu calitățile noastre oricât de ascunse ar fi ele.

Dela copilăria rustică, înzestrată cu daruri

sufletești, dar lipsită de belșugul pământului etnic (Nicușor), până la bătrânețea care se resemnează (Până Trăsnea Sfântul) sau până la naivitatea și durerea lămii necuvântătoare, (Puiul, Moartea lui Castor), este o viață de sbuciumări succesive, alternând cu momente hazlii, întocmai ca o vatră care mistue și încălzește în același timp. Sfârșirea bătrâneții ca și sfârșitul unei generații (Neamul Udreștilor), ne înfățișează duioșia unui trecut care dispare într'o umbră de Ilrism.

Sentimentul acesta al măcinării ființei pământene nu este însă atât de subtil redat ca în Sadoveanu, de exemplu. La Brătescu Voinești viața își cere drepturile ei, uneori cu pasiune, alteori cu rigorism moral. Astfel, în umoristica nuvelă: *Călătorului îi șade bine cu drumul*, se vede lupta între voință și pasiune, care duce la biruința slăbăciunilor omenеști. Afinitățile sufletești, dacă se completează rar în bine, apoi ele se uniformizează totdeauna în rău. Dar chiar prietenia, dacă este o virtute, apoi ușor poate să rupă bara solidarității, pentru a ieși liberă în câmpul complicității. Prietenia poate să vicieze pe cei seduși de pofte și slăbăciunile omenеști se arată mai cu seamă în lumea prietenilor, unde parcă o chemare tainică te îndeamnă să evadezi din mersul tipic al vieții. Preceptului latin: *Curae atre vino dessipantur*, îi corespunde românescul: „Călătorului îi șade bine cu drumul”—*cu dru'u*

cum ar spune eroii noștri Năiță și Pitache. Afinitățile sufletești își găsesc ușor cauza și în cele mai neînsemnate motive exterioare; în cazul nostru: întârzierea unuia din prieteni, căldura zilei, vitrina hanului, etc.

În altă ordine de idei, rigorismul moral stă în strânsă legătură cu adaptarea la mediu. Eroul moral suferă tot mai din pricina inadaptabilității, cum vedem în clasică nuvelă: *În lumea dreptății*. Andrei Rizescu este un suflet ales, nobil și drept. Conștient de menirea sa, ca magistrat el nu alunecă și nu se pleacă nici chiar în fața destinului. Rămâne senin în lumea idealului său, fără a urî și fără a pricinui neajunsuri avocaților Berlescu și Vineanu, care alunecaseră pe panta josniciilor. Rămas *liber* în afară de mediul viciat, Rizescu își petrece orele de răgaz gustând mai curând plăcerile artistice. Rizescu este un inadaptabil, ca mulți din eroii lui Brătescu-Voinești. Societatea trebuie ridicată prin exemple categorice, nu prin metode asupritoare. Sufletele mici pătrund și parvin oriunde în chip dezolant sau ridicol.

Acest aspect ridicol al unei societăți în prefacere ni l-a zugrăvit și Caragiale.

Reversul tragic și mai lăuntric al aceleași societăți ni-l redă Brătescu-Voinești.

Ambițiile și situațiile în care se complac eroii lui Caragiale, provoacă râsul și compătimirea. Eroii lui Brătescu-Voinești ne chiamă la deslegarea unei probleme morale,

pentru ca să rezulte creațiunea unui mediu de viață superioară și înmormântarea mediului meschin, totdeauna fatal pentru oricine.

Trecând peste scrierile ideologice menite să aducă mărturisirea unei înalte credințe pentru determinarea gândirii naționaliste, ne mai oprim la volumul intitulat: *In pragul apusului*. Sunt aici adunate *gânduri și amintiri*; *Inseninare* înfățișează aspectul vieții în devenire, ducând la situarea poziției individului ca valoare proprie.

Amintire dureroasă evoacă figura îndureratului Eminescu. *Conferință* prezintă autobiografia și confesiunea de scriitor a lui Brătescu-Voinești, iar *Moș Vasile Drozman* ne oferă prilejul de a călători împreună cu autorul în ținuturile pitorești ale Neamțului și ale Dornei, pe valea îngustă a Barnarului împodobită de brazi seculari și însuflețită de jocul păstrăvilor, subt paza de vultur a pădurarului Drozman.

Din scrisul lui Brătescu-Voinești respiră simpatia și mila umană pentru năpăstuiții vieții, gata să se prăbușească în lupta pentru ideal sub loviturile egoismului celor puternici. Autorul crede totuși în triumful final al vieții morale, de aceea și opera sa este rezultanta unei înalte concepții, în care arta și onestitatea ei sunt într'o perfectă armonie.

Stilul clasic și fără podoabe deșarte formează o altă calitate a scriitorului nostru, situându-l alături de Alphonse Daudet al Franței și de Dickens al Englezilor.

Otilia Cazimir.

O revenire critică pe paginile cu versuri ale d-rei Otilia Cazimir, ar constitui un prîsos literar, dacă însuși studiul critic al lui G. Ibrăileanu⁽¹⁾ n'ar păcătui cu prîsosință.

Lipsa de comparații și de ierarhizare duce la neputința de a situa pe un scriitor în cadrul literaturii. În orice caz, apropierea de Heine ori de Leconte de Lisle, constituie pentru Otilia Cazimir un exagerat compliment de familie.

Pe de altă parte, nici analiza de laborator nu poate pune în lumină meritul literar al Otiliei Cazimir. De pildă:

„D-ra Otilia Cazimir are talentul de a *suprapune* arta *exact* poeziei, de a nu lăsa nici o *defecțiune* pe unde sensibilitatea să se *difuzeze*, slăbind efectul—ca o construcție mecanică defectuoasă care ar avea pierdere de energie”.⁽²⁾

D-ra O. Cazimir ne-a dat câteva poezii bunăoare ca simțire, dar exprimarea lor este de multe ori străină graiului poetic românesc.

1) G. Ibrăileanu, Studii literare, 1930.

2) " " " " pag. 121.

În volumul „Lumini și umbre“, găsim prea multe neologisme, prea multe cuvinte metalice. Uneori ne urmărește muzicalitatea versului eminescian (*Pelerinaj sentimental*), mai deseori ghicim pe Coșbuc (*Așteptarea, Nenoroc, Lumini și umbre*). Nu lipsește nici lirismul sentimental perimat (*Amintire*), stihuirea unor scene din tragedii shakespeariene (*Ofelia*), ori forme epigramatice, mai mult distractive, destul de abundente (*Insomnie, Recidivă, Pisica, etc.*), și rareori mai isbutite în câteva crâmpoie:

*Ești rău, dar când aud c'o spune altul
Plec ochii'n jos și de mânie tac.
Nu! Numai eu, în toată lumea asta
Am dreptul să te cert—și să te'mpac.*

Sau:

*Imi risipesc și azi ca alteori
Comoara mea de zâmbete și flori,
Culege-le : la capătul grădinii
Mi-or rămânea suspinele și spinii.*

În alte fragmente lirice, sentimentul este și mai intelectualizat, ca în poezia „*Întuneric*“. Aici este sintetizat chiar un adevăr psihic: Ca să afli valoarea omului, răscolește-i simțirea și gândurile, nu-l lăsa pradă pustiului.

*Mi-i fața împetrită ca o mască
Și'n ochi lumina-i gata să se stângă.
Chiar diamantului, ca să sclipească,
Ii trebuie o rază—s'o răsfângă...*

Sufletul autoarei nu are prea multă căldură feminină, cum crede Ibrăileanu; dar acestea sunt considerațiuni care privesc firea omului și nu produsul său literar. Dacă ar trebui să ne ocupăm de o notă originală adecuată simțirii feminine, mai curând o regăsim pe Otilia Cazimir în poezia *Fior*, iar pentru antologie putem alege din volum numai poezia „*In pădure*”, plăcută ca descriere, limbă și simțire.

Și, din acest volum, numai această poezie poate figura și în manuale de școală.

Omnes una manet nox.

Pe toți ne așteaptă aceeași noapte
(*Horațiu*),

În ziua când profesorul Ioan Dragan, director al Școalei Normale de învățători „Gh. Asachi” din Piatra Neamț, a închis ochii pentru totdeauna, s'a deschis un mare gol în sufletele acelor care l-au cunoscut și l-au prețuit.

Durerea a cuprins deopotrivă inimile prietenilor, colegilor și ale elevilor săi.

Bolnav de aproape doi ani, acest munte de om, pornit din Hoiseștii Neamțului, pe drumul greu și spinos al cărturăriei, nu s'a lăsat răpus în patul de zăcere, deși moartea l-a fulgerat în mai multe rânduri. Când, dela Clinica Universității din Cluj, s'a vestit, la 26 Noemvrie, moartea lui Ioan Dragan, s'au cutremurat multe inimi și a rămas impresionată multă lume.

În ziua de 28 Noemvrie, a fost adus dela Cluj corpul neînsuflețit al profesorului.

În biserica Trei Ierarhi din Piatra, unde a fost așezat catafalcul străjuit de garda de onoare a străjerilor din Stolul Școalei Normale, s'a perindat zi și noapte cortegiul creștinilor,

din ochii căroră au curs lacrimi mari și multe, pentru o mare și ireparabilă pierdere.

Cu Ioan Drăgan dispăre un pedagog și un om de mare merit. Dispare pedagogul de pe meleagurile nemțene, care știa să prețuiască și să iubească într'un chip cu totul original și sincer copiii, pe acești vlăstari ai viitorului „care prin conspirația veacurilor au rămas până azi cei din urmă sclavi”, întru nimic vinovați ei de greșelile lor; dispăre un om ales, care n'a fost niciodată sfredelit de gândul ca să pricinuiască vreun rău cuiva.

Toată viața sa a meditat, a scris și și-a împărtășit credințele cele mai curate, adunate din izul brazdei proaspete și din adâncurile sufletelor simple, rustice și curate.

Toată viața sa a fost o întreagă dăruire de sine, fără să-și precupețească munca, meritele ori sănătatea.

Pe băncile școalei, pe altarul patriei, la catedra de pedagogie și la postul de comandă, Ioan Drăgan a fost omul sacrificiului, până la cel din urmă cuvânt al său.

Din sufletu-i frumos, curat și bun, au răsărit în școală dragostea de muncă, spiritul de armonie și biruința efortărilor comune, toate săvârșite în deplină tăcere.

Dacă nepătrunsa lege a firii a hotărât atât de timpuriu un verdict prea greu, natura din care cugetul lui Ioan Drăgan scotea de-a-dreptul însăși rațiunea unei vieți nouă și originale, a

voit să-l recheme la sine și să-l mistue cu lăcomie în elementele ei, în câmp de verdeață, în cer, în soare, în lumea fără dureri.

Când, în cea din urmă zi de toamnă olimpiacă, cortegiul ducea spre cimitir pe în-veci-neuitatul Ioan Drăgan, toți elevii săi din școală și din învățământ, toți colegii și toți prietenii ori cunoscuții l-au însoțit, sau i-au trimis cele din urmă cuvinte împodobite cu lacrimi, cu flori și coroane spre veșnică amintire.

Contribuție bibliografică.

1. Dușmanul nostru, copilul. Cult. Rom. București, 1929:

- a) Dușmanul nostru, copilul :
- b) Premiile.
- c) Școala în pădure.
- d) Regionalism și concentrare.
- e) Ultimii sclavi.
- f) Scrisoare.
- g) Mâl sufletesc.
- h) Ghimpi de arici.
- i) Perspective.
- l) Coeducația.
- m) Ieremiadă.
- n) Mila.
- o) Copiii cu rele porniri.

2. Traduceri din Strindberg și Turghenieff.

3. Prefață (O mărturisire, drept cuvânt înaintea) la „Psihologia copilului de oraș” de Traian Belcescu, Cul. Rom. București, (1933).

Joan Dragan
(1886--1937)

4. Comunitățile de muncă, în rev. „Preocupări Didactice”, Piatra-Neamț, Anul I, 1935, Nr. 2, 4, 6, 7.

5. La împărțirea premiilor în 1924, Anuarul Școalei Normale pe 1921-23, pag. 46.

6. Școala de Aplicație, Anuar pe 1922-23, pag. 40.

7. Cuvânt la sfârșitul anului școlar 1924, Anuar 1924-25, pag. 40.

8. Cuvânt la sfârșitul anului 1935-36, Anuar 1929-36, pag. 70.

9. Cărți de citire, II, III, IV, în Ed. Cult. Românească.

Gramatici cl. III, IV, V, VI, VII, Ed. Cugetarea.

Aritmetica cl. I, II, III, IV Ed. Cugetarea.

Abecedar, partea I și II, Ed. Cultura Românească.

10. Ion Dragan (necrolog) de I. Tăzlăuanu, în Gazeta Românească, Anul I, Nr. 15, Piatra-Neamț.

11. Prinos (necrolog) de V. Țăranu, Idem.

12. Inmormântarea prof. I. Dragan, reportaj în Universul, Anul 54, Nr. 333 din 3 Decembrie, 1937.

13. Ioan Dragan (necrolog) de Traian Belcescu, în „Curentul” din 10 | XII, 1937.

Torna, torna, fratre.

În anul 587, Avarii, năvălind în Tracia, sunt atacați de generalul Comentiolus, comandantul expediției în contra năvălitorilor. Pe drum, se întâmplă să cadă de pe spatele unui catâr sarcina unui soldat din rândurile oștirii, care înainta. În același timp, un camarad din urmă i-a strigat acestuia: *torna, torna, fratre*. Un grup din oștire, crezând că este vorba despre o alarmă de retragere din fața unui atac al Avarilor, a luat-o la fugă producând panică în armată, și aceasta a trebuit să se retragă. Avarii uluiți au început să fugă și ei.

Desigur, acest amănunt foarte impresionant nu a putut fi neglijat de istoricii bizantini și de aceea l-au povestit în cronicile lor. Astfel, Theophanes, în cronografia sa, sub anul 589, înregistrează aceste cuvinte, ca fiind spuse în limba națională: *torna, torna, fratre ti patron foné*. Același fapt e reprodus și în cronica lui Theophilactus sub forma *retorna*, cuvinte spuse în limba țării: *epichorio glotti*.

Cel dintâi care ne arată această importantă mărturie este Thunmann, în „Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen

Völker, Leipzig, 1774, p. 341; apoi de Şincai în Cronica sa, sub anul 587.

De fapt, textele bizantine cuprind multe idiome balcanice şi denumiri de edificii din sec. al VI-lea, date de istoricul grec Procopius, secretarul lui Belisarius şi autorul unei istorii a războaielor lui Iustinian.

Unii istorici străini, ca Jiricek ¹⁾, au socotit aceste expresii româneşti vechi, drept termeni de comandă militară, întocmai ca şi cuvintele: cede, sta, move, transforma, largiter, ambula etc. La noi, Ovid Densusianu împărtăşeşte aceeaşi părere ²⁾; la fel D. Russo ³⁾ şi N. Iorga ⁴⁾. Totuşi *torna, torna, fratre, constitue primul document de limbă românească*, după cum argumentează Onciul ⁵⁾, Al. Philippide ⁶⁾, C. C. Giurescu ⁷⁾ ş. a., mai ales că nu se poate întrebuinţa într'o comandă militară termenul de *frate*, iar istoricii bizantini nu le-ar fi înregistrat, în acest caz, ca un fapt deosebit.

Pe de altă parte, o comandă militară se execută imediat, fără a fi reprodusă de ostaşii gata de luptă, aşa cum mărturiseşte cronicarul bizantin că „toţi strigau cât îi ţineau

1) Jiricek, în Archiv für slavische Philologie, XV. 1893, p. 98.

2) Ov. Densusianu: Histoire de la langue roum. p. 390

3) D. Russo: Elinismul în România, Bucureşti, 1912, p. 20 nota 1.

4) N. Iorga: în Buletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale, 1915, p. 116.

5) D. Onciul: Origini, p. 117

6) Al. Philippide, Origini. I. p. 504-508.

7) C. C. Giurescu, Ist. Rom. ed. II. p. 221. (1935).

gura și se îndemnau unul pe altul să se întoarcă, răcnind cu mare turburare în limba țării „*retorna*“ (Al. Philippide).

Totodată, trebuie de ținut seamă că ambii cronicari bizantini nu se copie unul pe altul, ci iau mărturia în chip izolat dintr'un anume izvor, vorbind de un camarad care s'a adresat unui soldat dinaintea sa și nu de un ofițer, ce singur ar fi avut dreptul să comande. D. Tache Papahagi socoate că acest cuvânt *torna*, spus de un soldat roman din munții Haemus, ar avea înțelesul de „a înclina“, prin faptul că în aromână, *torna* înseamnă: înclină, deci: „Se înclină, (ori se răstoarnă), frate!⁴⁾).

Dar, oricum s'ar înfățișa chestiunea, *acele cuvinte au fost spuse, reproduse și înțelese în limba părintească, adică în vechea limbă românească din secolul al VI-lea.*

4) T. Papahagi—Probleme de romanitate orientală, curs 1923.

Preocupări lingvistice.

Dacă am avea texte întregi de limbă străveche, studiile lingvistice s'ar reduce doar la câteva analize etimologice și multe controversă ar fi de-a-dreptul lămurite. Dar așa, curiozitatea științifică și pasiunile vor fi mereu, tot mai mari. Preocuparea aceasta au avut-o toate popoarele civilizate, din toate timpurile și ea va constitui, totdeauna, prilejul celor mai amănunțite cercetări, a celor mai migăloase iscodiri în tainele limbilor de altădată și a prefacerilor de veacuri și până azi, înlănțuind în nesfârșite studii corespondențele de elemente lingvistice și filologice.

Herodot povestește ¹⁾ că regele Egiptului, Psametic, voind să se convingă care a fost rasa cea mai veche de oameni, luă doi copii noi născuți și-i încredință unui cioban să-i crească la stână, într'o tăcere severă, hrănind pe copii cu lapte de capră. Psametic voia să afle primul cuvânt pe care-l vor pronunța copiii. După doi ani, acești copii rostiră cuvântul „becos”, ceea ce în limba frigiană înseamnă

1) Herodot, II. Euterpe, 2.

pâne, de unde și concluzia că Frigienii ar fi cei mai vechi oameni.

Iată-l pe Psametic un filolog legendar!

Acest cuvânt a dat, de altfel, naștere la multe discuții între filologi. S'a constatat rădăcina semitică *bk* a cuvântului; acesta desvoltându-se a dat în limba Fenicienilor silaba *bek*, terminația „os“ fiind evident elină.

Alți filologi derivă cuvântul din sanscritul „*pak*“ (Blakesley, Lassen) care a dat în elină *pepo* > lat. *coquo* > germ. *kochen* > engl. *cook* > alb. *buk* > sârb. *pecen*, toate cu înțelesul de *pâne*, alimente, nutriment, făcându-se apoi și deducția că și expresia *mac* pronunțată de copii cu înțelesul de *mamă*, a primit în același timp și semnificația de hrană, ca și cuvântul românesc *papa* (tată), având mai curând înțelesul de *papă* (=mâncă) ori *papă* (=mâncare).²⁾

Asupra originii vorbirii s'au emis multe teorii. Până la alcătuirea limbii au existat mai întâi forme simpliste de exprimare, constituind, astfel, limbajul. Unii cred că limbajul uman se trage din gestul animal, dar această imitație servilă n'ar fi dus decât la umilirea demnității omului. Mai curând s'ar putea crede că omul a răspuns cu un gest reflex sau cu o exclamație diferitelor emoții.

Dar interjecțiile fiind monosilabe, identice

2) Istoriile lui Erodot. trad. și coment. D. I. Ghica, II. pag. 6 (nota), București, 1912.

aproape în toate limbile, nu pot avea destulă valoare pentru evoluția vorbirii.

O a treia ipoteză pare mai convingătoare. Diferitele acțiuni primitive erau însoțite de strigăte, mai ales atunci când se găseau mai mulți inși în apropiere. Se observă și astăzi acest fenomen lingvistic la muncitorii din pădure, sau din câmpuri. Dela simplul reflex individual, limbajul a luat caracter de instinctivă comunicare generală de relație, prin mijlocirea simțurilor superioare primind, astfel, valoare socială.

Chiar astăzi, omul civilizat asociază prin diferite expresiuni ori prin cântece mișcările corpului. La muncile agricole, ori în fabrici, lucrătorii îngână un cântec lin, o fredonare, smulsă parcă din tainicul sunet al muncii. Soldații în marș vor cânta ritmic și vibrant, iar păstorii în munți sau în șesuri depărtate, vor doini nostalgic. Aceste considerațiuni ne-ar îndreptăți să credem că vorbirea s'a desprins din cântec sau din imnul adresat puterilor supranaturale; de aceea, la început, cuvintele care fixau diferite noțiuni erau neobișnuit de lungi, *asemănându-se dimensiunilor gigantice ale dinosaurilor și plesiosaurilor* (Jespersen, citat de O. Densușianu). ¹⁾

Dar oricare ar fi geneza limbajului, vorbirea nu s'a produs decât sub impulsul emoțiilor.

1) O. Densușianu. Probleme actuale de filologie, curs 1927.

„Originea vorbirii nu trebuie căutată sub aspectele prozaice ale vieții, ci în părțile poetice ale ei, în exuberanța tinereții”. (Jespersen).

Linguistii, căutând să afle modul străvechi ce a constituit principiul exprimării, au considerat imperativul și apoi indicativul ca forme inițiale și imediate, deoarece viața era destul de simplistă, iar omul primitiv trăia sub impresia prezentului. ²⁾ Chiar la popoarele înapoiate de astăzi observăm același lucru. Negrii nu se preocupă de viitor. Galbenii trăiesc mai mult în trecut, pe când Albii caută să pătrundă tot mai mult viitorul.

În legătură cu această problemă a originii vorbirii, în mod logic se naște o altă întrebare, aceea de a putea afla dacă vorbirea și-a făcut apariția într'un singur loc sau în mai multe părți pe pământul locuit de primitivi. S'au emis două teorii : una monogenetică, susținută de savantul italian Trombetti, care localizează limba primitivă într'o anumită regiune de pe glob, probabil în Iran. A doua teorie, poligenetică, e susținută de savantul Jespersen. Acesta conchide că vorbirea oamenilor primitivi a luat naștere simultan în mai multe părți ale pământului, de unde și deosebirea atât de adânci între graiurile diferitelor popoare. Prima teorie este favorabilă corespondențelor linguistice și filologiei comparate;

2) Ibid.

a doua teorie duce la grupări de familie a diferitelor limbi, fără a exclude corespondențele, ceea ce ne face să înclinăm spre teoria poligenetică.

Pentru a putea fi constituită ca limbă vorbirea trebuie să parcurgă în timp și spațiu un curs de elaborație și literarizare. Ajungem astfel, în domeniul lingvisticii propriu zise, care se ocupă cu diferitele probleme ale evoluției limbilor. Referindu-ne la filologie, observăm cum această știință se ocupă într'un mod mai restrâns și mai pozitiv cu structura și derivarea cuvintelor dintr'o limbă ; de aceea, filologia este subordonată lingvisticii.

Linguistica stă în legătură, totodată, cu toate faptele reale: etnografia (etnolingvistica), folklorul, psihologia, ajutând la reconstituirea unor obiecte, lucruri și cuvinte ieșite din circulație.

Observăm apoi că în timp ce filologul se reazămă pe sintaxă, lingvistul se bazează pe fonetică și mai ales pe fonetica experimentală.

Fonetica este studiul metodic al sunetelor ce compun cuvintele.

Din timpurile vechi au existat preocupări serioase pentru studiile filologice, în general. Astfel, filosofii greci, sofiștii, învățații alexandrini, apoi Romanii au făcut întinse cercetări în domeniul filologiei și cunoștințele lor, în această direcție, au fost transmise și evului mediu.

În timpurile moderne, aceste cercetări se

rează mai mult pe experiment decât pe deducții savante.

Abatele Rousselot, fost profesor la Collège de France, este întemeietorul foneticei experimentale¹⁾. Prin anumite aparate tehnice, se pot înregistra pe plăci sensibile sunetele, așa încât avem posibilitatea să distingem cele mai fine nuanțe ale articulației sunetelor. Totuși, fonetica experimentală se poate aplica numai la studiul limbilor vii și iată deci, cât de dificilă apare reconstituirea trecutului lingvistic. Trebuie dar să apelăm mereu și la fonetica istorică, deoarece îi vin în ajutor textele de limbă, gramatica istorică, semantica și în ultimul timp geografia lingvistică, aceasta nefiind privită unilateral, cum a făcut întemeietorul ei.

După felul lor de rostire, limbile au fost împărțite în mai multe grupe sau familii și anume:

Limbi monosilabice cuprinzând chineza, anamita, siameza, birmana, tibetana.

Limbi aglutinante: mongola, calmuca, tungusa, mandșu, dravidiana, mundaș, bantu, hotentota, boșimana, malaeza, javaneza, polinesiana, malgașa, melaneziana, eschimosă, finezo-ugriană, turco-tătara, samoieza.

Limbi flexionare: indo-europeana, semita.

2) La Români, cele dintâi studii de fonetică experimentală le-a făcut Iosif Popovici, cf. Mic tratat de lingvistică generală de Al. Procopovici, 1930 și Arhiv. Olteniei, An 1931, pag. 53-90.

Populația de limbă indo-europeană se împarte în două grupe: *satem* și *kentum*, după deosebirea caracteristică în prezența sunetelor (k) palatal și q (k) velar ¹⁾.

Teoria veche a migrațiunilor cu eliminarea limbii învinșilor în favoarea învingătorilor, are tot mai puțini adepți, deoarece lingvistica găsește apropieri de limbi care istoricește nu par posibile. Astfel, sunt isbitoare asemănări între limba Australienilor și a Indienilor din America de Sud, deși e greu să ne dăm seama cum s'a produs acest contact în timpuri atât de îndepărtate. De aici s'a născut ipoteza undelor sau continuității graiurilor (*Welentheorie*) a lui J. Schmidt și geografia lingvistică a lui Gilliéron. Ipoteza undelor nu-i convingătoare însă, iar metoda lui Gilliéron exclude în ultima analiză filologia istorică și evoluția spirituală a cuvântului, deoarece vecinătatea geografică pare a constitui mai curând un indiciu de asemănare etnică, decât posibilitatea împrumutului. Observăm, aşadar, că părerile se reduc la două ipoteze:

1) Aceleași fenomene de limbă au apărut în mod independent în *mai multe vorbiri omenesti*. Adepții acestei teorii sunt încadrați mai mult în școala indo-germanistă.

La noi, d. Sextil Pușcariu, fiindcă nu admite baza de articulare, susține la fel apariția in-

1) Iuliu Valaori: Elemente de lingvistică indo-europeană, București, 1924.

dependentă în mai multe locuri al aceleiași fenomen, spre exemplu, africativizarea lui *c*, *g*, înainte de *e*, *i*, pe teritoriul românesc.

2) Același fenomen sau aceleași fenomene lingvistice, pe care le întâlnim în diferite locuri ale unui singur teritoriu lingvistic, au origine comună într-o limbă străveche. Această teorie a preconizat-o școala romanistică.

Savantul filolog G. Millardet, în studiul său *Linguistique et dialectologie romanes*, Paris, 1923, rezumând diferitele teorii filologice, arată unele greșeli ale geografiei lingvistice și se ocupă apoi pe larg de multele domenii ale lingvisticii precum și de probleme nouă de metodă, care intră în preocuparea, exclusiv, a specialiștilor.

Limba și literatura ca valoare **formativă a românilor.**

Vieța omenească, depășind starea organic —biologică, tinde către spiritualizare și ideal; iar prin cugetare, omul și-a lărgit cercul vieții, trecând dela faza sensorială în domeniul spiritual.

Limba cu toată bogăția ei de expresii, a creat o lume nouă a vieții umane. Prin cuvinte au fost reprezentate la diferite popoare —dar în chip deosebit,—aceleași noțiuni. Prin cuvintele care traduc noțiunile s'a format, încetul cu încetul limba omenească, luând mereu forme nouă de manifestare, împodobindu-se cu figuri de stil și de cugetare, și continuând să se înlădă după armonia tot mai plăcută a sunetelor.

Limba, această zămislire a omului, deși a fost dăruită cu puterea veșniciei mai mult decât alte creațiuni geniale omenești, s'a cuibărit, doar, în strâmtul culcuș al creierului omenească. Dar în același locaș îngust se desfășoară întreaga dramă a vieții umane; iar limba, fără să poată aparține individului decât numai ca

expresie, a intrat dela început în funcțiune socială, dând astfel posibilitate spiritelor să comunice între ele. Sufletul popoarelor a fost determinat, în mare parte, de felul cum au putut fi exprimate, împărtășite și gândite noțiunile sau conceptele.

Alături de puterile naturii care acționează direct asupra organizației noastre psihofizice, intervine în chip permanent spiritul, spre a elibera pe om de mediu și a-l scoate din sfera impresiilor primitive, situându-l în domeniul cugetării prin mijlocirea graiului cultivat și idealizat.

Este fără îndoială că natura a determinat aptitudinile și a dezvoltat viața sufletească a individului, cât timp nu s'a pierdut contactul cu ea.

Din moment ce natura a început să fie tăinită și înlocuită prin vorbe, sufletele s'au denaturat. Cu acest sistem, nu e de mirare că sufletele se pot și înstrăina, căci, spre a satisface gustul de erudiție, se transmit fără limită cunoștințe despre natura altor ținuturi, fără să mai cunoaștem natura țării noastre, cu toate bogățiile și frumusețile sale, oamenii care o locuiesc, ocupațiile acestora și întreaga manifestare a vieții lor.

La fel se poate întâmpla și cu graiul nostru. Vocabularul limbii materne cuprinde un sistem de concepte cu care gândim în viața de toate zilele. Dar limba noastră, atât de bogată

în figuri și imagini, oglindește în chip expresiv viața noastră de totdeauna, în cele patru fețe ale ei : naturală, materială, spirituală și socială.

Pronunțarea estetică a sunetelor din limba română, ca și aceloră din limbile neolatine, dau o strălucire deosebită vorbirii noastre, provocând stări afective ce îndulcesc raporturile (de conviețuire) și relațiile (de înțelegere) sociale. Nu sunt, doar, fără înțeles zicalele poporane : Vorba dulce mult aduce; limba taie mai rău decât sabia; limba îndulcește, limba amărăște; expresii, ce au dus și la denumirea unei persoane caracteristice : Limbă —Dulce, sau la caracterizarea însăși a limbii noastre în intuiția și simțirea poetului anonim :

Spune mândră adevărat,
Adevăr și nu minciună
Precum vorba noastră sună.

Sau :

De când eram încă mic
Doina știu și doina zic.

Deși cuvintele din orice limbă au valoare utilitară, totuși același cuvânt poate să aibă deosebite înțelesuri psihice, deoarece utilitatea se naște și ea din afecțiune. De pildă, cuvântul *om*, denumind ființa rațională, poate să și caracterizeze această ființă : *Pe drum trece un om. Acesta-i om odată ! Iată un om, zicea Esop. Ecce homo, zicea Pilat referindu-se la seninătatea suferinții lui Iisus. Omu-i*

om, cu toate calitățile și cu toate păcatele sale.

Sau: Puternic este atletul, puternic șeful, dar mai puternic ori prea puternic: Dumnezeu. Este puterea fizică, puterea autoritară sau abuzivă și puterea divină.

Încrezător în puterea fizică și acea sufletească, Românul nu admite teroarea; de aceea nici nu reacționează cu violența brutală, ci cu nădejdea în Prea-Puternicul. Cuvintele care au avut la început un înțeles concrect, s'au abstractizat cu timpul. Paganus, însemna *om de țară* în limba latină, iar la noi s'a schimbat în înțelesul de păgân. Calvar, muntele unde a fost crucificat Iisus, a luat înțelesul de *crudă suferință morală*. Și exemplele pot merge la nesfârșit, înțelegând din aceasta cum prin limbă, viața depășește sensibilul și materialul; trece pe un plan ideal și, tot prin limbă, exercită o mare putere formativă a indivizilor.

Individul, apoi, nu poate rămânea închis în eul său, tocmai prin faptul că graiul îl pune în contact cu toată comunitatea servind, prin aceasta un dublu scop: *desăvârșirea ființei proprii și progresul social*.

Limba română, bogată în expresii și figuri —mai ales în comparații și caracterizări,—așa cum a fost ea turnată veacuri de-a-rândul în doine și cântece, în basme și zicale, în proverbe și ghicitori, a format sufletul acestui neam duios și vrednic, ingenios și sobru, glumeț și înțelept. Expresivitatea prin excelență

a limbii noastre o dovedește și întrebuintarea verbelor fără pronume, a expresiilor impersonale, a locuțiunilor și dictoanelor (În ruptul capului; cu șosele, cu momenele; dedesubtul vorbelor; cu alte cuvinte; păcatele mele; dai n'ai; etc.) sau maxime solemne ce reproduc memorabile expresiuni latine: tot un drac (ejusdem farinaem), gata (finis) legea-i lege! (Dura lex, sed lex); ori perifraze și simboluri (Lupu din fabulă Cel-de-pe-comoară; ca un miel, al naibii) sau chiar polozenii:

„Când o face plopul pere
Și răchita vișinele”.

Pentru o exemplificare mai plastică, cităm un fragment din Harap Alb:

...„Atunci Harap Alb ieșind *plin de mâhnire*, se duce în grajdii la cal și netezându-l pe coamă și sărutându-l zice:

— Dragul meu tovarăș, la *grea nevoie* m'a băgat iar Spânul. Amu a scornit *alta: ci-că* să-i aduc pe fata Împăratului Roșu de unde-oi ști. Asta-i curat *vorba ceea: poftim pungă la masă, dacă ți-ai adus de acasă. Se vede că mi s'a apropiat funia la par.* Cine știe ce mi s'a mai întâmpla? Cu Spânul *tot am dus-o cum am dus-o, căne-cănește* până acum. Dar cu omul roșu nu știu zău, *la cât mi-a sta capul.* Și apoi unde s'o fi găsimd acel Împărat Roșu și *fata* lui, care *ci-că* este o *farmazoană cumplită*, numai *cel de pe comoară* o fi știind. Parcă dracul vrăjește de n'apuc bine a scăpa de

una și dau peste alta. Se vede că m'a născut mama într'un ceas rău, sau nu știu cum să mai zic ca să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu. Mă pricep eu tare bine, ce ar trebui să fac ca să se curme odată toate aceste. Dar m'am deprins a târî după mine o vieată ticăloasă. Vorba ceea: Să nu de Dumnezeu omului cât poate el suferi.

—Stăpâne, zise atunci calul, nechezând cu înfocare, nu te mai olicăi atât. *După vremea a fi el vreodată și senin. Dacă ar sta cineva să-și facă samă de toate cele, cum chi-tești d-ta, apoi atunci ar trebui să vezi tot oameni morți pe toate cărările...* Nu fi așa de nerăbdător! De unde știi, că nu s'or schimba lucrurile în bine și pentru d-ta! Omul e dator să se lupte, cât a putea cu valurile vieții, căci știi că este o vorbă: nu aduce anul ce aduce ceasul. Când sunt zile și noroc, treci prin apă și prin foc și de toate scapi nevătămat. Vorba cântecului:

*Fă-mă mamă cu noroc
Și măcar m'aruncă 'n foc".*

Observăm cum toate expresiunile subliniate sintetizează o vieată socială trăită lung timp și prin mijlocirea lor—oricât ar părea de simple—s'a format și s'a întărit sufletul neamului nostru.

Înainte de scrisul românesc, înainte de înființarea instituțiilor de cultură, cu variatele lor forme și deosebitele metode mai mult teo-

retice și prea puțin aplicate, am avut graiul românesc drept unicul ferment de închegare și de formare sufletească a poporului acestuia scoborîtor din nobila gîntă geto-latină.

Este un fenomen surprinzător de viață socială, pe care-l dovedesc Românii în trecutul lor atît de sbuciumat. Năpustiți de barbari, încercuiți de păgâni, furați de pămînt, birniciți și pîngăriți chiar de dușmanii din afară ori de aceia dinlăuntru, Românii au rezistat și s'au oțelit. Au rezistat și s'au oțelit Românii autentici prin ajutorul armei lor, aceleia mai puternice care a fost *limba*. Pe lângă valoarea formativă a românimii, limba ne-a păstrat ca națiune și datorită conservatorismului ei ne-am păstrat și latinitatea.

Isgonită de vitregia timpurilor din biserică și din palate, limba noastră s'a retras în văgăuni și în codri, la munți și pe văi, fiind păstrată cu sfințenie și purtată cu grijă de păstori și de plugari, care în momentele de răgaz sufletesc, o turnau și în jalnic vers ori în tănuite basme. Așa au fost găsite târziu aceste producțiuni, neatînse, comoară de documentată și simțită viață românească, din Carpați până la Pind, dela Nistru, până la Tisa și până mai departe de cele mai vechi hotare.

Printre alte însușiri, limba noastră se mai caracterizează prin politețea de adresare cum se vede în folosirea pronomelor substantivale,

prin respectul cuvenit după vârstă și bună situație socială. Expresiile *mata*, *dumneata*, *Măria Ta*, sunt atât de naturale, încât încercările de înlocuire prin *tu* sau *voi* au rămas de-a-dreptul ridicole.

Potrivit cu cerințele și relațiile sociale, cuvintele din limba noastră au tins și ele spre idealizare. Dela denumirea unui concept de natură materială s'a trecut la reprezentarea conceptelor de natură afectivă, spirituală, morală ori socială, după cum am arătat mai sus.

Așa s'a format în decursul veacurilor sufletul Românului și așa s'a manifestat el pe scara civilizației, prin mijlocirea graiului său.

Cuvintele, având și ele viața lor, se uzează, îmbătrânesc, însă nu mor; dar sunt înlăturate încetul cu încetul din circulație. Filologii se ocupă mai pe larg de aceste dispariții și suprapuneri lexicale, folosind mai cu seamă prețiosul studiu al lui Darmesteter: *La vie de mots*.

Și din limba noastră s'au pierdut cuvinte vechi românești de origine latină; altele în chip natural, au venit să le înlocuiască, fără ca simțirea românească să fie denaturată. Noțiunile fiind concepute odată de geniul unei limbi, aceasta poate fi transmisă prin alt cuvânt. Numai împrumuturile și imitațiile fără temei întârzie dezvoltarea firească a limbii, primejduind totodată puterea formativă a poporului. Se pare că noi Românii ne găsim astăzi în această perioadă

critică de infiltrație străină, mai mult decât în timpul diverselor curente lingvistice și literare exagerate.

Dacă latinismele, grecismele, ori franțuizmele denaturau în trecut limba unei clase sociale, de cele mai multe ori suprapuse vieții autohtone, azi trebuie să ne îngrijoreze într'adevăr infiltrația în masele poporului a cuvintelor străine, venite chiar din țară dela anumite neamuri; sau le aducem noi singuri, fără măsură, de peste hotare, așa încât spoim ciudat și urît graiul acestui popor românesc.

În contrast cu limba veche și înțeleaptă a strămoșilor noștri, nu ni se pare oare că prea ne încântăm de expresii neînțelese de multe ori, nepotrivite noțiunilor și străine de sufletul nostru? Așa jignim estetismul limbii noastre prin folosirea unui glosar de argot-uri sau chiar de trivialități, ce ne aparțin. Să-și reîmprospăteze oricine discuțiile sătenilor strânși la o întrunire politică, ripostele dela galeria unui teatru, discuțiile școlarilor în recreație, pe stradă în general, manierismele dintr'un salon de dans, desbaterile parlamentare de ieri, discuțiile la o conferință sau la un congres profesional și pretutindeni unde se adună lume din toate straturile societății. Nu este adevărat că, în afară de cuvintele necesare și estetice foarte multe din ele sunt spuse de prisos și chiar de-a-dreptul primejdios?

Pentru a ne instrui și a ne înălța sufletul,

suntem nevoiți să alegem cu multă băgare de seamă anumitele clipe consacrate conferințelor ori lecturilor alese, îmbrăcate și acestea în mare ținută. Dar scopul final către care trebuie să năzuiască o limbă mai este și altul.

Fie vorbită, fie scrisă, limba să urmărească realizarea adevărului, a binelui și frumosului.

Dela noțiuni ne ridicăm la judecăți, apoi la raționamente și cugetări. Existența, în înțelesul larg al cuvântului, nu poate fi concepută decât prin cugetare. Fără a ne închide în turnul de ivoriu cu depozitul nostru de cunoștințe și de gânduri, ci dăruindu-ne societății prin mijlocirea graiului idealizat, servim adevărata cultură umană; altfel, asistăm singuri doar la o sublimă auto-mistuire a spiritului, întru nimic folositoare omenirii.

Dacă simpla propozițiune — rezultat al gândirii — se exprimă prin viu grai ori prin scris, caracterul ei nu poate fi decât implicit social. Cu atât mai mult arta, filosofia, știința, trebuie să intre în funcțiune socială.

Mărginindu-ne la domeniul literaturii, ca un aspect numai al vieții culturale, observăm cum oricât de simple ar fi expresiile într'o scriere, ele pot înfățișa sentimente adânci și idei înalte, care contribuie într'o largă măsură la formarea sufletească a unui popor.

A rămânea însă numai la simpla reproducere a celor auzite și la mecanica transmite-re a celor văzute ori memorizate, este ca și

cum am străbate regiunile țării într'un cupeu închis și fără ferestre, povestind tovarășilor noștri de drum despre frumusețile și bogățiile ținuturilor pe unde am trece.

Dacă învățământul naturii nu se poate face decât în contact direct cu natura, tot astfel și frumusețile scrierilor nu vor putea fi simțite ori gândite, înainte de a le fi gustat direct.

Literatura unui popor tinde să provoace emoții deosebite de acelea pe care ni le produc priveliștile naturii. Dacă natura cu variatele ei aspecte deșteaptă în noi emoții pur psihologice, literatura poate să producă *emoții estetice* realizând astfel frumosul. Frumusețea estetică este în același timp și frumusețea morală, izvor nesecat de creațiune și idealizare a *existenței* umane. Căci literatura nu este numai un domeniu de încântare și înălțare sufletească, ci și un mijloc de a crea valori în stare să mărească patrimoniul culturii omenești. Dar valorile spirituale nu se crează decât în societate și prin societatea cea mai apropiată căreia îi aparții.

După cum pentru cunoașterea naturii nu-i necesar să trecem numai decât hotarele țării noastre, tot astfel și pentru cunoașterea literaturii nu ne putem lipsi mai întâi de ceea ce este al nostru, specific național, deoarece în scrierile și în operele de artă naționale se oglindește natura patriei și viața socială a românimii de azi și din trecut. Pastelurile lui

Alecsandri și ale lui Coșbuc, Pseudokinegeticos (Odobescu), România Pitorească (Vlăhuță), Vieața la țară, În război (D. Zamfirescu), Balade și Idile (Coșbuc) Șoimii (Sadoveanu), Răscoala (L. Rebreanu); Trilogia lui Delavrancea, Amintiri din copilărie (Creangă) etc. sunt modele pentru formarea sufletului românesc.

Dar chiar primele noastre scrieri românești n'au avut numai caracterul informativ, nici n'au satisfăcut un gust de erudiție al cărturarilor noștri, ci un impuls emotiv determinat de cerințele existenței noastre la noua formă de viață, a dus la alcătuirea literaturii religioase și istorice-naționale. Sufletul românimii era făurit în spiritul limbii neaoșe din vechile predoslovii, cum zicea și poetul erou Alex. Mateevici:

Limba noastră-i limbă sfântă,
Limba vechilor cazanii,
Care-o plâng și care-o cântă
Pe la vatra lor țărani.

Prin scrierile cronicarilor și prin documentările savanților transilvăneni ne-am cunoscut trecutul. Cu Gh. Lazăr, Gh. Asachi și Eliade Rădulescu am intrat în faza eroică a literaturii românești. Cu Alecsandri, Creangă, Eminescu, Caragiale, Coșbuc, Goga, Brătescu Voinești, ne-am afirmat, într'adevăr, chiar în fruntea literaturii altor popoare.

Problema care se pune acum și se cere

rezolvată în mod imperios, este aceea a răspândirii scrisului românesc în marea mulțime de țărani, începându-se cu cartea fundamentală a creștinului: Sfânta Scriptură.

Românii fiind cel mai vechi popor creștin, pare uimitor, din casa lor să lipsească Evanghelia, cu dreapta explicare. Este adevărat că suntem subjugați prea mult de realitatea răscolitoare a vremii, dar nu se poate trece peste marele adevăr, că Sfânta Scriptură pune în contact sufletul oamenilor cu Divinitatea. Evanghelia este cel mai puternic îndreptar al vieții și lumea se cucerește mai ușor prin cuvântul ei decât prin sabie. În acest scop istorisirile scoase din pildele Mântuitorului și din învățătura evangheliștilor pot lumina un început de mare operă educativă a vieții sociale.

Este neîndoios, apoi, că literatura are un rol hotărâtor în formarea sufletească a unei națiuni. Dar numai o literatură selecționată după vârste și după mediu, care să pătrundă în familie, în școală și în marele public, poate duce la edificarea sufletească; și am rămânea uimiți în scurt timp de puternica transformare sufletească a mulțimii, când cei dăruiți cu misiunea apostolică și-ar îndeplini astfel chemarea lor.

Dacă toate cuceririle sufletești și toate convertirile, nu s'au făcut decât prin acest procedeu, după multe și grele jertfe, în vremuri

când libertățile erau încătușate, cu atât mai vârtos astăzi, în zile de mai multă libertate, sfortarea cărturarilor, mari și mici, nu poate fi atât de grea, pentru a răspândi pretutindeni cărțile bune și folositoare.

Numai așa ne vom iubi copilăria și trecutul, vom deștepta în suflete mila și duioșia și vom trezi în mulțime sentimente și idei printr'o argumentare indirectă, fără a dăscăli inutil această mulțime.

Câtă duioșie nu pătrunde în sufletul nostru numai la citirea unui fragment din *Moartea lui Castor* !

.....„Și acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele desnădejdi în fața ruinii neamului.

A doua zi de dimineață mă trezește același glas tânguitor al câinelui. Mă îmbrac, îmi iau pușca din cui, două cartușe din cutia mesei și ies în curte.

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeia, care m'a văzut și m'a înțeles fuge în bucătărie plângând.

— Castor, vin'aici !

Castor se târăște cu greutate după mine până la maidanul de peste drum. Aci se culcă pe partea dreaptă, lăsând descoperit locul inimii....

După ce s'a isprăvit, m'am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în odaie, am trântit pușca pe pat....

Ușa din dreapta s'a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m'a cuprins în brațe. Pe cealaltă ușă a intrat Maria și Dinu, amândoi slugi de peste treizeci de ani în curtea noastră: — și cu toții am plâns pe tăcute moartea lui Castor care ducea departe — mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna".

Cu lecturi de acest fel putem forma suflete, care se vor îndrepta apoi, dela sine, spre noi.

Îmbunătățirea morală a unei nații se cuvine să se facă dinlăuntru prin ea însăși", spunea cărturarul moldovean Gh. Asachi.

În concluzie, prin limbă păstrăm și transmitem monumente verbale; prin literatură îmbogățim spiritul și prin amândouă aceste mijloace facem capabil pe om și societatea o putem forma în adâncime.

Nu va fi sărbătoare mai mare pentru neamul nostru, decât în ziua când limba curată și literatura autentică românească vor stăpâni toată viața spirituală a românimii; căci originea noastră, pământul acesta și sufletul nostru sunt nesecate surse de sănătoasă viață creatoare.

Circulația motivelor artistice.

În judecarea operelor de artă trebuie să ținem seama, în primul rând, de originalitatea ideilor și de originalitatea simțirii; iar în al doilea rând, de plăzmuirea motivelor și de influențele pe care le suferă arta nouă dela producțiunile trecutului.

Astfel, în literatura universală, operele clasice ale antichității, ca tragedia greacă, își dobândiseră valoarea prin noutatea subiectului; totuși, tragedia clasică franceză folosind aceleași subiecte, își cucerește superioritatea prin originalitatea de simțire și plăzmuire în creațiunea artistică.

Noutatea, de fapt, nu asigură valoarea operei, dacă lipsește realizarea artistică; aceeași temă sau aceleași motive comune, deși le găsim în operele diferiților scriitori, totuși numai unii din aceștia pot să intre în templul artei.

Raportând aceste considerațiuni la literatura română, observăm chiar în poezia lui Eminescu idei și teme, poetizate și de alți înaintași din literatura universală sau chiar din literatura națională.

Astfel, poezia „La steaua” este inspirată după *Der Stern* a lui G. Keller. Ideea aparține, așadar, poetului german.

Făcând însă analiza comparativă a celor două producțiuni poetice, ne dăm îndată seama de superioritatea poeziei lui Eminescu, prin plasticitatea ideii și originalitatea simțirii, armonizând în graiul național elementele poetice ale operei:

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue
Era, pe când nu s'a zărit
Azi o vedem, și nu e.

Tot la fel, sonetul „S'a stins vieața”, compus după modelul poeziei lui G. Cerri, întrece mult originalul, prin plasticizarea meditației senine în fața nimicniciei vieții.

Nu mai amintim aici atâtea idei și concepții filosofice cunoscute de Eminescu din vastele sale studii și cărora poetul le-a dat toată strălucirea artei.

Urmărind însă motivele poetice pe care le-au cântat la noi și înaintașii lui Eminescu, ne putem opri la poezia „Amorul unei marmore”. Compusă de poet la vârsta de 18 ani, poezia cuprinde strofe întregi din elegia erotică a lui V. Alecsandri: „O seară la Lido”, publicată în volumul *Lăcrămioare*. Eminescu a dat însă o formă impersonală sentimentelor și o mai accentuată pasiune verbului. Unele imagini, apoi, din poeziile lui Alecsandri le întâlnim

la Eminescu altfel turnate și concepute de marele maestru. Astfel, versurile din pastelul „Iarna”:

Soarele rotund și palid se străvede printre nori

Ca un vis de tinerețe printre anii trecători,

înfățișează doar, printr'o comparație, vârsta omului, pe când la Eminescu întâlnim imaginea plină de fior a neantului, în care va dispărea întregul univers:

Soarele, ce azi e mândru, el îl vede trist și roș

Cum se 'nchide ca o rană printre nori întunecoși.

(Scrisoarea I)

Dacă la Eminescu, acest maestru al versului și geniu al creației poetice, întâlnim urme, unele chiar apropiate de textul altor producțiuni literare, înțelegem cât de rare sunt capodoperele artistice și cât de ușor ne grăbim — de foarte multe ori — să slăvim, fără niciun discernământ sever, cohorte întregi de scriitori.

În literatura românească, după Eminescu se mai ridică maeștri de mare valoare: G. Coșbuc și O. Goga, pe care i-a vestit mai dinainte Titu Maiorescu. Nu înțelegem să coborâm meritul altor meșteri ai scrisului românesc, dar temele cântate de cei mai mulți nu mai sunt nouă în privința ideii, nici originale ca simțire, ci se prezintă doar drept acorduri sau acompaniamente, relativ plăcute, ale capodoprelor maeștrilor.

Să urmărim pe câțiva din cei mai de seamă: Alexandru Vlăhuță scrie sub directă influen-

ență a lui Eminescu. Poezia „Unde ne sunt visătorii” este desprinsă din *Epigonii*, ca idee și expresie. Poezia „Dormi în pace” cuprinde aceeași meditație în fața existenței vremelnice a omului ca și *Mortua est*. Chiar muzicalitatea versurilor este eminesciană.

Duiliu Zamfirescu urmează pe același maestru în poeziile filosofice; și mai ales „Pali-nodie” nu-i decât un crâmpei din *Glossa* lui Eminescu.

Panaît Cerna revarsă în poezie același sentiment de neliniște metafizică eminesciană; sau cultivă un optimism intelectual, întâlnit la Vla-huță; ori devine chiar tributar ideologiei sociale din oda lui Gr. Alexandrescu „Anul 1840”, după cum se observă în versurile următoare din poezia „Către pace”:

*O Zee, dacă sceptru-ți ar fi să'ncremenească
In formele de astăzi vieața pământească,
Rămâi mai bine 'n lumea visării ne 'mplinite.*

Amintind versurile din oda lui Alecsandrescu:

*An nou! Aștept minunea-ți ca o cerească lege;
Dacă însă păstorul ce tu ni l-ai alege
Va fi tot ca păstorii, de care avem destui,
Atunci lasă în starea-i bătrâna tiranie,
La darurile tale, eu nu simt bucurie;
De îmbunătățiri rele cât vrei suntem sătui.*

Și, dela Gr. Alecsandrescu până la Cerna sunt 70 de ani!

De altfel, oda filosofică-socială „Anul 1840”,

socotită de unii critici printre capodopere, influențase și pe Eminescu.

În „Mortua est” găsim versul:

Ce-un secol ne zice, ceilalți o deszic,
asemănătoare versurilor din poezia lui Alecsandrescu:

*Și un an vine, trece și alta n îl moștenește,
Și ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia.*

Referindu-ne la creațiunea artistică a lui Coșbuc, remarcăm influența sa puternică asupra poeziei românești prin aducerea unui suflu de nouă viață creatoare, dând intensitate sentimentelor autentice ale Românului legat de natura țării sale și de viața rustică a satelor, întocmai cum ne obișnuise și creațiunea în proză a lui Creangă.

Poezia naturii cu fondul ei de viață sănătoasă și reală, așa cum ne-a redat-o Coșbuc, n'a mai realizat-o nimeni în chip atât de fericit, deși alți poeți următori, ca Șt. O. Iosif și N. Crainic, sunt și ei iscusiți interpreți ai simțirilor poporane și ai naturii sănătoase.

În continuare, Octavian Goga, poetul profet și misionar al triumfului smuls din mistica revoluționară a unui neam subjugat, și-a găsit ecou într-o pleiadă întreagă de scriitori, care aveau să cânte apoi vremuri nouă, fie de durere fie de biruință.

Poeziile valabile și regeneratoare de viață românească tradițională, apărute mai ales de

la 1919 încoace, deci după întregirea neamului, slujesc cu credință la altarul de sănătoasă inspirație a măștrilor amintiți, pe care urmașii îi cercetează uneori până la pastişare.

Astfel, deschizând volumul de poezii *Limpezimi* al lui I. Pillat, observăm, de exemplu, poezia „Interior“, cum începe subț inspirația și muzicalitatea versului din *Impărat și proletar* a lui Eminescu, altoindu-se cu versuri de ale poetului pătimirii naționale:

Pe scrinul scund, pe masa de mahon

.

Atinsă, strună tainic a sunat

Și Sân Nicoară din icoana veche

Rămâne mut cu deget ridicat

Și cântecul tăcerii în ureche,

versuri, ce se raportă, evident, la o imagine din poezia lui Goga:

Blând zâmbește din icoană, cuviosul Nicolae (Pace).

Poezia „Vântul“ a lui I. U. Soricu este o ăscușită plăzmuire după oda elegiacă „Oltul“ a lui O. Goga, după cum idilile lui V. Militaru derivă de-a-dreptul din acelea ale lui Coșbuc.

Critica științifică, așadar, are una din cele mai grele dar și mai nobile misiuni pentru ierarhizarea valorilor artistice și pentru proclamarea măștrilor de epocă literară.

Paralel cu tradiționalismul nostru literar, a luat ființă poezia imaginilor colorate și sonore

destul de agreabile, atâta timp cât nu cad în robia curenților literare extremiste. Înaintașul acestor forme nouă este Al. Macedonschi. În cele mai multe cazuri suntem nevoiți să ne încântăm de inducția motivelor poetice, mai ales urmărind producțiunile literare din ultimii zece ani. Majoritatea poezilor s'au deprins să-și înceapă ucenicia la alți ucenici mai vârstnici, care, și aceștia sufăr inducția temelor cunoscute la un prieten literar, discipol al unor înaintași de o problematică originalitate. Este un fel de contagiune literară sau un rapt indirect din mlădița unor capodopere, ori vaporease broderii de dulci sau amare suspine.

Lipsește acestor stihuitori receptivitatea simfoniei etnice și cultura artistică ori filosofică.

Originalitatea poetică fiind pecetea creațiunilor artistice, critica literară va trebui să deslușească izvoarele de inspirație și circulația motivelor poetice, care se încrucișează chiar în operele cele mai valoroase și apoi, judecând felul de transformare al materialului poetic și însuflețirea ori scânteierea intimă a cuvântului, să se poată orienta mersul analizei critice pentru determinarea capodoperelor.

Numai aprofundând astfel studiul comparativ al circulației motivelor de inspirație în artă, ne vom putea da seama cât de restrânse sunt temele artistice și cât de mult suntem nevoiți să întârziem în câmpul variațiilor aceluiași te-

me, pentru a gusta cu plăcere motive comune, mai mult sau mai puțin strălucitoare.

Iată de ce, de atâtea ori te cuprinde nostalgia de lumea capodoperelor universale: *Iliada*, *Divina Comedia*, *Faust*, sau „*Luceafărul*” lui Eminescu, pentru a mai putea evada din prozaismul decolorat al târgurilor.

Aspecte ale poeziei lirice.

Literatura unui popor oglindește, în bună parte, fenomenul social caracteristic vremurilor și poate să deschidă totodată drumuri nouă, spre alte forme de viață.

Astfel, în operele consacrate ale scriitorilor noștri din trecut, vedem viața noastră românească—în marile ei manifestări — cu revărsări de idei și sentimente în care am năzuit și la al căror foc sacru ne-am înălțat sufletul.

Un curent literar în creștere, reușind să străbată în adâncime totalitatea fenomenelor sufletești-sociale, reprezintă caracteristica unei epoci culturale a poporului. Așa am cunoscut și noi un clasicism, un romantism și un realism, aceste trei mari curente sub imperiul cărora s'a dezvoltat literatura și istoria, chiar știința și, în genere, activitățile sociale în cadrul lor respectiv.

Cu aceste constatări, simțim nevoia să fim preocupați în chip atent și stăruitor de literatura noastră, pentru că într'însa privim doar estetismul vieții și frumosul întrupat, ce produc fiorul permanent al emoției artistice.

Privind aspectele literaturii actuale, este cu atât mai firesc să ne întrebăm asupra curentelor literare cunoscute, pentru a putea întrezări — în viitorul mai apropiat ori mai depărtat, — atât formele de existență, cât și acelea de nouă creație a spiritului românesc în toate domeniile sociale.

Ne mărginim deocamdată numai la poezia lirică; la această poetică manifestare a varia-telor sentimente omenești, direct exprimate de artist.

Dacă impresia multora, din aceia care se preocupă de aspectele lirice actuale, este că ne aflăm în plină nebulositate literară, nu este mai puțin adevărat, că lirica, în special, este predispusă să îmbrace hlamida cuvintelor împodobite cu mărgăritare de idei și de sentimente, dar și haina vorbelor brodate în cele mai ciudate arabescuri.

Poeții noștri consacrați din trecut au izvodit în forme tot mai alese încântătoarele priveliști ale naturii și au turnat în versuri nepieritoare profunzimi de sentimente, slăvind Divinitatea, Patria și Iubirea. (Alexandrescu Alecsandri, Eminescu, Vlahuță, Coșbuc, Goga, Iosif, Cerna).

Problema vieții, fenomenul social, poetizarea concepțiilor filosofice au înălțat lirica română, prin geniul cunoscuților artiști din trecut, și ne-au așezat pe treapta literaturii universale. Din icoanele naturii, din orto-

doxismul nostru creștin, din ecoul gloriei trecute, din fiorul bucuriilor sau al suferințelor intime, marii maeștri pomeniți au reușit să creeze simfonia liricei românești.

Fără a rămânea numai în domeniul unor sensibile revărsări de sentimente, creatorii de artă au adâncit și problemele vieții contemplative, chinuitoare uneori, străbătute de duhul răsvrătirii altădată, reflectând la un trecut măreț sau năzuind în depărtate seninătăți filosofice.

În templul liricei românești s'au sculptat pe veșnicie imagini plastice, cu mistică originalitate; idei înalte și sentimente adânci, după concepția etică sau după firea plăsmuitoare de frumos și de emoții estetice. Chiar poeții vizionari, stăpâniți de credința liricei misionare, se desprind din trecut ca umbre sfinte, ceea ce a făcut pe marele Eminescu să încheie partea I-a din Epigonii, cu versurile :

*„Sufletul vostru un înger, inima voastră o liră
Ce la vântul cald ce-o mișcă, cânturi molcome respiră
Ochiul vostru vedea'n lume de icoane un palat“ ... ,*

Urișa personalitate artistică a lui Eminescu, care a creat cele mai desăvârșite capodopere ale poeziei noastre lirice, a eclipsat însă „combinarea măestrită“ a scriitorilor din prezent și s'a eternizat astfel, ca un astru puternic strălucitor, pe firmamentul literaturii noastre aruncând înainte-i scânteii, pururi aprinse.

Din flacăra eminesciană s'au aprins lumini sfinte în creațiile lui Al. Vlahuță, Panait Cerna și chiar în ale lui D. Zamfirescu ; precum și sfioase candelă ce licăresc în poeziile unor firi mai sensibile : O. Carp și Traian Demetrescu. Alți poeți mărunți s'au mistuit la atingerea lirice eminesciene.

Dar inepuizabila fântână și varietatea pitorească a sufletului și a gliei, de o sănătoasă seninătate sau de o profundă pătimire națională și-au găsit cea mai minunată expresie în creațiile altor maeștri : Coșbuc, Iosif și O. Goga.

După lirica tezistă preeminesciană, am cunoscut la Eminescu lirica plină de freamăt a unor puternice emoții—intelectuale de multe ori—pe care le deșteaptă farmecul naturii și al iubirii. (Și dacă ; S'a dus amorul), la fel contemplarea pasivă și neliniștea metafizică mai ales, plecând din adâncuri psihice individuale (Melancolie ; O Mamă) ; din sborul gândirii spre nemărginire (Luceafărul) ; din sufletul colectiv al neamului său (Scrisoarea III-a, Doina) ; ori din răscolitoarele forme ale alcătuirii sociale (Inger și Demon ; Impărat și proletar).

Plecând dela aceeași flacăra eminesciană, Vlahuță cântă—în lirica românească—triumful vieții, deși viața e plină de suferinți (Din Prag) ; Iosif cântă neliniștea interioară sensibilizată în expresive gingășii de simțire (Cântece), trecutul patriarhal (Patriarhale) și pulsul

nou al avântului național (La arme!); iar Cerna, biruind durerea provocată de sentimentul răscolitor al iubirii, cântă dorul de viață (Șoapte) și fiorul de milă, ca element al armoniei național-sociale, ducând spre afirmarea fericirii umane (Către Pace).

Toate producțiile marilor meșteri ai liricei noastre s'au încadrat în consacratele tipuri literare: romantismul (Alecsandri, Vlahuță); realismul (Eminescu); clasicismul (Alexandrescu, D. Zamfirescu, Coșbuc), dar nu în mod exclusiv, căci poeții adevărați — prin însăși genialitatea lor creatoare — excelează și în alte domenii artistice, fără a se răvăși și fără a cădea în robia curentului literar, ori a se ascunde în poezia de cenaclu.

În perioada dela 1830 până la 1916, deci aproape 100 de ani, lirica românească a trăit cea mai glorioasă epocă literară. Trebuie să remarcăm, totodată, cum în acest interval de timp, împrejurările erau cele mai vitrege, deoarece limba literară trebuia creată, pentru a se putea da un stil sufletului românesc. N'a lipsit nici critica foarte ascutită a lui M. Cogălniceanu și a lui T. Maiorescu, nici atacurile veninoase ale lui Aron Densușianu și ale lui Grama; precum și tendințe literare opuse, cu reprezentanți ce s'au risipit de fapt plini de amărăciune.

Dornici de o nouă imitație apuseană, așa cum fusesem la începutul secolului al XIX-lea

unii slujitori ai artei căutau alte direcții literare, fascinați de curentele moderne din ce în ce mai extremiste.

În Franța, între anii 1860—1900, se consolida școala parnasiană a lui Leconte de L'Isle și Sully Prudhomme, socotită drept o retușare a romantismului, având un cult deosebit pentru formă și cântând cele mai gingașe sentimente ale tainelor inimii, cât și cele mai alese podoabe ale gândirii omenești.

Un nou curent, destul de vaporos însă, străbătu astfel literatura popoarelor.

La noi, Alexandru Macedonski (1854-1920), fără voia lui, devine un reprezentant al școlii parnasiene. Zicem: fără voia lui, fiindcă, teoretic, Macedonski face apologia simbolismului, un nou curent literar care se afirma contra parnasianismului. *Simbolismul* se apropie de natură, acționând prin imagini și senzație spre a produce o cugetare originală. Imaginea, deci, va face parte din concepție.

„Poezia viitorului —zicea Macedonski— nu va fi decât muzică și imagine, aceste două eterne și principale sorginți de idei”.

Dar pentru Macedonski, orice nou curent literar venea ca o armă, ce trebuia îndreptată mai ales în contra Junimiștilor de școală germană”.

Orientându-se exclusiv spre literatura franceză, în care găsea și argumentul latin, Macedonski se afirmă drept maestru al unei

școale nouă poetice și deschide un alt drum liricei românești, drum cu foarte multe ramificații ciudate, dar uneori având posibilități de creațiuni artistice surprinzătoare.

Dacă în *Noaptele* lui Macedonski simțim pe acelea ale lui Musset, cu deosebire că la poetul nostru năzuința spre ideal se prăbușește (Noapte de Decembrie), iar iubirea nu-i în stare să provoace înălțătoare poezie, în alte producțiuni, Macedonski reprezintă, într'un chip mai original, un tezism social recent, desprins indirect din oglindirea mizeriei omenești, în mijlocul căreia fatal se găsește și traiul artistului.

Această temă o mai găsim de altfel și în poezia lui Traian Demetrescu (Aquarele, Sensitive).

În poezia erotică, Macedonski descrie amorul nud și posesiv — cele mai multe produceri fiind în limba franceză — prin care desvăluie sensualismul literar, după maniera lui Baudelaire din „*Les fleurs du mal*“.

Nereușind să provoace emoții înalte, poezia lui Macedonski este dominată de senzație și prin această însușire numai, ea oglindește un fenomen social al timpului, opus sau incapabil de înțelegere a idealului eminescian.

Nu putem nega însă și valoarea poeziei lui Macedonski, atunci când poetul se caută pe sine în singurătatea naturii feerice, ridicându-se prin contemplare deasupra suferinței (Noapte de Mai) sau răsfrângând cugetări în-

nalte, prinse în simboluri (Rondeluri) prea colorate sau prea sonore uneori.

Cât timp Macedonski a înclinat și spre forme poetice clasice, a reușit să atragă spre sine pe D. Zamfirescu. Așa se explică unele analogii poetice, de pildă, în poeziile „Sosesc” (Zamfirescu) și „Se duce” (Macedonski).

Macedonski reușea, așadar, să întemeieze o școală literară cu discipoli mai mult sensitivi, decât emotivi și viguroși. Spre ex.: Ștefan Petică (Fecioara în alb); D. Anghel, poetul florilor; Iuliu Săvescu, V. Voiculescu, (Poezii, 1916); poeți, care, prin subtilitatea simțirii lor și a discretelor gingășii poetice, sunt atât de apropiați de școala parnasiană.

* * *

Adepti ai teoriei lui Macedonski, în direcția cultivării poeziei simboliste și tipici reprezentanți ai simbolismului literar, îi avem pe I. Minulescu și Al. T. Stamatiad.

În pragul războiului de întregire națională, când în general gustul artistic era înfiorat de poezia creatoare a lui Șt. O. Iosif și Octavian Goga, poezie care se afirmă paralel și cu acțiunea semănătorismului lui Al. Vlăhuță, G. Coșbuc și N. Iorga, se înregistrează o manifestare poetică destul de originală și surprinzătoare, reprezentată de I. Minulescu, (Romante pentru mai târziu, 1908; De vorbă cu mine însumi, 1914) și Al. Stamatiad (Din trâmbițe de aur, 1910).

Inzestrat cu remarcabile însușiri poetice, Ion Minulescu, cultivând simbolismul, crează la noi poezia imaginativă, colorată și sonoră, gre-fată luminos pe idei sensibilizate. Mai ales al doilea volum, cuprinde poezii sugestive smulse din taina realității și construite în metafore de o vibrantă muzicalitate (Glasul morilor; Cânta un matelot) și pline de „vagi parfumuri” (Pastel mecanic), depărtându-se astfel de ma-gísmul lui Macedonski, după cum se poate observa din următoarele fragmente:

*Apei lui de prin ogradă
Prea domol curgând la vale,
Bolovani dintr'o grămadă
Japonezu-i pune în cale.*

*

*Spumegată urea s'o vadă
Imprejurul casei sale,
Apa lui ce prin ogradă
Prea domol o ia la vale.*

*

*Și schimbând-o 'ntr'o cascadă
De consoane și vocale,
Uită-a vieții grea corvoadă,
Dând răsunet de cristale
Apei lui de prin ogradă.*

(Macedonski. Rondelul apei din ograda Japonezului).

*Glasul morilor de apă,
Glasul morilor de vânt,*

*Glasul morilor severe care macină
Romanța,*

*Zilelor de mâine,
Glasul dătător de pâine
Care 'mbracă 'n alb vestmânt
Năzuința și speranța;
Glasul morilor severe
Care 'ngroapă
Și desgroapă
De subț piatră-același Cânt
Glasul morilor de apă
Glasul morilor de vânt.*

(I. Minulescu. Glasul Morilor).

În unele din poeziile sale dela început, dar mai ales în acelea apărute mai târziu (Spuvedanii, 1927) Minulescu manifestă un materialism contemplativ sau transplantează misticismul erotic (atât de rafinat în *Romanța cheii*) într'o lume prea depărtată și bizară.

Chiar naturalismul său sensibil este proiectat în orizonturi fumurii.

Din lipsă de spațiu nu putem ilustra cu prea multe citate aspectele variate ale poeziei moderniste, fiind nevoiți să ne mărginim mai mult la restrânse caracterizări și trimiteri la volume de versuri.

O reacție contra modernismului exagerat, observăm că începe prin afirmarea curentului tradiționalist, cam diluat, dar destul de remarcabil prin moderațiunea ce o imprimă tendin-

țelor extremiste în literatură. S'a întâmplat la noi cam același fenomen, cunoscut în literatura franceză de pe la 1890 încoace, prin reacțiunea lui Charles Maurras contra divagațiilor poeziei moderniste.

Dacă unii maeștri ai versului nou erau prea îndrăzneți în căutarea temelor și a formelor prea exagerate, discipolii acestora se arătau, unii mai moderați, alții mai excesivi. Astfel, Șt. Petică, D. Anghel și chiar I. Minulescu sunt mai echilibrați decât Macedonski, pe când un V. Demetrius bruschează uneori simțul religiozității (Canarul Mizantropului, 1916) și simțul pudoarei (Fecioarele, 1925).

Dintre simbolisti, remarcăm pe Al. T. Stamatiad, care, stând sub influența lui Maeterlinck sau a lui Baudelaire, face parte și din școala lui Macedonski, dar cultivă arta în afară de snobismul literar sensibil ori sensual :

*Căci ochii tăi albaștri ca zărilor albastre
Ca visul, ca safirul,
Albaștri ca și marea,
Ai mei au fost!
Intr'înșii mi-am îngropat Iubirea,
Mi-am îngropat chiar Arta;
In apele lor limpezi m'am îngropat,
Dar apele lor limpezi de-atunci s'au tulburat!*

(Din „Mărgăritare negre”, 1920).

Sau :

*Mi-e sufletul o creangă
Ce'n umbră vestejește,*

*Când te visezi tresare
Și iarăși înflorește.*

.

*Mi-e sufletul o noapte
C'un cer pustiu de ceață,
Când îmi vorbești, de-odată
Se face dimineață!*

(Din același volum).

În 1923, poetul, gata să creeze poate adevărata poezie simbolistă la noi, se reîntoarce spre izvoarele sfinte ale credinței creștine și ale dragostei de țară, cu volumul de poezii: *Pe drumul Damascului*.

Este într'adevăr și o simbolică întoarcere :

*Ce plină de'nțeleșuri mi-apare-această viață
Și ce măreț spectacol e'n ori și ce ființă ;
Aceleași peisagii banale-efemere,
Privirea mea le soarbe c'o sfântă bucurie,
Un cântec de izvoare,
Un freamăt de pădure,
O rază dela soare,
În suflet se revarsă
Ca o mireasmă fină, suavă-adormitoare.*

.

*Fii lăudat
O, Doamne,
Că mi-ai întins și mie păharul cu venin,
Căci rătăceam de-o vreme stingher și fără vise
Nemai-crezând în viață și'n brațul Tău divin!*

(A mea ai fost).

Este o profesiune de credință pentru artă, o purificare artistică pe care o mai găsim la poeții, ce s'au ferit de ispita modei poetice și anume la D. Nanu (n. 1874); Mih. Codreanu (n. 1876); Corn. Moldovanu (n. 1883); Ion Pavelescu (1889-1924) și Ion Pillat (n. 1891).

Insângeratele vremuri ale războiului au odrăslit cântăreți ai graiului și ai simțirii românești, pătimitoare pentru idealul cel mai înalt al întregirii naționale.

Versul lui Oct. Goga vibra mai departe în sufletul lui Mircea Rădulescu (Poeme eroice, 1915) și al lui Al. Mateevici, preotul militar basarabean și poetul erou dela Mărășești, care își dă viața pentru patrie în 1917, profetizând venirea vremurilor senine; iar pentru lirica națională dăruind minunata poezie *Limba noastră*:

..., *Limba noastră-i foc, ce arde
Intr'un neam, ce fără veste
S'a trezit din somn de moarte,
Ca viteazul din poveste.
Limba noastră-i graiul pâinii,
Când de vânt se mișcă vara;
In rostirea ei bătrânii
Cu sudori sfințit-au țara*...

Ortodoxismul nostru, izvodit cu suspinele pământului, își găsea expresie în poeziile lui Nichifor Crainic (Darurile pământului, 1920); ale lui Alfred Moșoiu (Sufletul grădinii, 1920) și G. Gregorian (Poezii, 1920).

Nichifor Crainic se încadrează definitiv în lirica tradiționalistă autohtonă, pe când Moșoiu introduce în poezie și misterul mitologic; iar Gregorian, resemnarea străbătută de fiorul nemărginirii divine (Omul) sau de suferința colectivă în drum spre marea biruință (Săracă, țară bogată 1936).

În același timp, un clocot de viață nouă, smuls din izvoarele pământului, din rodul muncii sănătoase și din nestematele folklorului nostru, începe să respire din poeziile lui Demostene Botez (Floarea pământului, 1920); Aron Cotruș (Neguri albe, 1920); I. Buzdugan (Miresme din stepă, Podgorii de aramă, 1922); și Adrian Maniu (Lângă pământ, 1924).

Demostene Botez cântă mai cu seamă privilegiile luminoase ale naturii (Dimineața) sau răsfrânge „un ochiu de soare” peste lanurile de grâu, într'un amurg sărac de vară (Amurg de vară). Aron Cotruș se îndreaptă „spre codrii uriași ai libertății, pentru a ieși la larg în grabă” (Neguri albe) și desvăluie însușiri ale firii omenești:

*Eu m'am născut să dărui, să mă dărui
 Oricând și-oricărui,
 Să mă clădesc arzând, să mă isbesc și să mă nărui;
 S'aduc în casă-mi zarea, să'nalț pământu 'n cer,
 Să dau și niciodată 'napoi să nu mai cer....
 (Mă știu).*

Și, contopit cu pământul însuflețit de lupte și de soare, poetul înalță un imn vieții (Imn),

având, astfel, multe analogii cu panteismul lui Cîncinat Pavelescu (Poezii, 1911) și al lui Dragoș Protopopescu (Zvon de pretutindeni, 1921).

Aron Cotruș aduce în literatura noastră frământările sufletului transilvănean, după cum celălalt poet amintit, Ion Buzdugan, aduce mi-reasma stepei basarabene (Brumarul) și al pod-goriilor de aramă.

Trebue să recunoaștem, așadar, că în aceste trei decenii ale secolului nostru, poezia lirică a năzuit spre un ideal artistic și oricâte motive de inspirație sau teme variate au fost manifestate, poeții au făcut totuși pr a puține concesii extremismului literar, ținândemai mult pasul tradiției.

Simfonia eminesciană prindea noi acorduri în lirica urmașilor, care veneau să slujească în altarul înălțat Adevărului, Binelui și Frumosului. Era nobila tendință artistică pornită să creeze avânturi nouă, prinzând veșnicia în podoabele graiului strămoșesc.

Dar lumea după război era dornică și de un repaos mai distractiv. De aceea unele spirite poetice au fost ispitite să caute izvorul acestei liniști în cercetarea plăcerilor trecătoare și foarte nuanțate, dând naștere la un fel de hedonism literar. (O. Densușianu).

De fapt, viața noastră s'a pornit spre desfătare și în celelalte direcții: economice, politice și spirituale. Nici morala nu a fost scutită de această înclinare spre slăbăciunea des-

fățărilor, formulându-se în concepția opiniei generale așa numita vieață postbelică.

În câmpul literaturii noastre, Macedonski aruncase sămânța multor specii de poeme care au dat naștere la cele mai ciudate stihuri, împletite în metafore multicolore sau *multisonore*, prea parfumate, ori prea urit mirositoare; unele dure și geometrice, altele mucegăite ori descompuse. S'a produs totodată și un proces de înmixtiune în domenii străine de vocațiune, așa că multe producțiuni lirice oglindeau o latură a vieții noastre sociale sau, mai bine zis, au ajuns să evedențieze, o caracteristică a fenomenului social *postbelic*, când fiecare însă tindea să fie altceva, în afară de înclinația și chemarea sa în lume.

Trecând peste mormanele de stihuri adunate în toate revistele și ziarele cunoscute ori obscure; sau care sunt difuzate prin Radio-național, la un loc cu reclamele de sulimanuri și de cochetărie, și oprindu-ne numai la unele volume de versuri ce au îmbogățit vitrinele, trebuie să recunoaștem cât de greu este să ne oprim la cel mai bun volum de poezii.

Dar, găsirea unui astfel de volum necesită o migăloasă cernere, pentru a putea scoate în antologie frumoase creațiuni poetice.

Antologiile poezilor actuali, publicate succesiv de I. Pillat și Perpessicius, Zaharia Stancu, Octavian Șireagu sau Cartea cu Poeți a lui Lucian Boz, nu ne orientează prea bine

asupra celor mai realizate producțiuni lirice actuale.

De fapt și cei mai cunoscuți din poezii de astăzi, a căror genialitate creatoare nu se poate nega, au făcut marea greșeală adunând în volum — ca într'o magazie universală — toate producțiunile lor versificate, fără selecționare și fără intuiția originalității lor poetice, uitând că Arvers (1806-1850) a rămas nemuritor numai printr'un singur sonet, începând cu versul:

Mon âme a son secret, ma vie a son mystère.

Au greșit din acest punct de vedere și Tudor Arghezi și Bacovia.

Au greșit, la fel, Topârceanu și Al. O. Teodoreanu, mai ales atunci când aceștia din urmă n'au rămas în domeniul poeziei epice.

Alții nu au renunțat la ciudățeniile lor poetice ca I. Barbu și mulți din tinerii poeți de „școală nouă”, mergând până la cel mai tânăr dintre toți, la Ștefan Băciu, premiatul Fundației la vârsta de 16 ani.

De altfel, unii din ei isbutesc minunat în proză (Camil Petrescu); sau în critică (Perpessicius); ori atunci când rămân numai în domeniul gândirii (Lucian Blaga), căci niciodată poezia nu alcătuește sisteme filosofice, ci concepția filosofică poate fi numai sensibilizată și nesubordonată cu totul poeziei, *pentru că să devie poezie*. Din acest punct de vedere, Eminescu este un model.

Revenind la T. Arghezi, cel mai iscusit în

combinare de imagini contradictorii și de antiteze (Cuvinte potrivite), nu putem să nu recunoaștem puternica influență pe care poetul *formelor nouă* a câștigat-o asupra multor începători.

Un temperament explosiv și mereu neîmpăcat, atât cu imperatiivele sociale și cu acele poetice, Arghezi vrea să sfarme convenționalismul unei purități false cu care se îmbracă etica și frumosul. Când poetul reușește să nu atingă însuși simbolul acestor noțiuni, nici să despoaie sufletele de iubire și de credință, atunci crează într'adevăr perle poetice, de pildă în Psalm sau în Oseminte pierdute:

*Iubirea noastră a murit aici,
Tu frunză cazi, tu creangă te ridici,
Atât amar de ani e de atunci
Glicină tu, tu florile-ți arunci.*

* * *

*A mai venit de-atunci să vă asculte
Voi plopi adânci, cu voci și șoapte multe?
Voi ați rămas întorși tot spre apus,
Voi creșteți toți de-apururea în sus,
N'o mai zăriți, din vârfuri, nicăieri?
Știți voi ce vorbă este vorba ieri?*

Vieța de liniște a mănăstirilor dă apoi o notă patriarhală poeziilor lui Arghezi, ceea ce dealtfel, i-a putut înălța și meritul său poetic; dar, când pornește din nou în căutarea misterioaselor colori sau a mucegaiurilor

morbide — cunoscute la Macedonski — poetul nostru cade într'un fel de magie situându-se în afară de poezia luminoasă și plină de căldură în același timp. Atunci poezia lui Arghezi se descompune și găsim înlăuntrul ei ceea ce repugnă chiar însăși concepției poetului:

*Chiar stelele sfințite De mucegaiuri, put.
 Și pure la'nceput, A năzuit un clopot
 Au putrezit în bolta Să sune liturgia
 Visărilor străbune Și bronzul lui ca scrumul
 Și zările mâncate Din turn s'a rispit.*

La noi, poezia modernistă de după război refractară chiar și simbolismului, își are și teoreticianul ei critic: pe O. Densușianu, el însuși poet, dar mult mai echilibrat în mijlocul unei prea mari desordini poetice, manifestându-se drept un adorator al naturii, al credinței și al idealului estetic (Raze peste lespezi, 1924).

Aici este momentul să amintim și poezia D-nei Elena Farago, care a îmbogățit literatura nouă cu poezii lirice plin de emotivitate erotică, începând dela 1906, cu versuri publicate în „Luceafărul” lui O. Goga și ținând pas cu modernismul vremii. Nici nu se putea ca tocmai femeia să nu fie în ritmul literaturii moderne.

Elena Farago are și meritul de a fi creat o școală literară a Craiovei (Șoaptele amurgului, 1920) de unde s'a ridicat N. Milcu (Grădina de Sidef, 1925), Păunescu-Ulmu ș. a.

Femeia ocupă, dealtfel, un loc destul de important în lirica de astăzi, cu Otilia Cazmir (Lumini și umbre, 1923) și Claudia Milian (Cântări pentru pasărea albastră, 1923).

Apropiindu-ne de zilele noastre, remarcăm lupta dusă între tradiționalism și modernism.

În ce constă tradiționalismul acesta literar?

Pornind dela ideea, justă de fapt, că opera de artă creată de artistul genial sau de acela înzestrat cu genialitate creatoare, nu se poate învechi, poeții tradiționaliști aprind mai departe făclia poetică dela sănătoasa lumină care a încălzit, a înseninat și a înălțat sufletul nostru în trecut.

Poeziile marilor artiști ai Eladei, ai Romei; poeziile lui Petrarca, ale lui V. Hugo și Alfred de Vigny; ale lui Schiller, ale lui Lermontov sau ale lui Eminescu, rămân valabile pentru toate timpurile, pentru că au în profunditatea originalității lor mistice scânteia divină și trăiesc prin viața lor proprie, independente de viața autorului. Au devenit specii literare de sine stătătoare care-și perpetuiază existența prin generațiile de cititori. Și, cu cât sunt citite mai mult și de mai multe ori, cu atât răsbat din adâncurile lor frumuseți emotive și armonii nouă estetice (M. Dragomirescu).

Căci, cum s'ar putea învechi poezia lui Eminescu?

„Moderniștii” însă, tind spre evadare și

singularizare chiar, risipindu-se atât de mult încât critica oricât de amabilă, nu-i poate reuni. S'au risipit dela sine până și cenaclurile poeților, așa că asistăm la o adevărată devastare literară, produsă mai cu seamă de sgomotul *fantesiștilor* și al extremiștilor picanți.

Astfel, N. Davidescu, plecând dela „tristețea privirilor bolnave a femeilor cu masca roasă de fard”, din la *Fântâna Castiliei* (1910), ajunge la „Hellada și Roma, în 1935, trecând dela surâsul crud de astăzi la surâsul melancolic al unui trecut închipuit, fără a se putea înstrăina totuși de simbolism.

Nici Franc Nohain, în *Apus*, poetul tipic al fantesismului, nici alții asemenea lui, nu s'au putut desprinde cu totul de simbolismul lui Jules Lafargue, ba se apropiau câte odată de Ronsard ori de pseudoclasici imitând versul din epoca decadenței greco-latine, ca Parny sau Toulet.

Alții au înfățișat în versuri cele mai picante aspecte ale vieții desordonate, de pildă F. Aderca (*Stihuri venerice*), de unde și pasiunea acestuia pentru Lawrence, autorul romanului cinic *Amantul Doamnei Chatterley*. Însă vulgaritatea picantă n'a fost și nu va fi nici odată poezie, pentru că este repudiată de spiritul sănătos, chiar în creațiile fantesiste. Dar și fantesismul poate fi capabil de poezie, atâta timp cât nu este inspirat din trivialitatea bolnăvicioasă a mediului decăzut, sau din jocul

artificiilor de vorbe cu care se învălue spasmodic și doctrinar înțelesuri impudice și gânduri obscene.

Ceea ce este semnificativ și îngrijorător pentru puritatea artei, e faptul că azi poezia cea mai talentată alunecă într'un fel de diletantism cinic; cu atât mai îngrijorător, cu cât, fie lansarea în literatură, fie chezașia talentului unui poet, încurajează mediocritățile și fac școală de prozelitism chatterly-ean.

Fantesismul, cu toate rătăcirile poezilor, rămâne așadar tot o ramificație a simbolismului, numai că în urmărirea mirajului, poezia lasă prea liber sborul imaginației.

În lirica noastră, acest curent s'a rătăcit prea de timpuriu; de aceea, neputându-se încadra în amplitudinea sufletului românesc, a căzut, dela început, în agonie.

Un alt curent literar este *cubismul*, care-și are originea în pictură.

Dacă fantesismul iscodește natura în toate tainele ei cele mai prohibite, cubismul are oroare de natură reducând-o la câteva capricioase figuri geometrice. Toată podoaba naturii și toată frumusețea sufletească sunt forfecate, pentru a se reduce doar la un schelet anost. Este o răsvrătire și contra creației divine și contra artei omenești. Este o negare a creației însăși, motivată de incapacitatea spirituală și de lenevia fizică atât de prietenoasă unei laturi morbide sociale.

În Franța, cubismul a fost reprezentat de Guillaume Apollinaire, care compune inscripții pentru animale (Le Bestiaire), pentru străzi, orașe (Caligrammes); pentru automobile, tramvaie; pentru temple și pentru sfinți.

La noi, a fost încercat în această formă de Leon Feraru (Prăvălia românească, La proră) cu excepția unor plăcute poezii, ca: *Inchinare*.

Asemenea curente extremiste tind spre bolșevizarea artei luând denumirile cele mai impresionante: futurism, integralism, constructivism ori suprarealism.

Dadaismul afirmă, în principiu, reîntoarcerea la inconștientul pur (E. Lovinescu), destrămând natura și isgonind căldura sufletească. Această nouă ciudățenie literară lipsită de atmosfera poetică interioară, s'a pregătit de Ion Vinea încă din 1912, prin revista *Simbolul* și a fost lansată la Zürich de Tristan Tzara, pseudonimul unui evreu-român Samyro. Poezia lui I. Vinea, *Dintr'o vară*, definește substratul noului curent:

*...Era cald și sofale adânci și pe masă cafea,
Tristan Tzara, când ai ascultat întâmplarea,
pădurarul își fluera câinele
și cerbii cu botu în lac beau stele;
dar eu am scris versurile aceste
în amintirea orelor de șah
din pădurea în care am cetit pe Nietzsche.*

Până și inițialele versurilor sunt scrise cu litere mici.

După războiu, I. Vinea cultivă „*constructivismul*” (Scripturi) și scoate împreună cu Marcel Iancu revista avantgardă: *Contemporanul*.

Alte curente literare, din fericire, nici n'au ajuns până la noi decât ca un vag reflex. Am fost cruțați de răstălmăcirile unui *simultanism* a lui Henri Martin, curent care se confundă cu *suprarealismul* lui Georges Fourest, prin aceea că poezia trebuie să afirme suveranitatea personală a spontaneității poeților, pe care nimic nu-i poate îngădi, nici chiar conștiința lor.

O altă formă literară este marcată prin *umanismul* lui Jules Romains, curent, care tinde prin discipolii lui Romains către un *umanitarism literar*, implorând mai curând mila subversivă pentru a răvăși originalitatea poetică și unitatea socială etnică într'o lume himerică, stăpânită de histerie. Precursor al unei asemenea desagregări sufletești, îl vedem la noi pe I. Barbu în poezia sa Panteism:

*...Smulgându-ne din cercul puterilor latente
Vieții-universale și adânci ne vom deda
Iar nervii noștri, hydră cu mii de guri, vorbea
Interioara-i mare de flacări violente.*

*Și peste tot în trupuri și voci fierbinți—orgie.
De ritmuri vii, de lavă, de freamăt infinit,
Cutremurând vertebre de silex sau granit
Va hohoti imensă, Vitala Histerie.*

Nu este așa, că numai astfel vom putea a-

junge la *râpa* Uvendenrode, cu multe gasteropode, supra sexuale, supra muzicale?

Dacă o reîntoarcere la clasicism sau la romantism nu se mai poate întâmpla astăzi, căci ritmul accelerat al vremii a dat alte imperative și vieții sociale și literaturii, socotim totuși că lirica română nu se va rătăci de tradiționalismul nostru literar, sau, cel puțin, își va găsi puterea de expresie poetică într'un *symbolism clasic*, manifestat în lirica lui G. Talaz (Flori de lăut, 1920; Soare, 1926)—și *conservator*, așa cum începe să se afirme poetul bănățean Constantin Miu-Lerca (Portul și mândra).

Unii poeți, care părea că ne îngrijorează prin îndrăzneala formelor de modă și de snobism, au apucat în urmă „drumul Damascului”; alții se desfată înainte cu cântecele de Faun (Virgil Gheorghiu) sau se pierd zădărnice pentru înfăptuirea unui *integralism* poetic (Ilarie Voronca).

De aceea, mai curând gustul nostru artistic caută producțiunile lirice ale poezilor ce țin candelă aprinsă tradiționalismului nostru literar, cum sunt: George Dumitrescu, Radu Gyr, D. Ciurezu, Ion Gane (Zări de altădată, 1924; Brățara de argint, 1930); Emil Giurgiuca, Petre Stati, ș. a.

Din antagonismul curenților literare, lirica română nu poate să se afirme decât în acord cu gustul ales al unui neam și potrivit cu fireasca noastră simțire, păstrând directiva sănătoasă a marilor înaintași.

Școale și dascăli din vechime.

Cine se încumetă să scormonească din buchile vremii crâmpoie de viață școlară, pe lângă prilejul unor plăcute recreeri sufletești, va rămânea uimit de ceea ce ne oferă un trecut de dascălie, cu toate ciudățeniile timpului. Dar pe același răboj de cultivare a minții, se găsesc din loc în loc luminoase încrustări ale unor meșteri îndrumători de carte și lecuitori de suflete.

Domnitorii țărilor române deschid calea unei frumoase și nepieritoare tradiții culturale, care pornea din tinda bisericilor și se oprea la curtea domnească mai întâi; ori se furișa în chilii și se adăpostea în cancelariile boierești.

Încă din secolul al XIV-lea se poate vorbi despre școalele de *copiști* (pisări), de *psalți sau de scriitori* (dieci, logofeței), școale slavonești —fără să poarte denumirea de *școale*—nedeslipite de mănăstiri și care pot fi numite mai bine *diecii*.

La mănăstirea Tismana (Gorj) se află diecia lui Nicodim, din timpul domnitorului Vlaicu Vodă (1364—1380), unde ia naștere un curs

de caligrafie; la fel se mai află o diecie la mănăstirea Prislop din Țara Hațegului, tot a lui Nicodim, ctitorul celor două sălașuri sfinte, iar ucenici de ai acestui vestit călugăr, au plecat și în Moldova, unde au întemeiat mănăstirea Neamț la 1392, cu sprijinul domnitorului Petru Mușat (1378—1393). La Neamț a luat ființă, tot atunci, o vestită școală de scriere și de zugrăvire a manuscriselor religioase, dându-se prin aceasta mai mult impuls culturii slavone.

Unii domnitori mai înțelepți și mai norocoși s'au gândit să întemeieze școli domnești, cum a fost la Suceava școala domnească a lui Alexandru cel Bun, condusă de Grigore Țamblac din Târnova, un mare predicator în slava sârbească venit de peste Dunăre și care găsisese bun adăpost sub păstoria lui Iosif Mușat, mitropolitul Moldovei. La această școală era pe la 1423 și un dascăl vestit, Moise Filosoful din Rebricea, foarte apreciat de Alexandru cel Bun.

Așa după cum prin neprețuita osârdie a voievozilor se întemeiau mănăstirile domnești, tot la fel luau naștere diecii de cărturărie și chiar școale domnești cu dascăli, programe și cu unele norme de învățătură. De asemenea, aceste prea însemnate locașuri, pe lângă păstrarea multor odoare și comori, mai adăposteau cu sfințenie prețioase manuscrise slavone și bizantine, care erau copiate mai întâi cu îngrijită caligrafie pe hârtie înflorită în che-

nare, iar mai târziu au fost și traduse aceleași manuscrise sau copiile lor. Textele mai vechi sau mai nouă se legau apoi cu deosebită grijă și adâncă pietate.

Din acele vechi diecii au ieșit cărturarii și analiștii de valoare: Gavril călugărul, fiul lui Urie; Atanasie, Paladie, Mircea Caligraful ș. a.

Călugărul Gavril dela Neamț scrie un Te-traevanghel [1435—36] în cinstea lui Căndea Lațcu, pârcălabul de Hotin, iar din dragoste pentru biserică ne mai dă: Sbornicul I (1437), Sbornicul II (1440), Mărgăritul (1442), Mineul [1444] și Scărariul (1445). Aici la Neamț se aflau și cei mai meșteri legători care în-veleau în catifea scoarțele groase de lemn ale manuscriselor, le ferecau în argint și săpau în metalul prețios chipuri de sfinți.

Iată începutul unei școale de arte și meserii unde, pe lângă psaltichie, se transcriau cărțile sfinte în minunatele trăsături caligrafice având inițiale artistic împletite în variate forme geometrice, cu chenare și frontispicii colorate încadrând sfinți, ctitori și simboluri.

În secolul al XV-lea, astfel de școale se înmulțiseră în amândouă principatele dunărene; domnitorii dau sprijin și Românilor de peste munți pentru ridicarea atât a bisericilor ortodoxe cât și a unor locașuri de luminare a minții, după cum am văzut la Prislopul Hațegului; iar Aron Vodă al Moldovei ajută pe popa Mihai dela Brașov să ridice acolo o școală românească, în anul 1495.

Iniințate mai întâiu în tinda mănăstirilor sau în chilioarele călugărești, asemenea școale tindeau spre oarecare independență. Astfel, pe la mijlocul secolului al XVI-lea, exista o școală de sine stătătoare la Rădășeni (Baia) unde ar fi învățat și Ștefan Tomșa, domnul Moldovei (1563—1564), iar la Brașov, vechea școală a lui Aron Vodă se reclădește din piatră la anul 1597. Peste munți la Caransebeș se mai afla o școală de psaltichie, unde era dascăl Efrem Zacan—dascăl de dascălie—unul din talmăcitorii Paliei dela Orăștie (1582).

Subt domnia lui Ștefan cel Mare, în Moldova pornise o adevărată mișcare culturală întreținută mai ales de pisări și dieci, a căror muncă era patronată de domnitori și binecuvântată de mitropolit. Documentele vremii pomenesc numele multor dieci, sau logofetei, unii de neam străin: Isaiia Șuşmanovici, Ivan Vladicin, Koste, Teodor Popovici (fiul popei); iar alții, români neaoși: Tăutul, Mihai Oțel, Oanță, Vulpaș, Negrilaș, Borcea, Săcară, Borș, Ion Dascăl, Cârjă ș. a., care strecoară în scrisul lor cuvinte românești cu ortografia textelor moldo-slave, căci și unii și alții știau românește. ¹⁾ Acești modești cărturari nu ți-

1) Cu timpul, numele străine ale dascălilor sunt coplesite de nume neaoșe românești: Bogza, Buzdugan, Cosmin, Dumșa, Mustea, Pepelea, Pitic; aceștia în Moldova. Apoi: Badea, Berea, Cazan, Cherchelan, Fiera Florea, Mihi, Mogoș, Oprea, Răsmăriță, Stoicea ș. a., în Muntenia.

Întâlnim nume întregi de botez și de familie: Luchian Popescul, Cârstea, Mihailescul, Stan Săvescul; sau nume legate de localități: Eremia Băseanu, Grigore din Măhaci etc.

neau să-și immortalizeze numele lor pe toate hrisoavele, de aceea identificarea lor este foarte anevoioasă. Totuși unele urice din timpul lui Ștefan cel Mare, poartă semnătura lui Ibrim dascălul și tot din acel timp cunoaștem pe un vestit pictor și sculptor, diacul Teodor Mrișescul, care lucra pentru domnitor și a ținut să-și semneze numele pe frumoasa Evanghelie dela 1492, aflătoare la biblioteca din München.

Nu este exclus ca Ștefan cel Mare să fi cunoscut mai multe limbi; cert este că se întreținea cu solii străini în limba slavă, iar singur gândea și scria românește. Nu trebuie să ne mire această relatare pentru un mare domnitor cum era Ștefan cel Mare, care avea relații cu atâția crai și diplomați din diferite țări și era încojurat de atâția cărturari și de iscusiți meșteri, pe care știa să-i folosească la marea lui operă de creațiune și de afirmare demnă a unui popor liber și luminat.

Intregul șir de voievozi ai secolui al XVI-lea nu disprețuia știința de carte și patrona dezvoltarea culturală a țărilor românești. Subt Radu cel Mare (1495-1508) se introduce tiparul în Muntenia prin vestitul călugăr Macarie, ajuns și mitropolit al țării. Tatăl lui Radu, Vlad al IV-lea, fusese călugur, păstrându-și astfel numirea și ca domnitor: Vlad Călugărul (1482—1495); iar fiul lui Radu, Petru, a fost egumen la mănăstirea Argeș,

egumenul Paisie, păstrând și el numirea de Radu Vodă Paisie (1535—1545).

Unii din domnitorii Munteniei și-au exprimat în scris, din acele depărtate vremuri, gândirea și simțirea lor, cum a fost Neagoe Basarab, în a sa cunoscută scriere: *Invățăături ale bunului și credinciosului Domn al Țării românești, Neagoe Basarab Voievod, către fiul său Teodosie Voievod*. Scrise într'o slavonească literară, „Invățăturile“... sunt străbătute de o caldă simțire românească.

Un alt domnitor, Petru Cercel, care călătorese din tinerețe prin țări străine, cunoștea franceza și italiana, compunea versuri în limba popoarelor apusene și reușea să intre în grațiile regelui Franței, Henric III, și al Caterinei de Medicis, prin ajutorul cărora dobândi tronul Munteniei [1583-85].

În Moldova, sub Petru Rareș, se instituie o școală de cărturari prin sprijinul călugărului Macarie, episcopul de mai târziu al Romanului și cronicarul domnesc al lui Petru Rareș. Școala aceasta a lui Macarie a dăinuit și sub domnitorii următori: Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul, având ramificații și filiațiuni cu chinoviile dela Frobota și Slătina, ori cu noua cancelarie domnească dela Iași.

Pe la mijlocul secolului al XVI-lea se pomeneste de o vestită școală întemeiată în scaunul orașului București, după cum atestă și un uric din 1563 al lui Micul pisăr, ab-

solvent al acestei școale și dascăl el însuși mai târziu.

Așezate în mănăstiri ori în imediata lor apropiere, școalele acelea primitive din sec. a XIV, XV și al XVI-lea erau la început, la îndemâna numai a celor din clasa aleasă, boieri și coconi domnești. Odraslele de domni mai aveau și călugări, dascăli de casă, pentru învățarea limbii oficiale și diplomatice cum erau pe atunci: slavona, greaca, latina, sau chiar polona și turca; pentru cunoașterea cărților sfinte și a cronologiei dela facerea lumii.

Acele „primitive” școli, tindeau însă de timpuriu spre independență, ridicându-și clădire proprie, cu destinație specială pentru *diecie* ori *dăscălie* și purtând numirea aparte: *Casă de înțelepciune*. Așa se explică de ce icoana dela mănăstirea Putna, dăruită de arhimandritul Spiridon în 1566, are următoarea însemnare în românește: *Înțelepciunea au zidit ție casă*. Dascălii aceia vechi, care se osteneau să dea o pregătire cât mai aleasă ucenicilor, erau oameni pricepuți și înțelepți, cunoșteau „adânc din cărți”, își iubeau cu pasiune meșteșugul lor și se lipseau de orice favoruri, nerâvnind la nici un rang boieresc.

Rămânând credincioși numai profesiunii lor, ei duceau la bun sfârșit o rară și nobilă misiune, aceea de a cultiva mintea și sufletul celor tineri, pregătindu-i pe aceștia pentru o-

cuparea locurilor de cinste și de mare răspundere.

Dar ceea ce este cu deosebire de important, este faptul că pentru pregătirea de dascăli, egumeni, preoți și vlădici începea să fie aleși și copii de țărani, aduși cu sila și instruiți în asemenea case de înțelepciune, urmându-se pilda Mântuitorului din Pescuirea minunată: Dintre pescari și dintre oameni simpli să fie aleși învățătorii de oameni. Și în astfel de școli se învățau: scrierea aleasă și arta zugrăvelii, legarea cărților sfinte, încrustarea podoabelor în scoarțe, săpatul în argint sau în lemn etc.

În asemenea școli se începea învățarea buchilor din chirilica principatelor și citirea cărților sfinte slavonești, mai cu seamă după ce se rupe firul tradiției latine. Se învăța psaltichia. Lectura și scrierea erau psalmodiate, buchisite, după o melodie înceată, monotonă și târăgănată, împletindu-se cunoașterea textului cu cântările pe glasuri nazale, explicându-se astfel de ce și în scrisul copiștilor ori a traducătorilor se repetă mereu unele vocale.

Pentru cunoașterea unei limbi oficiale sau a datelor istorice, domnitorii și boierii angajau dascăli de casă. De aceea, cronicarii și istoricii de mai târziu sunt numai de neam boieresc.

Dar nu numai în principatele libere ci și în Transilvania robită, luaseră ființă, încă mai de timpuriu, vechile diecii, sub impulsul diferitelor curente religioase.

Nord-vestul țării și în special Maramureșul au fost cele mai vechi ținuturi, unde a luat naștere scrierea chirilică în forma veche slavonească, dată fiind apropierea de Moravia lui Metodiu și Chiril. În aceste părți s'au scris cele dintâiu cărți slavonești, la noi, cu litere chirilice: *Evanghelia* (Savina Kniga) și *Mineul* (Codex Suprasliensis) datând din sec. al X și al XI-lea. Tot în aceste părți ocrotitoare au luat ființă și cele dintâiu focare de cultură românească, spre exemplu la mănăstirea Sf. Mihail din Peri, (Maramureș) care se găsește azi pe teritoriul cehoslovac.

Pisarii, diecii, dascălii și grămătăcii, în general, din toate provinciile românești, erau adevărați cărturari pentru timpul lor. Unii aveau studii înalte făcute în școalele din Polonia, în Cracovia mai ales, cum întâlnim încă înainte de Ștefan cel Mare pe Micul pisar, (1443) sau pe Șendrică, grămătic.

Academia Cracoviensis, întemeiată la 1401 de episcopul Petru Wysz de Radolino, prima și pe Români ca să-i lumineze, căci de aceea se și înființase: ad fidei propagationem... gentium... Ruthenicae et Valachicae... clariorem salutis illuminationem".

Fii de boieri moldoveni din Siret, Suceava, Hârlău, Iași, Roman, Bacău, sau chiar din Tutova au studiat la școalele umaniste din Cracovia și din Lwow; unii din ei scriau latinește, având și parafă cu litere latine, ca boierul Stanciu din Buhăești (1435). Alții

scriau în limba polonă cu litere latine ; iar sub influența scrierii moldo-slave se obișnuia mai mult scrierea chirilică, cu împeștrări de caractere glagolitice uneori, sau se creau litere proprii românești ca: *i* și *g* pentru sunetele *î*, *în* și *gi*, *ge*.

De fapt, la Români avem patru feluri de scriere: chirilică, glagolitică, latină și grecească.

1. Scrierea chirilică datează din secolul al X-lea, de când există unele texte slave despre care am pomenit. Cu litere chirilice s'a scris și grecește pe la începutul secolului al XVI-lea ; apoi latinește cu litere chirilice, ca în prefața Liturghiei lui Dosoftei dela 1679 ; s'a scris și ungurește cu chirilice în textele măhăcene, iar în limba română s'a început a se scrie cu litere chirilice din secolul al XV-lea sau poate chiar din al XIV-lea secol.

2. Scrierea glagolitică datează la noi din secolul al XV-lea, după cum se observă unele caractere în Psaltirea Scheiană.

3. Scrierea latină este atestată în documentele lui Vlaicu (Vladislav) Basarab al Munteniei și ale lui Petru Mușat din Moldova în secolul al XIV-lea și în tratatele lui Mircea cel Bătrân. Cu litere latine s'a scris: slavonește pe timpul lui Petru Rareș, iar românește cu litere latine se scrie pe la sfârșitul secolului al XVI-lea. Logofătul Luca Stroici, căruia îi plăcea să scrie cu litere latine în limba polonă și devenise cetățean polon, se iscălea

din fală românește și cu litere chirilice; iar la 1592 scrie rugăciunea Tatăl nostru, care a fost transcrisă cu litere latine de Hieronymus Megister și publicată, în *Specimen XL diversarum* din Frankfurt, la 1593.

După constatările unor distinși filologi și istorici, scrierea cu litere latine a existat mai din vechime la Români, până ce Alexandru cel Bun, îndemnat de mitropolitul Moldovei, Teoctist I, a poruncit să nu mai fie folosită scrierea latină în țara sa, pentru că înlesnește catolicismul; iar în loc să fie numai scrierea slavă, singura păstrătoare a ortodoxismului.

Scrierea grecească s'a întrebuințat la fel, la noi, din secolul al XIV-lea, după cum se observă din unele scrisori domnești către Patriarhia din Constantinopol.

Ar fi nedrept să credem că n'am avut o veche școală românească alături de cele mai vechi biserici și mănăstiri ale noastre; iar faptul că unii fii de boieri treceau la studii și în alte țări, aceasta denotă tocmai că se simțea nevoia de completare a învățaturii la școli mai înalte, care nu se găseau încă la noi în acele bătrâne vremuri.

Dar ceea ce este și mai interesant, e faptul că și la noi veneau la învățătură tineri din alte țări, încă din vremea veche, pentru învățarea cel puțin a cântărilor bisericești, dacă nu și a caligrafiei, ori a picturii.

Erau o sumedenie de școli pe lângă mănă-

stiri: la Neamț, Putna și Dragomirna; pe lângă episcopii: la Roman sau la Huși; ori în marile orașe capitalele principatelor: la Suceava, Iași, Târgoviște și București.

Un document al lui Alexandru Lăpușneanu, dela 1568, ne spune că veneau în Moldova tineri din Galiția să învețe, „cântarea grecească și sârbească”.

Era deci un mediu cultural, la noi, destul de prielnic; așa se explică, în mare parte, și încercarea lui Despot Vodă (1561-63) de a întemeia la Cotnar universitatea luterană cu o vastă bibliotecă și cu ramificații științifice, literare și religioase, pentru care adusesese profesori străini, pe vestiții umaniști: Johann Sommer, Kasper Peucer, Johann Rheticus ș. a.

Despot voia să depășească apoi și activitatea culturală a domnitorilor Moldovei, iar dacă n'a reușit în planurile sale, aceasta se datorește originii lui străine, firii viclene și ignorării spiritului autohton.

Secolul al XVI-lea se încheie cu o foarte interesantă și prețioasă mișcare culturală, care contrastează cu frământările sociale și politice ale timpului acela. Dar și la sfârșitul aceluși secol nu lipsește atenția domnească pentru înălțarea vieții cărturărești, așa cum se concretizată în figurile lui Petru Schiopul și Mihai Viteazul; după cum de-a-lungul vremurilor nu a lipsit nici concursul doamnelor și al domnițelor, care aveau, la fel, preocupări

artistice lăsându-ne neîntrecutele cusături în fir și în mătăsurî, deslușite unele prin măe-
strite litere ce împodobesc și ele vechile o-
doare.

Bibliografie

1. I. Bărbulescu. Curentele literare la Ro-
mâni, București, 1928.
 2. N. Iorga. Istoria lit. române, vol. II, ed.
II, 1925.
 3. N. Iorga. Istoria Românilor, manual, 1929.
 4. Sextil Pușcariu. Istoria literaturii româ-
ne, Sibiu, 1930.
-

Gânduri vechi pentru școală nouă.

În afară de preocupările literare, scriitorii din trecut s'au ocupat și de problema instruirii și a educației tineretului.

Unii cărturari mai vechi, depășind nivelul cultural al timpului, au fost nevoiți să se expatrieze, pentru a putea găsi o mare înțelegere a cerințelor culturale.

Astfel, Spătarul Niculae Milescu (1639 — 1709) plecând în Rusia și intrând în grația Țarilor, scrie, între altele, și cărți didactice în rusește: un Aritmologion (Aritmetica) și un manual de Științe Naturale, cărți destinate pentru instrucțiunea principilor și a fiilor de boieri.

La noi, educația pedagogică se făcea la început numai prin biserică, având un caracter restrâns religios și fără altă preocupare, decât aceea a mântuirii sufletelor creștine de păcatul strămoșesc. Este, de fapt, în această constatare, o cucernică amintire a vremurilor patriarhale pline de religiozitate.

Mitropolitul Varlaam al Moldovei, traducea în limba moldovenească a poporului *Cartea Românească de învățătură*—Cazania—(1643)—

pe care o adresa marei mulțimi și întregii seminții românești. Pentru această mare mulțime, Dosoftei mitropolitul traduce *Vieața și petrecerea sfinților* (1682); iar Antim al Munteniei, plângându-se de ignoranța poporului manifestată prin nerecunoștința față de părinți și lipsa de respect pentru bătrâni, scrie *Didahiile* (predicile) sale la sfârșitul secolului al XVII-lea muștrând aspru pe preoții „păcătoși” și nepricepuți, care vor avea de dat socoteală în fața lui Dumnezeu de felul cum și-au împlinit misiunea lor pe pământ.

În concepția cronicarilor, apoi, scrierea trebuia să fie și un mijloc de învățătură și de educație, ținând seamă de evenimentele istorice ale trecutului, iar cititul cărților nu putea fi decât „o plăcută zăbavă” (Miron Costin).

Cronicile însă, fiind tipărite foarte târziu (1845—1852), îndrumările cronicarilor nu se cunoșteau, decât într'un cerc prea restrâns de cărturari.

În epoca domniei fanariote, înființându-se școale grecești și pensionate greco-franțuzești, sufletele puținilor școlari din pătura „înaltă” se formau după directive străine de firea românească, cu tendințe opuse unei evoluții sănătoase autohtone, după felul de a gândi și de a înfăptui al altor cărturari veniți pe plaiurile românești.

Amintirea acelor vremuri școlare, cu das-

căli greci, ne va înfățișa-o atât de umoristic, mai târziu, Ion Ghica (1816—1897) în *Scrisorile* sale către Alecsandri.

Dar tocmai în plină epocă fanariotă, peste munți lua ființă Școala Ardeleană, ai cărei reprezentanți, după ce își terminau studiile în instituțiile mari dela Viena și dela Roma, se întorceau ca profesori la Blaj, unde se aprindea focarul culturii românești-latine.

Acești cărturari se preocupă de aproape, între altele, de învățământul românesc.

Samuil Micu compune vestita *Gramatică* dela 1780, în care afirmă principiile latinității și ale purității limbii române, pe baza cărora avea să se construiască noul suflet românesc modern. Este școala nouă de cultivare și educa-re a românismului; de aceea, anul 1780 marchează începutul celei mai glorioase epoci de cultură românească.

Prietenul lui Samuil Micu, Gh. Șincai, alcătuiește în limba română cărți didactice: *Alfavit-ul* (1783) și *Bucoavna* (1797), apoi *Catechismul*, toate destinate școalelor de subț supravegherea sa, în timpul cât a fost director al învățământului din Transilvania.

Petru Maior, spirit mai iscusit și mai adânc cunoscător al stărilor sufletești, nu se îngădește numai într'o doctrină didactică de instrucție teoretică, ci, pentru prima dată, ca un adevărat psiholog — apelează la posibilitățile de înțelegere ale vârstelor scriind „*Dia-*

logul pentru începutul limbii române", între unchiu și nepot; sau, aplicând mijloacele de educație infantilă în *Didahiile adică învățături pentru creșterea fiilor* (1809), învățături care trebuiau rostite în fața părinților cu prilejul trist al înmormântării vreunui copil, pentru ca astfel, părinții să se pătrundă într'adevăr de datoria și de grija lor întru creșterea odraslelor.

Instrucția începea să meargă paralel cu educația și tot mai în afară de zidurile școlii.

Petru Maior compune și el *Gramatica românească*, socotită drept instrument de cunoaștere a scrierii corecte, a înțelegerii formelor de cuvinte și a construirii frazelor românești dar fără pretenții de savantă pedanterie, ci numai cu vădite tendințe formative.

Înțelegători ai structurii noastre sufletești, precum și ai mediului românesc, acești savanți își dădeau seama și de necesitatea unui învățământ agricol — care impunea, firește, înființarea de școli practice; de aceea, Gh. Șincai întocmește scrierea: *Povățuirea către economia de câmp*.

Reprezentanții de mai târziu ai curentului latinist se ocupau și ei de aproape de școala și cultura românească, în diferitele ținuturi românești: Dimitrie Țichindeal, în Banat, prin lucrarea sa: *Arătarea despre starea acestor nouă introduse școlasticești instituturi ale nației românești, sârbești și grecești*; iar Gheorghe Lazăr, în Muntenia, unde inaugu-

rează cea dintâi școală românească de sine stătătoare, la Sf. Sava, în București (1818), cu trei cicluri de studii: elementar, secundar și special, duce astfel la triumf învățământul național, paralizând viața instrăinată a înalțelor școale grecești și atrăgând la sine pe școlarii români dela aceste institute grecești și pe ucenicii care psalmodiau doar buchile prin tinda bisericilor.

Gh. Lazăr este, așadar, întemeietorul învățământului național, iar limba română va forma de acuma pivotul convergent a celorlalte materii de învățământ.

În vederea scopului său înalt, Gh. Lazăr întocmește manualele necesare pe care le scrie cu mult avânt sufletesc: *Abecedarul* (1820), iar în manuscris; *Gramatica*, *Geografia*, *Aritmetica*, *Trigonometria*, *Filosofia* și *Istoria universală*.

Printr'un manifest, apoi, Lazăr îndeamnă publicul să-și trimită copiii la învățătură în „Școala academică” română și lansează un *Apel către publicul românesc, pentru publicarea de cărți românești* (1822), întocmind totodată un plan pentru înființarea de „Școli mari cu biblioteci” și scriind *Povăzuitorul tinerimii către adevărata și dreapta citire*.

Prin mișcarea de eliberare a spiritului național de sub tutela grecismului, Lazăr este un mare precursor al ideii, pe care trebuie să o urmeze totdeauna politica noastră șco-

lară și anume: *în toate ramurile de activitate să se introducă și să primeze forța culturii naționale.*

În direcția activității didactice, Gh. Lazăr este o strălucită pildă de voință care trebuie să se integreze în conștiința întregii dăscălimi românești, chemată azi să înfăptuiască o altă mare operă de regenerare și de înălțare a culturii naționale, la nivelul cel mai ridicat, în cadrul granițelor noastre firești, așa cum se impune unui popor dominant.

Creangă și „Metoda Nouă“.

În „Amintiri din copilărie“, Creangă ne prezintă și școala timpului său: la Humulești, în satul natal; la Broșteni, Tg. Neamț și la Folticeni.

Școala din Humulești nu era decât o carceră pentru dresaj, prin ajutorul „Calului Balan“ și al „Sfântului Nicolai“. Școala dela Broșteni era un exil de ispășire prin tundere, post și rugăciune, care duceau și la schimnicie procopsită cu râie căprească. Școala dela Tg. Neamț era o introducere în gâlceava vieții, iar aceea dela Folticeni o fabrică de popi“, după manualul lui Filaret Scriban, și o turnătorie de forme gramaticale, după cartea lui Măcărescu.

Când a plecat la Socola pentru preoție, Creangă nu se gândea la cine știe ce nouă alcătuire a școalei. De fapt, scrierea sa „Amintiri...“ se oprește cu drumul spre Socola.

Cum se va fi oglindit în sufletul lui Creangă viața școlară de acolo, nu știm. Biografiile ne spun că el a urmat cursurile seminariale dela 1855 până la 1859, s'a făcut diacon la biserica Patruzeci de sfinți și a intrat în Școala

Normală „Vasile Lupu“, unde era director Titu Maiorescu.

T. Maiorescu puna atunci bazele unui învățământ metodic, atât în școalele secundare cât, mai ales, în acelea primare.

Sistemul nou de organizare școlară și folosirea celor mai bune metode pentru instrucția și educația copiilor, le aprofundase Titu Maiorescu, în mod special, la Berlin. În principiu, *știința pedagogiei trebuia să se întemeieze pe practică. În realitate, școala trebuia să fie potrivită cu împrejurările dela noi*, nu copiată aidoma din altă parte. Ca mijloace pedagogice, *trebuia să se pornească de la zestreă sufletească a copiilor*, înlăturându-se papagalicismul memoriei și sistemele inchizitoriale de pedepsire. Spre exemplificare, Titu Maiorescu făcea lecții model la școalele primare din Iași cu elevii normaliști, care, astfel, se pregăteau pentru școala nouă.

Pentru Creangă, fidel ucenic al lui Maiorescu, între anii 1864-1865, școala această nouă constituia o altă lume, opusă aceleia pe care o trăise el în școalele dela Humulești, Broșteni, Tg. Neamț, Folticeni și Socola.

Dintre discipolii lui Maiorescu, Creangă trece imediat la realizări, ca învățător în Sărărie și la Păcurari (Iași) vestind școala activă de mai târziu.

Subt îndemnul lui Maiorescu, Creangă alcătuiește manuale didactice, iar Abecedarul dela

1867 îl intitulează „*Metoda nouă de scriere și cetire*” lămurind în edițiile următoare că: „*Această metodă este o lucrare cu totul originală a noastră*”.¹⁾

La 1871 el compune „*Învățătorul copiilor*” (Carte de cetire), cunoscută până la a IX-a ediție în 1889 și în care, printre altele, dă sfaturi și îndrumări pentru învățarea meseriilor și exercitarea comerțului.

În „*Povățuitorul la cetire, prin scriere*” — după sistemul fonetică, — Creangă ne prezintă cea dintâi metodă legografică românească. Se cerea aici părăsirea totală a vechii metode de silabisire, chinuitoare pentru mintea școlariilor; se cerea înlocuirea sistemelor vechi mecanice prin trezirea interesului, utilizarea experienței elevilor din mica lor copilărie, apropierea sufletească a dascălului de elev pentru umanizarea școlii și disciplinarea sufletească. Astfel, învățătorul conduce, nu comandă; el adăogă la zestrea sufletească a școlarilor cunoștințe nouă prin *intuiție, jocuri, povestiri și întrebări*, deprinzându-i pe elevi să gândească, să judece, să se instruiască și să se educe.

Prin intuiție învățământul deșteaptă interesul și sistematizează cunoștințele. De aceea, Creangă cerea să se prezinte în fața elevilor, „*pe cât se va putea*”, orice ființă sau lucru despre care urma să se predea anumite cunoștințe.

1. Ediția II-a la 1868, apoi, an cu an, XXIII de ediții până la 1891.

Prin jocuri se observă însușirile sufletești ale copiilor, cu toate apucăturile lor, și astfel, în chip plăcut, se poate ajunge la formarea bunelor deprinderi. Creangă cerea ca în primele lecții, învățătorul și elevii să povestească alternativ despre diferite jocuri cunoscute, pentru obișnuința vorbirii și deșteptarea vioiciunii, iar în recreație să se treacă la organizarea acestor jocuri pentru observarea însușirilor sufletești ale școlarilor și pentru educarea lor morală.

Prin povestiri învățătorul urma să istorisească *el* o întâmplare veselă, cu intonație, exclamări, pauze și glume, pentru asigurarea unei atmosfere familiare și plăcute a clasei.

Asemenea povestiri ni le-a lăsat Creangă și în scrierile sale: *Soacra cu trei nurori*, *Ursul păcălit de vulpe*, *Acul și barosul*, *Inul și cămeșa* etc.

Prin întrebări. Metoda întrebătoare formează partea cea mai interesantă a școalei lui Creangă, deosebită și de activismul modern și de metodismul vechi.

Întrebările nu trebuie să fie prea aproape de răspuns, dar nici în afară de orizontul de cunoaștere al copiilor. Întrebările trebuie să deștepte atenția, să provoace plăcerea și să disciplineze judecata elevilor.

Spre exemplu, dacă elevii sunt puși să spună ce observă la o pisică, răspunsurile vor fi cu totul răvășite: coadă, cap, ochi, bot, păr-

La bagajul de cunoștințe al elevilor nu s'a adăugat nimic; din contra, s'a mai încurcat și ordinea în judecată. Dar, dacă se pun întrebări după metoda lui Creangă: „*Câte cozi are mâța? Câte aripi are mâța? Mănâncă mâța fân?*”¹⁾ De odată se înviorează toată clasa, de pretutindeni se pornește un freamăt de plăcere, iar copiii, gândindu-se, judecă și se disciplinează. Mai mult, copiii vor continua, în afară de școală, să se întrebe între ei cu iscusite întorsături, să se cerceteze glumind și să adune astfel, în chip plăcut, cunoștințe pentru sporirea lor mintală și sufletească.

La lecțiile pe care Creangă le făcea școlărilor săi din Sărărie, era o adevărată plăcere să asculți:

—„Măi țacă, ian fă la tablă pe crăcanatu (m); ian fă pe bândăhănosu (b); pe ghebosu (g); pe covrigu (o) ș. a. m. d.

Plăcute, de asemenea, erau lecțiile ținute de el și la Păcurari, împodobite cu istorioare, răscolitoare de viață plină, creatoare de viață românească, datorită lui Creangă din Humuleștii Neamțului, cel dintâi învățător desăvârșit, cel mai autentic pedagog român.

Și, când obosit, dar mulțumit, pornea seara spre bojdeuca sa din Țicău, Creangă dădea drumul gândurilor la trecutul vieții sale de școlar. Prin minte-i se perindau scene din școala dela Humulești: „Și ne pomenim în una

1. Cf. Gr. Tabacaru: Istoria Pedagogiei românești, 1929.

din zile că părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung, și după ce a întrebat pe dascăl, care cum ne purtăm, a stat puțin pe gânduri, apoi a pus nume scaunului: „Calul balan” și l-a lăsat la școală.

În altă zi ne trezim că iar vine părintele la școală cu moș Fotea, cojocarul satului, care ne aduse dar de școală nouă un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos; și părintele îi pune nume „Sfântul Nicolai”, după cum este și hramul bisericii din Humulești... Și a pus părintele pravilă și a zis: că în toată sâmbăta să se procitească băieții și fetele, adică să asculte dascălul pe fiecare de tot ce-a învățat peste săptămână; și câte greșeli va face să i le însemne cu cărbune pe ceva, iar la urma urmelor, de fiecare greșală să-i ardă școlarului câte un Sfânt-Nicolai”.

Dar din vieață școlară dela Folticeni ce-și mai putea aminti Creangă?

...Ș'apoi carte se învăța acolo, nu glumă: unii cântau la psaltichie, colea, cu ifos:

Ison, oligon, petasti,

Două chendime; homili

până ce răgușeau ca măgarii; alții, dintr'o răsuflare spuneau cu ochii închiși cele șapte taine din catehismul cel mare. Gâtlan se certa și prin somn cu uriașul Goliat. Musteciosul Davidică dela Farcașa, până tipărea o mămăligă, mântuia de spus pe de rost, răpede și fără greș, toată istoria Vechiului Testament de Fi-

laret Scriban, împărțită în perioade ; și pronumele conjunctive de dativ și acuzativ din gramatica lui Măcărescu :

—Mi-ți-i, ni-vi-li, me-ti-îl-o, ne-ve-i-le; me-te-îl-o, ne-ve-i-le, mi-ți-i, ni-vi-li. ¹⁾

Ce-a fi aceea, ducă-se pe pustii... Și turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli, nu mi s'a mai dat a vedea, cumplit meșteșug de tâmpenie, Doamne ferește !... Mai pune la socoteală că profesorul, care și el se mira cum a ajuns profesor, zicea „Luați de ici până ici“, cum mi se pare că se mai face pe unelocuri și astăzi, și poate că nu veți aduce bănat: nici gramaticului, nici profesorului, nici lui Trăsnea; ci întâmplării, care a făcut pe oameni așa cum sunt: ori cuțite de oțel, ori de tinichea“.

În colaborare cu alți institutori, Creangă ne-a dat „Regulele limbii române“, apoi Geografia și Planul orașului Iași, Harta județului Iași și Aritmetica.

Ca model de învățător și ca pedagog, Creangă a fost prezentat în primul rând de M. Eminescu, pe când acesta îl inspecta în calitate de revizor : „Metoda nouă a lui Creangă arată deosebirea între învățământul viu și intuitiv și mecanismul mort al memoriei, de lucruri neînțelese de copii. Este deosebirea între pedagogie și dresură“. (M. Eminescu, Scrieri politice și literare, citat de Gr. Tabacaru).

1. Pe dinafară, înainte și înapoi sau alternativ.

Pe Creangă îl interesa și viața profesională a dascălimii cu cerințele și drepturile ei, de aceea Vasile Conta, pe când era ministru, l-a ales în consiliul general de instrucțiune.

Creangă avu prilejul să cunoască astfel și multe metehne ale învățătorimii. Așa, se spune că la un congres didactic din Iași, unde discuțiile ajunseră aprinse și fără șir, Creangă, care era acolo retras și tăcut într'un colț, de odată sare în sus și c'un glas puternic strigă cât putu:

—Cer cuvântul, d-le Președinte.

De-odată se făcu tăcere adâncă; toți întoarseră capul către dânsul.

—Am zis cer cuvântul, D-le Președinte.

—Aveți cuvântul, răspunse președintele cam nedumerit.

—Era, domnilor, un ciubotar, care nu făcuse nod la ată și cosă, cosă mereu fără nici o ispravă. Așa faceți și d-voastră, vorbiți mereu, fără să știți ce vorbiți“.

Un hohot lung de râsete izbucni în toată sala și de atunci congresul didactic a rămas caracterizat pentru totdeauna.¹⁾

La o școală nouă, Creangă dorea, desigur, să vadă oameni noi; atât ca metodă cât și ca disciplină, oameni potriviți cu firea românească și în școală și în viață.

Școala lui Creangă a găsit adepți în rândul

1. Cf. I. Creangă, Amintiri ed. Cartea Românească, 1936. (studiu introductiv), pagina 20.

celor mai distinși învățători din regiune: Mihai Lupescu, N. Stoleriu, Simion Chirileanu ș. a. Școala lui Creangă este tocmai în spiritul preocupărilor actuale de metodă și de viață românească. De aceea, s'ar cuveni să se reediteze manualele sale didactice și îndrumările sale pedagogice, pentru a ne da seama câtă ispravă s'a făcut pe acest tărâm „fără nod la ață”, după trecerea lui Creangă la cele eterne.

Etica și stilul vieții.

Cine trăiește viața adevărat se poate simți fericit.

A trăi viața în întregimea ei înseamnă a potrivi fondul sufletesc cu formele de manifestare ale spiritului nostru.

În general, omul îndeplinește cerințele *formei* constrâns de judecata opiniei sau — mai bine zis — din teama unei păreri defavorabile, care și-ar face-o lumea despre el. La aceasta se mai adaugă rigorigile legilor și frica de păcat.

Societatea s'a obișnuit cu acest fel de existență care-i justifică numai în aparență viața. Dar a exista nu înseamnă a trăi, după cum a te mișca nu înseamnă a fi viu.

Traiul cere comunitate de acțiune și viața cere rod. Omul nu poate trăi izolat de societate, dar nici în societate nu poate să trăiască așa cum vrea, ci asemenea unei furnici vrednice, el e chemat să *construiască* mereu în lume. Numai viața trăită astfel produce roade pentru alimentarea viitoarelor generații.

În ceea ce construiește și prin ceea ce rodește omul în viață, trebuie să știm că se re-

varsă sufletul său cu toate însușirile lui, stabilindu-se—printr'o legătură—armonia dintre fondul psihic și formele de manifestare ori de creație ale acestuia.

Această nouă creație este mărginită de un cadru care dă stil operei omenești. De aceea învățatul francez Buffon a zis, cu atâta drep-tate, că stilul este însuși omul.

Vieața omului este condiționată, așa dar, de etică și de stil. În afară de aceste două im-perative, omul nu apare decât asemenea unei viețuitoare de junglă.

Etica și stilul vieții se poate observa la fie-care om în toate împrejurările vieții. Creștinul simplu dela țară, când se închină în biserică pătruns de frica lui Dumnezeu, trăiește impres-ionante momente de vieață superioară față de întâmplătorii sau anumiții musafiri, care-și fac doar apariția de marionete în Casa Dom-nului, mândrindu-se când rămân drept ciuhe la metanii, ca și cum ar avea hrisov ceresc dat anume pentru scuteală de îngenunchiere.

Astfel de ființe omenești nu au nici etica nici stilul simplului cetățean credincios, n'au nici stropul de înțelepciune al acestuia, pen-trucă frica de Dumnezeu este începutul înțelepciunii.

Preotul care schimbă predica de creștinească înfrățire, când se află în fața altarului, cu înverșunata diatribă la tribuna organizației politice, în zadar mai îmbracă iarăși vestmîn-

tele preoțești, căci a pierdut și etica și stilul cinului; iar turma i se risipește.

Cine nu e pătruns de datoria și de chemarea sa în lume, nu trăiește viața, ci se târâie doar cu vătămătoare urme în viață, fie preot, fie dascăl, educator, avocat, magistrat, medic, militar, funcționar, cărturar, meseriaș ori agricultor.

Dascălul în afară de catedră, avocatul și magistratul în afară de justiție, medicul în afară de umanitate, funcționarul și militarul în conflict cu legile și disciplina, muncitorul manual străin de cinste ș. a. m. d., toți se pot găsi odată desbrăcați de haina etice și de pozoaba stilului, dacă au pierdut credința ori pasiunea chemării și a funcțiunii lor.

Dar etica și stilul vieții sunt condiționate de ordinea în acțiune și de armonia intimă a stărilor sufletești.

Acestate sunt deprinderi fundamentale, ce se învață mai întâi în familie și apoi în diferite instituțiuni de instrucție și de educație.

Marele chimist francez Henry Le Chatelier —mort de curând—omul care întrupa în chip armonic pe adevăratul profesor, neobositul cercetător, organizatorul muncii în general, filosof și patriot neîntinat, a fost crescut într'o disciplină severă de mama sa și, datorită acestui fapt, a rămas toată viața omul ordinei, însușire pe care o socotea drept forma cea mai perfectă a civilizației.

Numai astfel de oameni trăiesc adevărat și dau sens vieții, rămânând întotdeauna pildă vii pentru posteritate.

În fond și în formă putem deveni fiecare din noi credincioși slujitori ai ordinei și ai eticeii în viață.

Punctualitatea, pregătirea, severitatea bună și dăruirea din plin față de tineret, iată etica și stilul dascălului de școală. Cinstea publică și împăcarea propriei conștiințe, iată idealul de justiție al oamenilor de drept. Fiorul de milă socială justifică omenia medicului; patriotismul fără șovăire pecetluște curajul moral al militarului; grija de sufletul etic și estetic al omenerii scânteiază cu suflare divină pana artistului; iar credința în dreptatea și răsplata lui Dumnezeu dă trăinicie și podoabă meșteșugului.

Orice abatere, cât de ascunsă, dela aceste postulate ale vieții constituie o călcare a moralei, o știrbire a ordinei, o ultragiare a stilului și deci a propriei ființe omenești, care toate atrag imediat sancțiunea severă și neîndurată a forței supreme și misterioase ce guvernează universul.

În perindarea zilelor, raportul dintre comportamentul ori deprinderile umane și sancțiunile supreme nu are intermediar de echivalențe gradate, căci nu există păcate mari sau păcate mici, ci numai păcate; după cum și faptele bune se pot observa în cele mai mărunte

acte omenesti. Subt vâlul ceșos, însă, al răutăților din lume, sfărțările modeste ale celor conștiinți stau întemnițate ori terorizate de iureșul ignominiilor.

Dar ipocrizia, minciuna, beția, desfrâul, ori crima rămân fără circumstanțe atenuante în conștiința morală a lumii, fie că ele se săvârșesc în minimă sau în maximă proporție de vulg sau de elita societății.

Aceste păcate aparțin lutului omenesc care-i substanța identică la orice om. Numai cine nu săvârșește asemenea păcate are și suflet, are însuflarea divină și prin urmare nu-i lipsit de etică; este cu adevărat om și, deci, are stil.

Se va spune însă că păcatul e originar. Dar, oare omul s'a născut din păcat și a fost astfel condamnat să nu se mai poată lepăda de el în vecii vecilor?

Atunci cum îl concepem pe Marele Creator al lumii și pe Mântuitorul care a răscumpărat păcatul omenesc? Atunci, ce ne-a rămas din neprihănită copilărie și din ziua de ieri, dacă nu mai putem prelungi viața măcar cu o zi de curățenie sufletească?

Unde sunt părinții, unde-s educatorii, unde-i statul civic, dacă elementele componente ale familiei și ale societății se spulberă în dezordine frângând cadrul și etica acestei vieți, pentru a se înstăpâni apoi haotic forța brută și grotescul bulbucat de ignoranță, în stările, funcțiunile și unitățile sociale?

Acolo unde familia stă sub teroarea copiilor fără căpătâi, acolo unde biserica și școala trândăvesc sub ochii absenți ai slujitorilor, acolo unde politica e condusă de naufragiații societății; iar societatea e otrăvită de scrierile iscusitelor imoralități, ori speculată de samsari, acolo viața nu-și mai are justificare nici pentru toți aceia care desbracă, seacă și sting morala vieții; nici chiar pentru mulți alții, care, oricât ar fi de cumsecade și de instruiți, se complac să viețuiască, fie liniștiți în sfera lor îngustă, fie absenți într'o lașă indiferență.

Cine privește numai în nori se împiedică de pietre și râd buruienile: iar cine cată numai în pământ e îngânat de copii și îmbrâncit de vulg.

Numai în sfera în care e posibilă extinderea acțiunii sale, omul poate sluji drept sfetnic credincios al vocației sau al carierii alese; și tot în aceeași sferă, omul are datoria imperioasă să lupte cu sforțări uriașe, pentru a consolida elementele folositoare dinăuntru oprind invazia paraziților.

Dar această ultimă sforțare e condiționată și de conștiința liberă.

etică și stil, ordine și libertate, acestea sunt comandamentele vieții.

Crăciunul.

Mai cutreerător de suflete și mairăscolitor de gânduri sosește Crăciunul.

De pretutindenă iau naștere svonuri care întreabă pe oameni cum vor primi pe Iisus în anul acesta? Căci, oricât de blând s'ar auzi prin veacuri vocea Mântuitorului, totuși, din povara grijilor ce apasă omenirea, cu anevoie răzbate lumea copilăriei turnate în datini și scăldate în miracol.

Dar cine, purtându-se prin mulțime sau rătăcindu-se de oameni, a putut uita magia momentului care învie din adâncimile înstelate vechea vieată, vieata de basm și poezie?

Pentru o clipă, cel puțin, se risipesc amărăciunile familiei, se strâng scriptele cele înfricoșate ale școalelor și cele încâlcite ale prăfuitelor birouri; preoții deschid larg ușile altarelor și gospodarii luminează ferestrele, unde vor avea să se adune grupurile de colindători, să vestească, în lirice stihuri, împlinirea legii lui Hristos.

Colindele strămoșești își fac drum până la cele mai depărtate bordeie de creștin întâlnindu-se în cale cu ursitoarele pe la răspântii

sau la fântânile ce susură vraja trecutului, acolo unde se adună fetele în miez de noapte să-și cerceteze ursita în luminișul apelor.

Din întunecimea vremurilor pornesc toate credințele și superstițiile de peste veacuri, poposind la căminul creștinului să lumineze gândurile, să încălzească sufletele, să mâie în lume dorurile și să desbrace viața de pustiu și de urât.

Realitatea cea mai apăsătoare se preface astfel în vis și visurile se prind cu mireasma lor de busuioc la căpătâiul tinereții sau aduc dulcea veghere în privirea bătrânilor care întrezăresc deschiderea înstelată a cerurilor.

Celor buni li se deschide cerul în noaptea sfântă, ca să poată vedea dumnezeescul tron. Numai pentru cei întunecați la suflet nu lucește lumina mântuirii, căci sufletele fără de licărirea luminii creștine sunt decăzute din regalitatea umană dincolo de credință, dincolo de țară și în afară de Dumnezeu. Pentru o astfel de lume nu există colinde de copii, nici rugăciuni de preoți.

Pentru astfel de oameni nu răsare lumina cunoștinței.

Semnul icoanei, stropul de aghiazmă, harul mirului sfânt, nimic nu mângâie, nici nu mai întărește inima acestora.

Niciun crâmpai de stea ivită de după coline înzăpezite și nici o umbră de măt nu mai

deșteaptă geana trecutului bătrân, căci în lume se deslănțuie vechea ură a lui Irod pentru uciderea pruncilor. Astfel, de prin veacuri curge sângele celor mai nevinovați tineri pentru răscumpărarea adevărului și a binelui.

Lumea creștină, însă, pătrunsă de adevăr și de bine, știe să aprindă candelă de veghe pentru așteptarea marelui lumini ce răsare să împrăștie pânzele întunericului și să reverse liniștea și dreptatea în sufletele tuturor.

Încă dela vatra părintească izvorăsc ca o mângâiere șoaptele mamei vorbind despre Iisus, *împăratul lumii născut în ieslea cea săracă*, în timp ce bunica se închină în fața icoanelor, în timp ce bunicul clipește tot mai rar meditând spre un crepuscul iluminat, iar tatăl deșartă sacul bunătăților pentru cei strânși roată pe lângă vatra căminului.

Așa îi este dat Crăciunului să reverse liniște și har peste fire și peste oameni, peste țări și peste popoarele creștine care-l cinstesc în limba lor: Noél la Francezi, Christnacht la Germani, Christmas la Englezi, Natale la Italiani, Wilia la Poloni, Nochè buena la Spanioli ș. a. m. d. aducând fiorul credinței pentru înfrățirea popoarelor.

Referindu-ne la partea tradițională a obiceiurilor adoptate la noi, cu prilejul sărbătorilor de Crăciun, trebuie să ne ducem cu cercetările până la Romani, care serbau și ei la solstițiul de iarnă izbânda egalității și a

libertății în cinstea zeului Saturn *cel bun și drept*. În ajunul acestei sărbători, copiii din Roma umblau, unii chiar mascați, cu colindul, urând fericire vecinilor. Dela Romani sau și dela alte popoare, ca Grecii (helidonizeen), asemenea obiceiuri au străbătut „timpurile și spațiile” și luând întorsătură creștină au fost primite de popoare drept moștenirea cea mai prețioasă. La Români s’au păstrat *cărindele* ardelenesti din calendae roman, și *lerui* Doamne din aleluia grecesc, ca un refren prin care se cinstește triumful binelui.

Iată de ce împăciuitoar, cum este întotdeauna, dar mai semnificativ ca niciodată, sosește Crăciunul să aducă vești de biruință creștină. Setea biruinței craștine este azi cu atât mai mare, cu cât lupta între două lumi se găsește la răspântia cea mai hotăritoare. Mai mult decât în vremurile troiene când se luptau seminițiile aceleleași rase, mai mult decât în timpurile cartagineze, când a fost salvată lumea arică, azi omenirea despicată în două s’a prins în crâncenă încheștare de nimicire. Deoparte o lume bazată pe principiul binelui și-a desfăcut vibrant pieptul în soare și a ridicat dreapta întinsă spre cer, de altă parte, lumea răzemată pe principiul răului a pornit contra celei dintâi scrâșnind și cu pumnul întors spre pământ.

Cea dintâi este lumea mânăată de mesianism, după învățăturile lui Iisus, cea de a doua este lumea Satanei.

Germenul răzvrătirii din vremuri înroșite și-a găsit câmp de rodire în țări unde s'a dărâmat biserica lui Hristos.

Așa ne găsește Crăciunul. Nu prea departe bătrâna Europă e sguduită de bubuitul tunurilor, iar prin vecini se aude ascuțitul săbiilor roșii.

Subt acest semn al vremii, Crăciunul vine mai îmbătrânit, pentru ca glasul său să fie mai blând; vine mai devreme parcă, pentru ca deșteptarea noastră să fie mai timpurie; vine cu semne de primăvară. Unii nu-l mai așteaptă, căci l-au uitat pribeag în dumbrăvile copilăriei; alții i-au deformat sensul, la unii nu mai vine El zădarnic. Dar la cei mulți se arată viu și darnic ca întotdeauna, însă mai luminos și mai întrebător, ca niciodată.

INDICE

- Aderca 160.
 Aegysus 41.
 Alecsandrescu Gr. 67, 69,
 92, 135, 136, 141, 144.
 Alecsandri 67, 68, 71, 79,
 128, 133, 141, 144.
 Alecsandru cel Bun 26, 33,
 43, 166.
 Alecsandru Lăpuşneanu 170
 176.
 Amfilohie Hotinul 34.
 Amur 31.
 Ana Sf-ta 54.
 Anghel Dim. 75, 147, 150.
 Antim Ivireanu 62, 179.
 Apollinaire G. 162.
 Aquillea 43.
 Arghezi T. 156, 157, 158.
 Aron Vasile 69.
 Aron Vodă 167, 168.
 Arvers 156.
 Asachi Gh. 128, 131.
 Averescu Al. 16, 21, 22.
 Bacău 52.
 Bach 60.
 Baciş Şt. 156.
 Bacovia 156.
 Balcic 10.
 Bănulescu Gav. 34.
 Barbu I. 156, 163.
 Bărbulescu I. 177.
 Basarabia 23-38.
 Baudelaire 146, 150.
 Belisarius, 107.
 Bistriţa 51.
 Blaga L. 76, 156.
 Bolgrad 30, 47, 48.
 Bolintineanu D. 79.
 Botez Dem. 70, 153.
 Boz Lucian 155.
 Brătescu - Voineşti 92-101,
 128, 130.
 Brateş 40.
 Broşteni 52.
 Buffon 194.
 Bugeac 26, 47.
 Bulgari 42.
 Buzdugan I. 153, 154.
 Cahul 40.
 Câmpulung M. 34.
 Capriana 33.
 Caragiale I. L. 93, 94, 97, 128.
 Cârlova V. 66, 69, 92.
 Carol I. 13, 14, 15.
 Carol II. 4, 13.
 Carp O. 143,
 Câşliţa 43.
 Caterina de Medicis 170.
 Caucaz 31.
 Cazimir O. 99-101, 159.
 Cerna P. 77, 135, 141, 143, 144
 Cerri G. 133.
 Chatelier Henry 195.
 cherhană 48.
 Chilia 42.
 Chirileanu Sim. 192.
 Chirova 33.
 Chişinău 50.
 Cipariu T. 65.
 Clubă Vodă 35.

- Clurezu D. 164.
 Codreanu M. 152.
 Cogălniceanu 36, 144.
 Comentiolus 106.
 Constantin Brâncoveanu 62
 63.
 Conta V. 191.
 Coșbuc G. 70, 73, 84, 85, 100,
 134, 136, 137, 141, 143, 144, 147
 Costin M. 64, 179.
 Cotruș A. 153, 154.
 Crăciunul 199, 203.
 Craițic N. 75, 136, 152, 153.
 Creangă I. 85, 121, 128, 136,
 184-190.
 Cutuzov 29.
 Dante 60.
 Darmesteter 124.
 Daudet Alphonse 98.
 Davildescu N. 160.
 Delavrancea 128.
 Delta 39, 50.
 Demetrescu Tr. 143, 146.
 Demetrius V. 150.
 Densușianu Ar. 144.
 Densușianu O. 107, 111,
 154, 158.
 Despot Vodă 176.
 Dickens 98.
 Dimitrie Cantemir 28.
 Dobrogea 41.
 Donici Al. 36.
 Dorna 52.
 Dosoftei 62, 179.
 Dragan I. 102-105.
 Dragomirescu M. 85, 159.
 Dragoslav I. 85.
 Dumitrescu George 164.
 Dunărea 40, 43, 45.
 Eastwell 7.
 Eliade Rădulescu 66, 92, 128.
 Elisabeta, principesa 13.
 Elisabeta, regina 14.
 Eminescu 71, 72, 73, 93, 100,
 128, 132, 133, 135, 136,
 137, 139, 141, 142, 143,
 144, 156, 159.
 Engel 34.
 Esop 119.
 Eupraxia 54.
 Eustratie Logofătul 63.
 Farago E. 158.
 Fenicienii 110.
 Feraru L. 162.
 Ferdinand, regele 12.
 Fourest Georges 163.
 Frigienii 110.
 Galați 39.
 Gane I. 164.
 Gârleanu E. 85.
 Găvănescu I. 59.
 Gavril călugărul 167.
 Genovezii 43.
 Geții 25, 60.
 Gheorghiu Virgil 164.
 Ghica I. 180.
 Gilléron 115.
 Giurescu C. C. 107.
 Giurgiuca Emil 164.
 Goga O. 76, 78-82, 85, 128,
 134, 136, 137.
 Goții 25.
 Goujon Jean 60.
 Grama 144.

- Gregorian G. 77, 152, 153.
 Hamlet 87.
 Hâncu 33.
 Hașdeu 35.
 Helne 99.
 Henric III 170.
 Herodot 109, 110.
 Hieronymus Magister 175.
 Ialpug 41, 47.
 Iancu Marcel 163.
 Ibrăileanu G. 99, 101.
 Ifrim dascălul 169.
 Ioanichie monahul 54.
 Iordan B. 48.
 Iorga N. 107, 147, 177.
 Iosif Mușat 166.
 Iosif Șt. O. 75, 84, 136, 141, 143, 147.
 Irod 201.
 Isaccea 40.
 Ismail 41, 42, 47.
 Iustinianu 107.
 Jespersen 111, 112.
 Jiricek 107.
 Keller Gottfried 133.
 Laforgue Jules 160.
 Lazăr Gh. 128, 181, 182, 183.
 Lebedev Pavel 29, 30.
 Leconte de Lisle 99, 145.
 Leonardo da Vinci 60.
 Lipoveni 42.
 Lovinescu E. 162.
 Lupescu Mih. 192.
 Lycostomos 43.
 Macarie 170.
 Macedonski Al. 138, 145, 146, 147, 148, 150, 155, 158.
 Maeterlink 150.
 Malor P. 180, 181.
 Maiorescu T. 80, 93, 94, 134.
 Malta 11.
 Maniu Ad. 153.
 Manole 63.
 Marea Neagră 45.
 Mărăști 16, 22.
 Mărășești 39, 152.
 Maria, regina 7-20.
 Martin Henri 183.
 Mateevici Al. 36, 128, 152.
 Maurras Ch. 150.
 Micu Samuil 65, 80.
 Micul pisăr 170, 173.
 Mihai Viteazul 28, 176.
 Milcu N. 158.
 Milesco N. 178.
 Milian Claudia 159.
 Millardet G. 116.
 Militaru V. 137.
 Minulescu I. 147, 148, 149, 150.
 Mircea Vodă 26, 174.
 Miu-Lerca C. 164.
 Moise Filozoful 166.
 Moldovanu Corn. 85, 152.
 Moșoiu Alfred 75, 152, 153.
 Moxa 62.
 Mrișescu T. 63, 169.
 Munteanu V. 48.
 Musset 146.
 Nanu D. 152.
 Neagoe Basarab 170.
 Neamț jud. 39, 42, 50, 51.
 Neculce I. 64.
 Nicodim 165, 166.

- Nicolae I țarul 29.
 Nohain Franc 160.
 Novlodunum 40.
 Odobescu Al. 128.
 Olimpiada 54.
 Onciul D. 107.
 Pângărați 54.
 Papahagi Tache 108.
 Parny 160.
 Pavelescu Cincinat 85, 154
 Pavelescu Ion 152.
 Păunescu-Ulmu 158.
 Perpessicius 155, 156.
 Petică Șt. 147, 150.
 Petrescu Camil 156.
 Petru Cercel 170.
 Petru Majă-Rareș 40, 170, 174
 Petru Movilă 34.
 Petru Mușat 26, 166, 174.
 Petru Șchiopul 170, 176.
 Philippide Al. 107, 108.
 Pilat 119.
 Pillat I. 137, 152, 155.
 Platon 60.
 Plutași 51-53.
 Pocrovca 43.
 Procopius 107.
 Procopovici Al. 114.
 Protopopescu Dragoș 154.
 Psametic 108.
 Pușcariu Sextil 115, 177.
 Radu cel Mare 169.
 Radu Gyr 164.
 Radu Paisie 170.
 Ralea M. 93.
 Rădulescu Mircea 152.
 Rebreanu L. 83-91, 128.
 Reni 40.
 Romaine Jules 163.
 Ronsard 160.
 Rousselot 114.
 Rusia 10, 11.
 Ruși 27.
 Russo Al. 36.
 Russo D. 107.
 Sadoveanu M. 128.
 Samyro 162.
 Sandra 13.
 Sârbu I. 36.
 Saturn 202.
 Săvescu Iuliu 147.
 Schmidt J. 115.
 Scitii 24.
 Sendrică gramatic 173.
 Siberia 31, 37.
 Sincal Gh. 107, 180, 181.
 Șireagu Octav 155.
 Soricu I. U. 137.
 Spiridon arhimandrit 171.
 Stamate Const. 35, 36.
 Stamatiad Al. T. 77, 147,
 150, 151.
 Stancu Zah. 155
 Stancu din Buhăești 173.
 Statl P. 164.
 Ștefan cel Mare 26, 33, 43,
 49, 63, 168, 169, 173.
 Ștefan Tomșa 168.
 Stere C. 85.
 Străjeria 3-6.
 Strolci Luca 174.
 Sully Prudhomme, 145.
 Suruceni 33.
 Tabacaru Gr. 188.

Talaz G. 164.	Ureche Gr. 64.
Țamblac Gr. 166.	Văcărescu I. 92.
Tatarli 26, 47.	Vâlcioac 45, 46.
Teoctist I. 175.	Vâlcov 44.
Teodoreanu Al. O. 156.	Varlaam 61, 178.
Teofil 62.	Vârnav 36.
Theophanes 106.	Vărzărești 33.
Thunmann 106.	Vinea I. 162, 163.
Țichindeal D. 181.	Vlad al IV-lea 169.
Tighina 49.	Vladivostoc 31.
Topârceanu 156.	Vlahuță Al. 59, 73, 93, 94,
Toulet 160.	128, 134, 135, 141, 143, 147.
Traian-Val 49.	Vlaicu Vodă 165, 174.
Tristan Tzara 162.	Volculescu V. 147
Trombetti 112.	Voronca Ilarie 164.
Tulcea 40.	Wolf Andreas 34.
Turchestan 31.	Zacan Efrem 168.
Turcii 26, 27, 28, 29, 49.	Zamfirescu D. 128, 135, 143,
Udriște Năsturel 63.	144, 147.
uha 49.	Zyraxes 41.

De același autor :

1. Bibliografia economică română, 1926—1928.
București—Inst. Econ. Românesc—.
2. Lecțiuni de istorie literară, I; Piatra-N., 1936.
3. Vieța culturală a Românilor din Transilvania.
Piatra-N., 1937.

THE NATIONAL BUREAU OF STANDARDS

STANDARD GRADE 100-1000
STANDARD GRADE 100-1000
STANDARD GRADE 100-1000
STANDARD GRADE 100-1000
STANDARD GRADE 100-1000

100-1000